NATURRESERVAT I VÄSTERBOTTEN

Utflyktsguide

Från kust till fjäll i Västerbottens län

Utökad upplaga

Naturreservat och
Björnlandets nationalpark

Omslag0507.indd 1 2014-05-07 10.22

Utflyktsguide från kust till fjäll i Västerbottens län

Utgiven av Länsstyrelsen Västerbotten 2014

Grafisk formgivning och illustrationer: Gun Lövdahl, Listera AB
Texter: Tomas Staafjord: Umeälvens delta, Grössjön, Strömbäck-Kont, Holmöarna, Hässningberget, Västermark, Isklinten, Bjuröklubb, Gärdefjärden, Blylodmyran, Brännberget, Klubben, Rataskär, Lidbergs- och Storrisbergsgrottorna, Torsmyran, Hummelholm, Långrumpskogen, Bråsjön, Balberget, Stöttingfjället, Överbo, Tjäderberget, Vindelforsarna, Mårdselforsarna, Björnlandet, Stockholmsgata, Stenbithöjden, Marsfjället, Njakafjäll, Blaikfjället, Gitsfjället, Vajsjön, Svansele, Malå-Storforsen, Näsuddberget, Buberget.
Andreas Karlsson: Nedre Sävarån, Vännforsen, Starrberget, Stenringsavan, Vorrberget, Stor-Bränntjärnmyran, Kammen, Hjukenåsarna, Kalvtjärnarna, Gimegolts, Kyrkberget, Vindelfjällen.
Gudrun Norstedt, Skogsfrun: Kronören, Vännforsen, Starrberget, Stor-Bränntjärnmyran, Hjukenåsarna, Umeälvens delta, Storavan, Södra Degernässlätten-Sundet.
Frida Björkelid: Umeälvens delta, Storavan, Södra Degernässlätten-Sundet, Holmöarna.
Lisa Behrenfeldt: Nalovardo.
Enetjärn Natur AB: Umeälvens delta, Storavan, Södra Degernässlätten-Sundet.
Kartor: Översiktskarta: Carlos Paz Von Friesen. Historisk karta över Stor-Bränntjärnmyran: Enetjärn Natur AB.
Samordnare och övrigt material: Frida Björkelid
Redigering: Roger Olsson, Frida Björkelid och naturvårdare på länsstyrelsen
Publiceringstillstånd: Ur kartmaterial från lantmäteriets medgivande 94.04.10
Tryck: Taberg Media Group 2014-05-16
Papper: Omslag 170gr Galerie Art Silk, inlaga 115gr Galerie Art Silk
Tredje upplagan: 20 000 ex

ISBN 978-91-637-5671-9

Omslag0507.indd 2 2014-05-07 10.22

Mellan fjäll och hav

Naturen kan ge oss så mycket. Här finns plats för såväl nyfikenhet och upptäckarglädje som avslappning och tystnad. I den nya utökade utflyktsguiden hoppas vi att du ska hitta en plats i naturen som passar just dig.

Det ska vara lätt att komma ut i naturen. Oavsett om du vill uppleva ett äventyr i vildmarken eller en lugn tur i ett område som är lätt att ta sig fram i. Oavsett om du har några timmar på dig eller kanske en hel vecka.

När ett naturreservat görs tillgängligt är det för att det ska passa så många som möjligt. Genom att anpassa ett naturreservat för en tur med småbarn, barnvagn eller rullstol blir det tillgängligt även för andra.

Naturreservaten är till för alla. De är avsatta *både* för den biologiska mångfalden *och* för friluftslivet. Ta del av *din* natur.

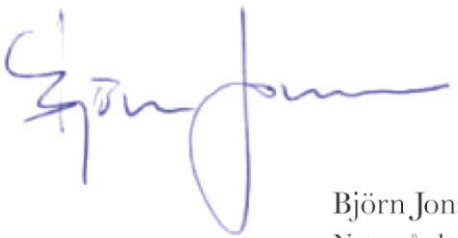

Björn Jonsson
Naturvårdsdirektör

Nordisk stormhatt
Aconitum lycoctonum ssp. septentrionale

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 1 2014-05-07 09.47

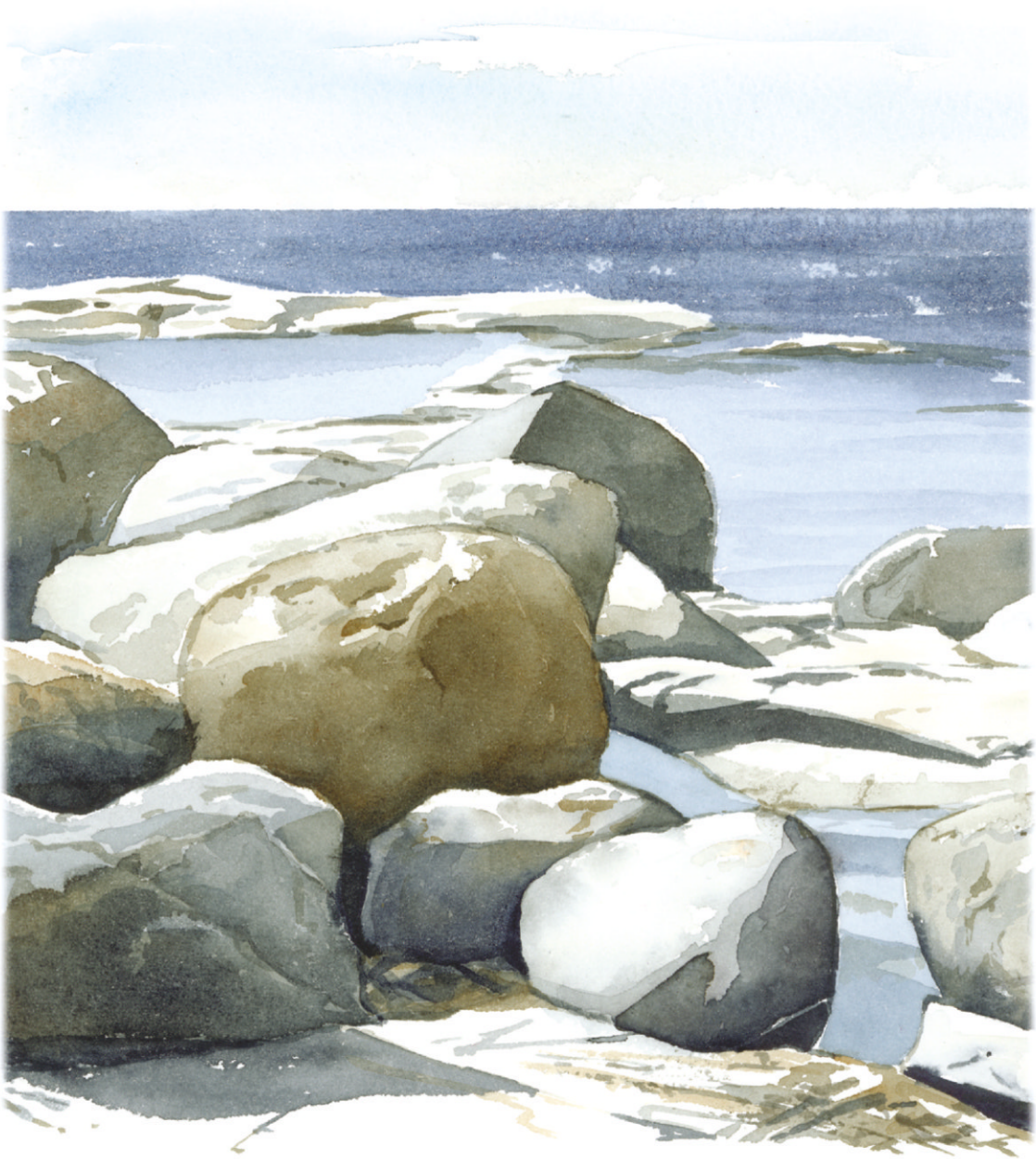

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 2 2014-05-07 09.47

Utflyktsguide till naturreservat och Björnlandets nationalpark i Västerbotten

Innehållsförteckning

Umeå kommun	sidan
Umeälvens delta, Storavan och Södra Degernässlätten-Sundet	4 - 7
Grössjön	8
Strömbäck - Kont	9
Holmöarna	10 - 13
Hässningberget	14
Västermark och Isklinten	15
Nedre Sävarån	16 - 17
Skellefteå kommun	
Bjuröklubb	18 - 19
Gärdefjärden	20 - 21
Brännberget och Blylodmyran	22
Robertsfors kommun	
Klubben	23
Rataskär	24 - 25
Nordmalings kommun	
Kronören	26
Lidbergs- och Storrisbergsgrottorna	27
Torsmyran	28 - 29
Hummelholm	30 - 31
Långrumpskogen	32
Vännäs kommun	
Bråsjön	33
Vännforsen	34
Starrberget	35
Bjurholms kommun	
Balberget	36 - 37
Lycksele / Vilhelmina kommun	
Stöttingfjället	38 - 39
Lycksele kommun	
Överbo	40
Tjäderberget	41
Stenringsavan	42

Vindelns kommun	sidan
Vorrberget	43
Stor-Brännträrnmyran	44
Vindelforsarna	45
Mårdselforsen	46 - 47
Kammen och Hjukenåsarna	48 - 49
Åsele kommun	
Björnlandets nationalpark	50 - 51
Stockholmsgata	52 - 53
Stenbithöjden	54 - 55
Vilhelmina kommun	
Marsfjället	56 - 57
Njakafjäll	58 - 59
Vilhelmina / Dorotea kommun	
Blaikfjället och Gitsfjället	60 - 61
Kalvtjärnarna	62
Norsjö och Malå kommun	
Svansele dammängar	63 - 64
Vajsjön	65
Malå-Storforsen	66
Näsuddberget	67
Sorsele och Storumans kommun	
Gimegolts	68
Kyrkberget	69
Vindelfjällen	70 - 71
Buberget	72 - 73
Nalovardo	74 - 75
Naturskydd i länet	76 - 77
Allemansrätten	78
Översiktskarta	79
Översikt	80 - 82
Egna anteckningar	83 - 84

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 3 2014-05-07 09.47

Umeälvens delta blues!

En dubbelbeckasin lyfte just från ett grundområde nära Stora Tuvan. Nu flyger den mot fjällen. Ett ovanligt men möjligt fågelmöte en aprildag i Umeälvens delta. Grågås, sädgås, sångsvan, trana, tornfalk, blå kärrhök, kricka och bläsand kan däremot stå på artlistan efter ett par timmar.

Degernässlätten har fina fågelmarker

Deltalandskap i ständig förändring

Umeälvens delta kanske inte kan mäta sig med Mississippiflodens delta. Men i Nordeuropa är området mäktigt. Det byggs upp av väldiga mängder sediment från de båda fjällälvarna Umeälven och Vindelälven. Runt deltat finns övre Norrlands största jordbruksmarker, Degernäs- och Röbäcksslätten. Också de har byggts upp av slam som transporterats hit av älvarna.

Fakta om området kring Umeälvens delta:

Området är skyddat genom Natura 2000-områdena Umeälvens delta och Umeälvens delta och slätter. Men också genom naturreservaten Umeälvens delta, Ängsbacka, Södra Degernässlätten – Sundet, Västernabben och Storavan. De fyra sista är alla kompensationsområden för Botniabanans dragning genom Natura 2000-området.

Hitta: Reservaten ligger söder om Umeå, se beskrivning på nästa uppslag.

Häftiga fågelmarker

Deltat och den omgivande slätten är mest känd för sina fåglar. Här ses mängder av gäss, änder och vadare, framför allt under flytten på våren. I slutet av april rastar ofta tusentals gäss på vattnen och ute på åkrarna, tillsammans med stora flockar av tranor och sångsvanar. Redan kring midsommar gästas deltat av flyttfåglar på väg söderut. Storspov och småspov är de allra tidigaste. Under varma sensommardagar kan du spana efter rovfåglar från Bergön och studera vadare på deltats gyttjiga bankar.

Åkerbär *Rubus arcticus*

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 4 2014-05-07 09.47

Naturreservaten Umeälvens delta, Storavan och Södra Degernässlätten-Sundet

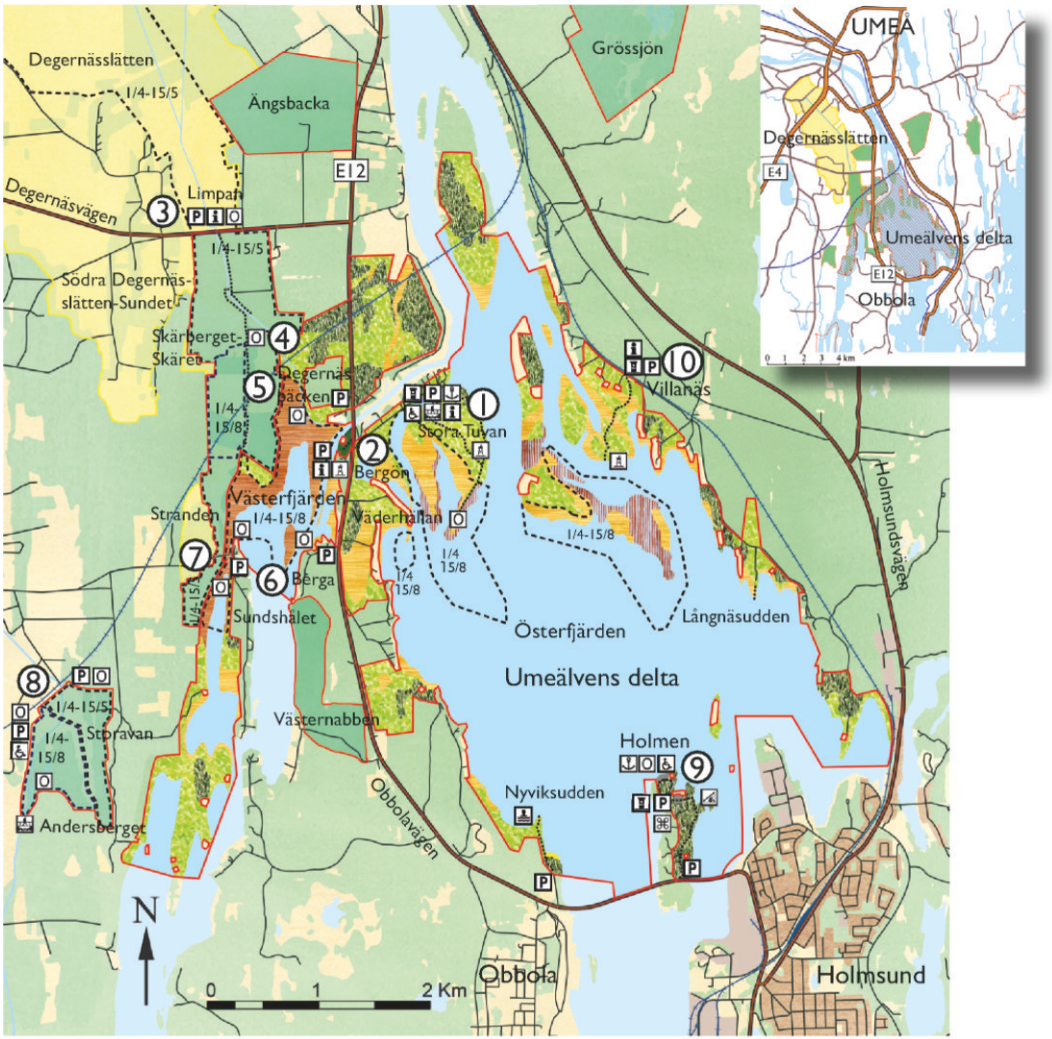

Kom ihåg att respektera fågellivet och jordbruket. Koppla hunden och håll dig till stigarna.

TECKENFÖRKLARING

- Granskog
- Lövskog
- Våtmarker
- Betade strandängar
- Vass
- Vatten
- Tallskog

Områden utanför reservatet

- Skog
- Annan mark
- Degernässlätten
- Andra naturreservat

- Naturreservatsgräns
- Beträdnadsförbud 1 april-15 augusti
- Stig
- Järnväg
- Bilväg
- Väg/gata
- Parkering
- Information
- Fågeltorn
- Observationsplats
- Kolerakyrkogård
- Hängbro
- Båtbrygga
- Tillgänglig för rörelsehindrade
- Dass

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 5 2014-05-07 09.47

Naturreservaten Umeälvens delta, Storavan och Södra Degernässlätten-Sundet

Hitta ett utflyktsmål som passar dig:

1. Stora Tuvan
En hängbro som passar både rullstolsburna och barnvagnar gör Stora Tuvan tillgänglig från parkeringen. På ön går en tillgänglighetsanpassad ramp genom frodig lövskog ut till fågeltornet. Rampen är även tillgänglig för synskadade. Följer du rampen längre når du ett gömsle längst ut på udden. Vid fågeltornet och i gömslet finns det plats för att fika. Där är det också bra fågelskådning under vår och höst. Skyltat från Obbolavägen.

2. Bergön
Här är det fin utsikt över Västerfjärden och det rika fågellivet under vår och höst. På andra sidan Västerfjärden ser du korna beta. Från parkeringen leder en stig, anpassad för rörelsehindrade med ledsagare, upp till ett fågeltorn och en tillgänglighetsanpassad plattform. Parkeringen ligger intill Obbolavägen.

3. Södra Degernässlätten och Limpan
Från Limpan, en limpformad utsiktsplats, har du bra överblick över Södra Degernässlätten. Här är det riktigt bra fågelskådning under mars och april då stora mängder fåglar rastar här. Limpan är tillgänglig för rörelsehindrade med ledsagare.

Tillgänglighetsanpassad ramp och utkiksplats finns vid Bergön.

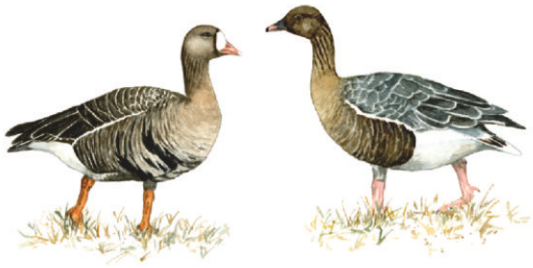

Bläsgås *Anser albifrons* Spetsbergsgås *Anser brachyrhynchus*

4. Skäret och Skärberget
Området kring Degernäsbäcken och våtmarken Skäret lockar till sig fåglar. Efter 15 maj kan du promenera eller cykla längs vägen från Limpan till observationsplatsen på Skärberget där fåren betar.

5. Degernäsbäcken
Precis norr om Bergön efter bron finns en liten avtagsväg till vänster. Följ stigen från parkeringen ut till observationsplatsen vid Degernäsbäcken. Här kan du njuta av fåglarna och den varma eftermiddagssolen.

6. Berga
Från plattformen har du utsikt över Västerfjärdens södra del med betande djur och rastande fåglar. Parkeringen ligger just efter du svängt av Obbolavägen.

Kricka *Anas crecca* Stjärtand *Anas acuta*

Svartsnäppa *Tringa erythropus*

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 6 2014-05-07 09.47

Rödbena *Tringa totanus*
Tofsvipa *Vanellus vanellus*
Gulärla *Motacilla flava*

Sorgmantel
Nymphalis antiopa

7. Stöcke strandängar och Sundshålet

Efter 15 maj kan du följa åkrar och betade strandängar upp till våtmarkerna Stranden och Skäret med fina tillfällen till både ko- och fågelskådning. En spångad stig går ut till en plattform i Västerfjärdens vattenbryn. En trevlig fikaplats där nyfikna kor sommartid kan komma riktigt nära men inte ända upp. Ytterligare en plattform finns vid Sundshålet med utsikt söderut.

Brun mosaikslända *Aeshna grandis*
Trollsländor håller vingarna utfällda när de inte flyger. Flick- och jungfrusländor fäller ihop dem vid vila.

8. Storavan

En värdefull våtmark är återskapad här. I norr finns parkering och observationsplats med bra överblick över tidiga sångsvanar och gäss. Parkerar du istället på västra sidan finns en tillgänglighetsanpassad plattform att uppleva det betade landskapet och fåglarna från. Här kan du också följa en stig söderut till den trevliga fika- och utsiktsplatsen på Andersberget nära både kor och fåglar.

9. Holmen

Holmen kan du nå per båt och till fots. Bryggan ligger vid norra udden. Den tillgängliga plattformen på berghällen bjuder på fin utsikt över hela Österfjärden. På östra sidan av Holmen finns vindskydd och eldplats.

10. Villanäs

Den slingrande rampen ut till fågeltornet är lättillgänglig och går genom granskog, lummig lövskog, buskmarker och över strandängar. Från tornet har du bra utblick över grunda områden och öar i Österfjärden. Fågelskådningen är bäst efter islossningen i april-juni. Under sommaren fylls buskmarkerna av surrande insektsliv. Villanäs är skyltat från Holmsundsvägen.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 7 2014-05-07 09.47

Gammelskog med jättesorkar

Söder om Carlshem och Tomtebo i Umeå ligger Grössjöns naturreservat med myrar och gammelskog. Med lite tur kan man här möta bisam, en nykomling i Sveriges djurvärld. Närmare stan än såhär kan man knappast få en känsla av vildmark och ostörd natur.

Bisamhyddor nära naturvårdsbränna

Gå försiktigt när du närmar dig Grössjön, så kanske du får se bisam simma i den grunda sjön. Bisam är en stor sork som bygger kulliga hyddor. Det är en nordamerikansk art, som planterades in i Finland i början av 1900-talet. Därifrån har den spridit sig söderut genom Sverige. Från fågeltornet har man bra utsikt och kan under häckningsperioden få se exempelvis svarthakedopping och sångsvan. Skogen i reservatet är gammal. År 1997 brändes en del av den för att ytterligare förstärka de höga naturvärdena. Bränder är naturliga i våra barrskogar, och många arter är beroende av att skogen brinner då och då. Typiska skogsfågelarter som spillkråka, tretåig hackspett, sparvuggla och järpe trivs i reservatet.

Korvmossa och dvärglummer

För flera tusen år sedan låg havsstranden vid Grössjön. Kalk från snäckskal i detta gamla hav finns troligen kvar som skalgrus under myren och i sumpskogen söder och sydöst om sjön. Kalken skapar goda förutsättningar för en rik flora. I sumpskogen växer klibbal, som är ovanlig i våra trakter. Stora Blomstermyran är ett av kustlandets få näringsrika kärr. Där trivs ovanliga arter som dvärglummer, knagglestarr, piprensarmossa och korvmossa.

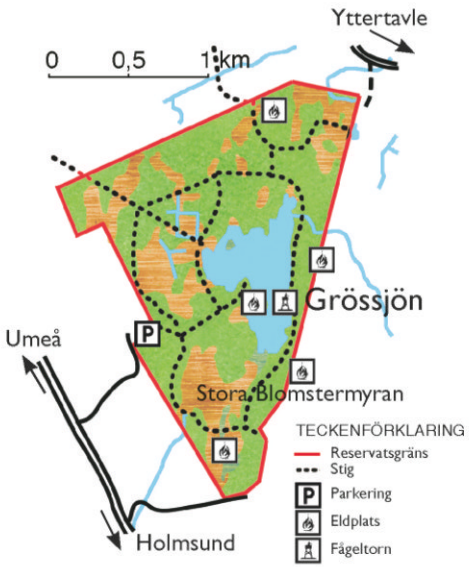

Fakta om Grössjön:

Grössjön är ett kommunalt naturreservat. Området är 238 hektar. I reservatet finns flera markerade stigar. Grössjön runt är 4 km och blåmarkerad. Bästa tiden för ett besök under året är tidiga majmorgnar, när fågellivet vaknar i skogen.

Hitta: Följ Holmsundvägen 2,8 km från Strömpilen. Sväng av vänster och fortsätt 800 meter upp till p-plats. Alternativt följ Täfteåvägen förbi Tomtebo och sväng mot Yttertavle. Efter en km ta höger på liten väg. Parkera vid stentippen och gå vidare till dammarna där en markerad stig börjar.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 8 2014-05-07 09.47

Solvarma klippor vid havet

Strömbäck-Kont förknippas nog av de flesta med solvarma klippor längst ut mot havet, eller med Simphamns sandstrand, som förutom badplats också har en skyddad hamn för fritidsbåtar.

Ovanlig gultåtel och labradorit

Reservatet har mycket att bjuda på. Sök efter grottan på Våtöberget och passa samtidigt på att plocka bär och svamp. Är du geologiskt intresserad finns här spår efter inlandsisen, som isräfflor och klapperstensfält. Vid sjön Hatten finns de ovanliga bergarterna gabbro, anortosit och labradorit. Bland stenblocken vid stränderna lyser fackelblomster tillsammans med gultåtel. I sjön Hatten kan du hitta trubbnate och äjvepilört. Fågellivet är rikt med knipor, storskrake och storlom.

Varm choklad och korvgrillning

Även på vintern har Strömbäck-Kont sin tjusning med pimpelfiske och skidåkning eller varför inte bara med en kopp varm choklad och korvgrillning. Förutom de många stigarna finns rullstolsanpassade leder, vilket gör det lätt att ta sig till någon av de fina grillplatserna. Ved finns tillgänglig vid flera av dem, så även utedass och tältplatser.

Fakta om Strömbäck-Kont:

Reservatet är ett kommunalt naturreservat. Området är ett 489 hektar stort kustområde med många stigar, handikappanpassade leder och grillplatser. Småbåtshamn finns vid Simphamn.

Hitta: Från E4 söder om Umeå svänger du mot Norrmjöle. Efter 18 km, i Sörböle, svänger du vänster mot Flakaskär. Här finns två parkeringsplatser. Alternativt sväng vänster strax söder om Strömbäck och promenera den tre kilometer långa stigen mot havet.

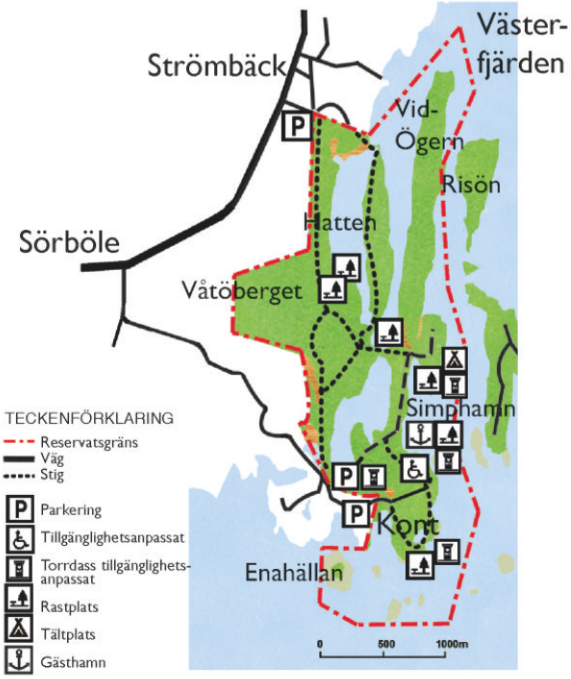

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 9 2014-05-07 09.47

En pärla i Kvarken

Smaka på namn som Korvögern, Äggögern, Mjölmatt, Nörd-Slokisögern, Slarvögern och Fjäderägg.
Vad kommer framtidens grynnor, skär och vikar att heta när mer land höjs över ytan i vattnen kring Holmöarna?

Inlandsisen gav Holmöarna utseende och karaktär. Mer än något annat är det landhöjningen som orsakar variationsrikedomen. Länge har öarna varit befolkade, precis som idag. Jägare och fiskare har lämnat spår efter sig. Delar av öarna har varit betade och har öppna landskap. Holmöarna är en av kustens verkliga pärlor och här finns mycket att utforska!

Stora Fjäderäggs fyr och fyrvaktarbostad som nu är vandrarhem.

Holmögadd fyr

Fakta om Holmöarna:

I reservatet ingår 24 200 ha varav landyta är ca 2 800 ha. Holmöarna är ett av Sveriges marina naturreservat. Naturreservatsbestämmelser gäller för både land och vatten. Holmöarna ingår i EU:s nätverk av skyddad natur, Natura 2000.

Hitta: Bil eller buss till Norrfjärden. Därifrån passbåt till Byviken på Holmön. Bilen får du lämna på fastlandet.

Med cykel kan du besöka både Holmön och Ängesön. För att nå övriga skärgården krävs båt. Från Byviken transporterar den vackra träbåten Slupen gäster till vandrarhemmet på Stora Fjäderägg. Kontakta båtmuséet på Holmön för mer information om Slupen och vandrarhemmet.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 10 2014-05-07 09.47

1. Byviken och Holmöns båtmuseum

Färjan till Holmöarna går till Byvikens hamn. Här kan du också lägga till med egen båt. Båtmuseet vid Byviken ger en bra bild av Holmölivet och av reservatets natur och kultur.

Holmöns båtmuseum är öppet under sommarhalvåret

Lundsångaren är sällsynt men flyger då och då in från öster till Holmöarna.

2. Kammen

Klapperstensvallen mellan Vintervägskroken och Bergudden kallas för Kammen. Här kan du följa vandringsleden förbi flera rösen och genom skog med hänglavsklädda granar. Framme vid Bergudden kan du titta på Berguddens fyr eller prova att få upp en harr på spö.

- Röse från järnåldern
- ☆ Berguddens fyr
- Längs Kammens vandringsled finns en grillplats
- Berguddens vandrarhem har öppet under sommarhalvåret

3. Trappudden

När landet reser sig ur havet har vågorna skapat vidsträckta klapperstensfält och strandvallar. Strandvallarna på Trappudden ligger i följd. Och precis som namnet avslöjar liknar det en trappa. Från Byviken kan du följa den markerade vandringsleden som tar dig till Trappudden.

Undvik att störa fåglarna under rast- och häckningsperioden.

4. Stora Fjäderägg – en karg ö med fågelbesök

Stora Fjäderägg täcks nästan helt av ett klapperstensfält. Men här finns också rishedar, enbuskar och mycket gamla granbestånd. Runt ön går en markerad vandringsled som tar dig mellan kulturlämningar och geologiska formationer. På ön finns en fågelstation där tusentals flyttfåglar märks varje år.

☆

Vandrarhemet är öppet under sommarhalvåret

Ljungheden samsas med gamla granbestånd på Stora Fjäderägg.

Strandvallar bildar en trappa på Trappudden.

Holmöarnas naturreservat

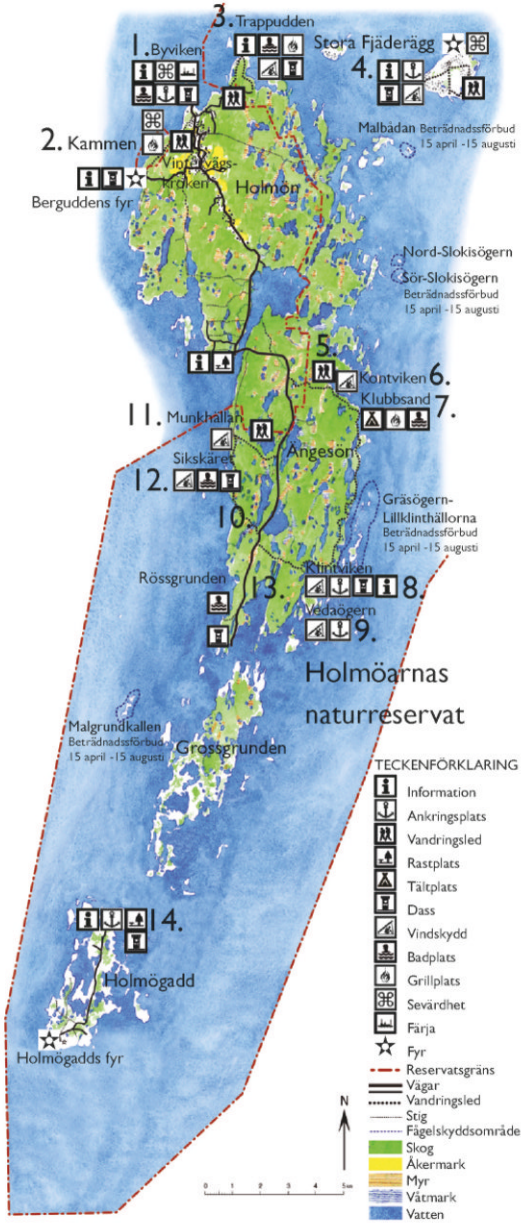

Smålom häckar ofta på Ängesön och hörs flera kilometer.

5-8. Östra vandringsleden på Ängesön – flador och glosjöar

När landet höjer sig bildas avsnörda havsvikar och grunda sjöar - flador och glosjöar. Längs östra sidan av Ängesön finns mängder av flador. Tar du dig en simtur i någon av de många fladorna så kan du träffa på både abborre och gädda. De trivs i det söta, varma vattnet. När landet höjs ur havet växer ny skog upp. Landhöjningsskogar och hällmarker finns det gott om på Ängesön.

Kontviken (6)

Klubbsand (7) har en fin sandstrand med tält och grillplats

I Klintviken (8) kan det också vara bra aborr- och harrfiske

Aborrarna leker i de grunda vikarna.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 12 2014-05-07 09.47

Strandskatorna vadar och letar mat.

10-12. Västra vandringsleden på Ängesön – ett paradis av strandängar

Utefter hela västra sidan av Ängesön finns många strandängar, tuktade av vågor och is. Den markerade stigen tar dig mellan ängarna men också över hällmarker, hedar och små myrar. I strändernas snår av gråal och rönn frodas växter som vänderot, älgört och rödblära.

1,5 km efter leden, i Munkhällan (11) finns ett vindskydd.

I Sikskäret (12) går det bra att både rasta och bada

13. På cykel till södra Ängesön

På cykel kan du ta dig så långt som till Rössgrunden, på Ängesöns sydligaste udde. Här finns fina lövskogar som bönderna förr använde till slåtter och betesmarker.

Ålnate slingrar sig i grunda vatten.

Ormtunga, en märklig liten ormbunke trivs på Holmöarnas strandängar.

14. Holmögadd

Holmögadd har ett öppet landskap med mycket rishedar och strandängar men också en del björkskogar. Allra längst söderut på Holmögadd ligger Holmögadds fyr. I vikarna har sikarna hittat bra yngelområden.

☆ Holmögadds fyr.

Holmögadds ensliga strandängar doftar starkt av vänderot.

Färdas på vattnet

Mer otillgängliga delar av Holmöarna nås bra på vattnet. Att paddla går utmärkt på östra sidan, i lä av småöarna. Vattnet runt Holmöarna är bräckt, varken salt eller sött. Under ytan finns en blandning av arter som trivs antingen i salt havsvatten eller i sötvatten. Här kan man också få se en tobisgrissla svirra förbi.

Runt Holmöarna finns ankringsplatser på flera ställen. Förutom i Byviken (1) finns ankringsplatser i Klintviken (8), Vedögern (9), på Stora Fjäderägg (4) och på Holmögadd (14).

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 13 2014-05-07 09.47

Små mossor och vida vyer

Under årtionden har biologistudenter krupit fram bland spännande mossor och kärlväxter i Skravelsjöbäckens ravin. Nu är området naturreservat och många fler kan finna vägen dit. Följer du stigen upp till toppen kan du njuta av utsikten mot Umeå och Klabböle.

Utsikten från berget

Hässningberget ligger mellan byarna Klabböle och Skravelsjö, bara 6 km sydväst om centrala Umeå. Reservatet omfattar norra delen av berget. På toppen är skogen gles med knotiga tallar och renskavda hällar. Den vidsträckta utsikten mot Umeälvens landskap med ålderdomliga byar och in mot staden är värd all möda den 140 meter höga toppbestigningen kräver.

Skravelsjöbäckens ravin

Skravelsjöbäckens ravin öster om berget är vildvuxen. Nära bäcken och i bergets sluttning växer en jungfrulig skog där gråal, sälg och asp frodas tillsammans med stora granar. Här finns också gott om döda träd i olika former och nedbrytningsstadier. Floran är ovanligt rik i den fuktiga ravinen. Midjehöga ormbunkar som majbräken och nordbräken samsas med örter som brunrör, kärrviol och kärrdunört. Den tropiska känslan befästs av mossor som kranshakmossa, rosmossa och palmmossa.

Fakta om Hässningberget:

Hässningbergets naturreservat omfattar 94 hektar. Syftet med reservatet är att bevara värdefulla naturmiljöer som hällmarkstallskog, högproduktiv granskog och lövrika bäckraviner. Reservatet är värt ett besök när som helst under året. Det finns soffor och ett vindskydd vid utsiktsplatserna.

Hitta: Från Umeå kör man lättast via Röbäck till Skravelsjö. Därefter höger mot Klabböle. I skogen mellan byarna finns en parkeringsplats med informationsskylt. Från Sörfors kör man förbi Klabböle och svänger höger mot Skravelsjö. En vacker stig leder upp på berget från vägen.

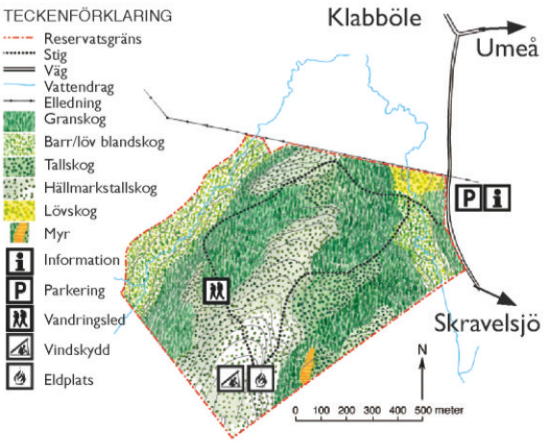

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 14 2014-05-07 09.47

Vildmark nära Umeå!

Förföriska dofter från underjorden pyser upp mellan myrtuvorna i Västermark!

Nära Botsmark finns två spännande reservat som få känner till. Västermark är perfekt för friluftsliv och i Isklinten ska skogarna få utvecklas för att öka den biologiska mångfalden.

Västermark

Västermark är utmärkt för friluftsliv! En skid- och vandringsled tar dig runt området. Ta med dig kompass om du planerar en tur utanför stigen. I reservatets norra del finns en enkel timrad koja där du kan rasta eller övernatta.

Myrar och kärr mellan skogsholmar med gran och tall skapar en känsla av vildmark i Västermark. Lavskrika, spillkråka och ovanliga lavar som kortskaftad ärgspik och dvärgbägarlav är exempel på arter som motiverade skyddet av reservatet. Det är arter som bara trivs i gamla, orörda skogar och som har det kärvt i det moderna skogslandskapet.

Fakta om Västermark och Isklinten:

Västermark är 282 hektar stort. Isklinten omfattar 233 hektar. Västermark präglas av en mosaik av skog och myr. Isklinten är en skogshöjd med granar klädda med hänglavar.

Hitta: Reservaten ligger i norra delen av Umeå kommun, 3 km NV om Botsmark. Följ vägen mot Vindeln någon kilometer. Entré, parkering och informationsskylt finns i anslutning till Vindelnvägen. En mindre väg leder in till västra delen av Västermark och Isklinten.

Isklinten

En skogshöjd med två markerade berg möter besökaren i reservatet. Det västra är reservatets högsta punkt, Isklinten (330 meter över havet). Skogen i området är variationsrik. Här finns några områden med riktigt gammal skog där man finner arter som gränsticka, koralltaggsvamp och tretåig hackspett. Länsstyrelsen planerar att bränna och på annat sätt sköta skogarna för att ytterligare förbättra livsmöjligheterna för hackspettar och andra arter som trivs i gammelskogen.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 15 2014-05-07 09.47

En paddling i grönskan

En paddling längs den lummiga ån är en upplevelse. Över åns stränder hänger alsnår och hägg och häggblomningen fyller luften. Från snåren hörs koltrast och lövsångare. Den höga svärdsliljan lyser i gult. En bäver glider tyst ner i vattnet från strandkanten. Ån är lättpaddlad och passar bra även för barnfamiljer. Den sista forsen innan havet ger lite sug i magen och extra fart ut mot Skeppsvik.

Utanför byn Skeppsvik vid Sävaråns utlopp ligger drumlinskärgården i ett tydligt nord-sydligt mönster, precis i den riktning isen rörde sig.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 16 2014-05-07 09.47

Ån och fisket

En gång var detta område hav och bergsryggarna skär. Här simmade lax och havsöring till mynningen i Sävar by på 1500-talet. År 1555 betalade de fiskare som hade fiskerätt över 700 kg fisk bara i skatt. Mängden fisk måste ha varit stor. Allt eftersom landet höjde sig blev ån längre. Stora delar dämdes upp för sågverk och kvarnar och stora delar rensades. Eftersom fisken inte kunde vandra fritt tillsammans med ett hårt havsfiske fanns det nästan inte någon lax kvar i ån i början av 1900-talet. Idag vandrar lax och havsöring upp längs ån igen.

Skogsmarker

Landskapet längs ån är än idag som en skärgård. Öar och bergsryggar reser sig ur våtmarkerna som en gång var hav. Idag växer tall och granskog på de högre ryggarna. I de fuktiga granskogarna trivs många tickor som bryter ner träd. Som den rosa köttickan. Här hittar hackspettar som spillkråkan och den tretåiga hackspetten sin mat. Och ljudet av spillkråkans krick krick fyller luften.

De yttersta våtmarkerna

De yttersta våtmarkerna är fina områden för flyttande fåglar och här kan du höra storlommens klagande läte, trumpetandet av sångsvanar och tranor. De flacka och årligen översvämmade våtmarkerna är rika på starr och användes till mitten av 1900-talet för slåtter. Fortfarande kan man hitta rester efter timrade lador och kvarlämnade slåttermaskiner. På våtmarkerna vid Bergsviken växer den mycket ovanliga grönskäran som ser ut som en grön prästkrage.

Lax
Salmonidae

Storlom *Gavia arctica*

Fakta om Nedre Sävarån:

Reservatet omfattar vidsträckta våtmarker som skogsälven Sävarån rinner genom. Reservatet är 815 ha stort. Syftet med reservatet är att bevara värdefulla naturmiljöer för den biologiska mångfalden.
Vid Gladhällorna finns eldplats och vindskydd.

Hitta: Reservatet upplevs bäst från vattnet antingen norrifrån genom att paddla från E4-bron eller i söder från parkeringsplatsen vid Skeppsviks herrgård. Kanot kan hyras till exempel på bensinmacken vid E4:an i Sävar.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 17 2014-05-07 09.47

En udde att förundras över

Redan Olaus Magnus förundrades över Bjuröklubb. Det var på 1500-talet, men det finns skäl till förundran än i dag.

På Bjuröklubb möter en rik natur Bottenvikskustens spännande kulturhistoria.

Klöverhumla
Bombus distinguendus

Naturen på Bjuröklubb

Klubben steg upp ur havet för 4 000 år sedan. Hela Bjuröklubb består av slipade berghällar täckta av vågspolad sten, bitvis av stora fält med klappersten. Vindpinade, knotiga tallar och granar växer mellan klipporna och på ständerna finns gråalsnår med vänderot, älggräs och gultåtel.

Den natursköna halvön Bjurön är den östligaste delen av Västerbotten och en perfekt plats för att titta på sträckande fåglar. Från fyrplatsen och Grundskatan har du god utsikt och kan se förbiflygande fåglar som små- och storlom, sjöorre och alfågel eller flera tusen bofinkar, trastar och lärkor. Bästa tiden för skådning är från mitten av april till slutet av maj.

Sanddynerna på Storsand

Sandyner, stränder, klippor och det öppna havet vid Bjuröklubb påminner på många sätt om fjällhedens öppna landskap. När Norrlands entomologiska förening 2004 undersökte insektsfaunan fann man till sin förvåning berghumlan, som annars finns i fjällen och som aldrig tidigare hittats i något av kustlandskapen. Den ovanliga klöverhumlan hittades på blommande strandvial. Gammelskogen, strandsnåren, hällkaren och de stora sanddynerna inom naturreservatet är viktiga för många ovanliga insektsarter.

Strandvial *Lathyrus japonicus*

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 18 2014-05-07 09.48

Bjuröklubbs naturreservat

TECKENFÖRKLARING

- Reservatsgräns
- Väg
- Stig
- Farled
- Skog
- Hällmark
- Myr
- Vattendrag
- Information
- Parkering
- Café
- Gästhamn
- Sevärdhet
- Fornlämning
- Anpassad för rörelsehindrad
- Bastu
- Fyr

Fyr och Café

I närheten av fyrplatsen kan man passa på att lära sig mer om de tomtningar, enkla tältgrunder, som finns kvar efter medeltidens säljägare och fiskare. Följ den skyltade stigen.

Fyren byggdes 1859, och den var bemannad fram till 1970. Fyrvaktaren skötte också väderobservationerna som varje dag sedan 1924 kunnat höras i radions sjörapport: ”Skagsudde, Järnäsklubb, Holmögadd, Bjuröklubb, Pite-Rönnskär...”. .

Bjuröklubb har också varit en viktig lotsplats. Den gamla lotshamnen fungerar i dag som gästhamn för fritidsbåtar. I gästhamnen finns en bastu att låna. Nyckel finns på caféet.

Utmed rampen upp till fyren finns skyltar som berättar om reservatets intressanta natur och historia.

Fakta om Bjuröklubb:

Naturreservatet är 919 hektar stort. Det är kustnaturen, kulturmiljöerna och friluftslivet som är grunden för reservatet. Hällmarker, klapperstensfält och sanddyner har stort geovetenskapligt och biologiskt värde.

Föreningen Arena Bjuröklubb driver idag café och pensionat på fyrplatsen. Servering och pensionat är sommartid öppet alla dagar.

Hitta: Sväng av E4 något norr om Lövånger och följ skyltning till Bjuröklubb via Uttersjöbäcken. Naturreservatet ligger ca 20 km från E4. Fyrplatsen med Café och pensionat ligger längst norrut på udden. Rörelsehindrade kan parkera uppe vid fyrmästarbostaden. En lång träramp har gjort fyrplatsen och reservatet tillgängligt för fler.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 19 2014-05-07 09.48

Storspov *Numenius arquata*

Fågelfjärden vid Lövånger

Gärdefjärden är sjön som förgiftade sig själv med svavel så att all fisk flydde ut i havet. Men det är länge sedan detta hände. I dag är Gärdefjärden en rik fågelsjö, omgiven av ett av Västerbottens finaste odlingslandskap. Väster om sjön finns sanka strandängar och åkermark med lövdungar och blandskog.

Avsnörd havsvik

Gärdefjärden har bildats genom att landhöjningen snört av den ursprungliga havsviken. Vattenytan ligger nu fyra meter över havet. Mångbyån är det viktigaste tillflödet till fjärden. Utflödet sker via en grävd kanal som binder ihop Gärdefjärden och Avafjärden. Fjärden har troligen sänkts två gånger, någon gång på 1850-talet och 1931.

En svavelosande historia

Utan näringstillförseln från jordbruket skulle Gärdefjärden ha varit en näringsfattig sjö. Det beror på att jordarna i omgivningen är rika på svavelhaltiga sediment. Sjöns pH-värde är följaktligen lågt. Under torråret 1914 var vattenståndet så lågt att stora bottenområden låg torra. Det svavelhaltiga sedimentet oxiderades till lättlösliga salter, som var giftiga. När vattnet på nytt rann till i sjön 1915 löstes de giftiga salterna i vattnet. Mört, abborre, braxen och andra fiskar flydde ut i närliggande havsvikar. Det tog fem år innan de började återvända.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 20 2014-05-07 09.48

TECKENFÖRKLARING

- Reservatsgräns
- Stig
- Elledning
- Vattendrag
- Ramp med utsiktsplats
- Jordbruksmark
- Skog
- Myr
- Svårframkommlig våtmark
- Betad strandäng
- Information
- Parkering
- Utsiktsberg
- Eldplats
- Utsiktsplats

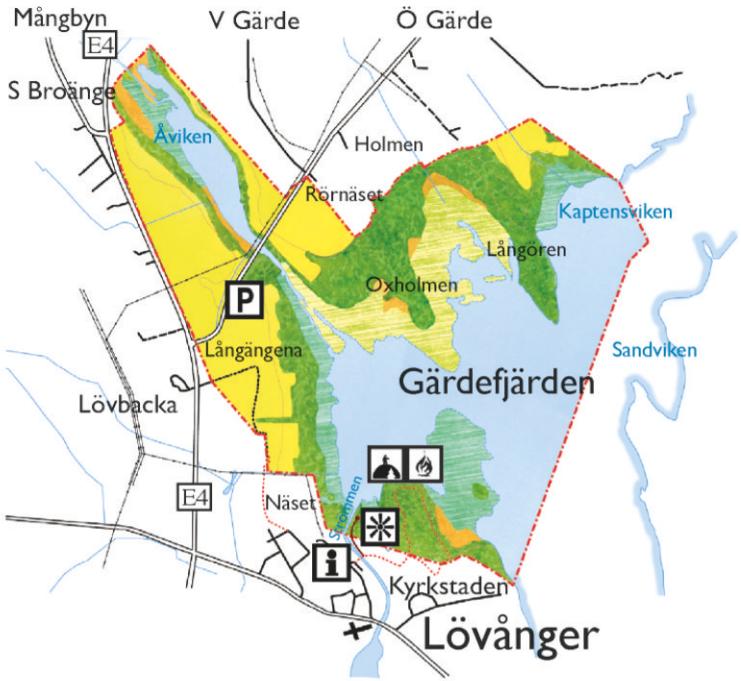

Fåglar i Gärdefjärden

I dag är Gärdefjärden en viktig rastplats för fåglar under vår- och höstflyttningen. På våren ser man ofta stora mängder betande gäss och tranor på åkrarna kring sjön. Ljungpipare, brushane och storspov kan ses i reservatet men också ovanligare arter som dvärgmås, gråhakedopping och jorduggla. Brun kärrhök och fiskgjuse jagar regelbundet över fjärden. Gräsand, knipa, kricka och vigg häckar i Gärdefjärden. Sällsyntheter som brunand och mindre hackspett ses då och då.

Knipa *Bucephala clangula*

Kreatursbetet och åkerbruket är en förutsättning för att markerna hålls öppna och att reservatets naturvärden därmed bevaras. Ute i fjärden ska kor få beta under sommaren.

Fakta om Gärdefjärden:

Gärdefjärden är 370 hektar stort. I reservatet finns flera utsiktsplatser. En led för rörelsehindrade går ut till en plattform med utsikt över sjön. Under 2014 och 2015 tas en ny plan för skötseln i Gärdefjärden fram. Markerna restaureras och tillgängligheten ökar.

Hitta: Naturreservatet ligger i anslutning till Lövångers by något öster om väg E4. Utsiktsplatser och rampen för rörelsehindrade nås från Lövångers kyrkby i södra delen av reservatet.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 21 2014-05-07 09.48

En doft av nattviol

I månadsskiftet juni-juli kan du känna doften från nattviol i Blylodmyrans och Brännbergets sumpskogar! Här hittar du också orkidéer som norna och guckusko samt sydliga växter som örnbräken och skogsolvon.

Blylodmyran

Som namnet antyder är större delen av reservatet en myr. Myren bildar tillsammans ett svagt sluttande kärr som avvattnas av Myrbäcken. På kärret växer en gles tallskog. Bladvass, björnbrodd, gräsull, purpurvitmossa och guldspärrmossa växer mellan sumpskogens tallar.

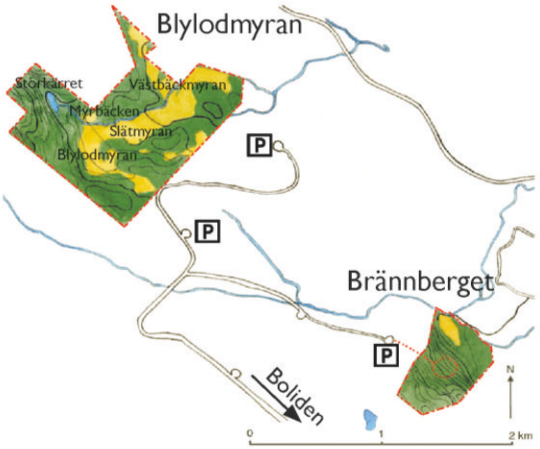

Nattviol
Platanthera bifolia

Norna *Calypso bulbosa*

Brännberget

Brännbergets tallskogslid är en förnämlig växtlokal för orkidéer. Nattviol, norna och guckusko trivs i den kalkrika skogen. Nattviolen är mycket väldoftande och man känner ofta doften innan man får syn på växten. Guckuskons stora, gula toffelblommor är omisskännliga när växten blommar kring midsommar. Den lilla, gracila nornan är norrlandsskogens egen orkidé.

Fakta om Blylodmyran och Brännberget:

Naturreservaten ligger i övre Kågedalen och har för Norrland en ovanligt rik vegetation. Berggrunden består till stor del av urkalksten och näringsrika grönstenar vilket ger upphov till den rika orkidéfloran i området.

Hitta: Reservaten ligger ca 7-8 km NO om Boliden i Skellefteå kommun. Från riksväg 95 kan man beroende från vilket håll man kommer, svänga av mot Strömfors eller mot Svanström och vidare mot Nyholm. I byn Nyholm ligger ett sågverk, sväng av där mot Häbbersfors. Kör ca fyra km och efter byn Granholm, där det är skyltat till reservaten.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 22 2014-05-07 09.48

Där Rickleån möter havet

Klubben ligger naturskönt vid Rickleåns mynning i havet. Här brusar Nettingforsen, som är ovanlig på mer än ett sätt. Få älvar har forsar eller fall så nära sitt utflöde. Nettingforsen är dessutom opåverkad av flottningsrensning, vilket är unikt utmed Norrlandskusten.

Nettingforsen

Nettingforsen har uppkallats efter flodnejonöga, nätting, som är en ålliknande fisk. Fisket efter nätting är en gammal tradition och bedrivs av Rickleå byamän. Det sker med särskilda tinor nattetid på sensommaren och hösten.

Klubben är en långsträckt udde som bjuder på fina uppevelser av Västerbottenskustens kärva skönhet. Här finns orörda hällmarker, klapperstensfält och sandstränder.

Nettingtinor vid forsen

Nytt land ur havet

Längs Norrlandskusten stiger ständigt nytt land ur havet, ett resultat av att marken fjädrar tillbaka efter att ha varit nedtryckt av den senaste inlandsisen. I Västerbotten är landhöjningen nio millimeter per år. Efterhand som nytt land skapas vandrar växter in och efter ett par hundra år har havsbotten förvandlats till granskog. På Klubben kan man studera alla stadier i dessa naturliga landhöjningsskogar, som är något av en specialitet för Bottenhavets kuster.

Fakta om Klubben:

Klubbens naturreservat är 45 hektar stort och består av lika delar land och vatten. Syftet med reservatet är att bevara skogar, klapper- och sandstränder och hällmarker i ostört skick. Nettingforsen rinner genom reservatet.

Hitta: Reservatet ligger i Robertfors kommun. Kör E4 från Umeå till Bygdeå. Sex kilometer efter Bygdeå svänger man österut. Följ vägen på södra sidan om Rickleån ut till sista forsen före havet. Vid Nettingforsen kan du parkera bilen.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 23 2014-05-07 09.48

Vaktposten mot öst

Naturen på Rataskäret är ett stycke typisk, västerbottnisk landhöjningskust. Skäret med sina 21 m över havet är den högsta punkten i byn och nedanför toppen finns både fina klippor, granskog och en avsnörd liten sjö på skärets norra sida. Möt också en spännande historia på Rataskär!

För länge sedan

Utmed Rataskärs markerade stig finns intressanta lämningar från förr. I närheten av det gamla fiskeläget finns tomtningar, labyrinter och en kompassros. Närmast stranden finns resterna av en sjötullkammare samt värdshus som minner om Ratans storhetstid under 1700-talet.

7 Fyr, båk och lots.

Fyren och fyrbåken

På toppen av ön står fyren som uppfördes 1891 och den gamla fyrbåken. Fyrbåken användes innan fyren kom till. Fyrbåken var en hög konstruktion som man gjorde upp eld ovanpå. Då såg sjömännen elden på långt håll och visste att de närmade sig land.

1 Sjötullkammaren.
Rester efter det som en gång var en sjötullkammare. Från 1767 till början av 1800-talet förtullades alla varor som fördes ut och in i Västerbotten på Rataskär.

2 Källan och värdshuset.
Källan gav vatten till det värdshus som låg här.

Vattuminskningen som blev landhöjning

När intresset för landhöjningen eller ”vattuminskningen” tog fart under 1800-talet fick Ratan en central roll. Här högg vetenskapsmännen in vattenståndsmärken i berget på fastlandet redan från 1849. År 1891 uppfördes en så kallad mareograf – en vattenståndsmätare. Idag finns en ny mareograf och det är rapporterna från den som varje dag hörs i svensk radio.

3 Vattenståndmärke.
Lägg märke till hur långt upp på land det ligger i dag.

Sveriges sista krig

Det sista krig som utkämpades i Sverige var kriget mot Ryssland 1808-1809. Den 20 augusti 1809 drabbade svenskar och ryssar samman i ett stort slag i Ratan. Naturreservatets skyltställ på Rataskär är därför gjort med inspiration från Ryssland. Det var ju faktiskt Ryssarna som vann kriget!

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 24 2014-05-07 09.48

Rataskärs naturreservat

TECKENFÖRKLARING

- Information
- Parkering
- Gästhamn
- Kulturum Ratan
- Tullgården
- Reservatsgräns
- Rataskärsleden
- Ratanleden
- Väg
- Skog
- Myr
- Hällar / klapperstensfält
- Vatten

Övriga minnesmärken

8. Norrlands hamn
9. Wattuminskningen
10. Handel och Sjöfart
11. En resa till Ratan
12. Gravplatsen
13. Batteriet
14. Fyren på Ledskär
15. Affairen vid Ratan
16. Vattenståndsmärken

4 Kompassrosen.

5 Fiskeläget.
Rester av ett fiskeläge med tomtningar/ husgrunder och gistvallar. Bilden visar hur näten torkades, i dag kan du här hitta gistgårdsrösen i rader.

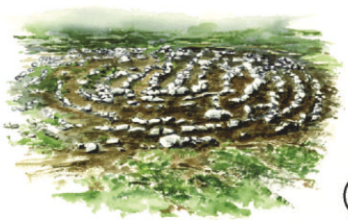

6 Labyrinter.

Fakta om Rataskär:

Området är 83 hektar, varav 46 hektar är land. Syftet med reservatet är att området ska vårdas på sådant sätt att dess karaktär av historisk plats med typisk kustnatur bevaras. En stig går runt skäret.

Hitta: Följ E4:an norrut ca 16 km från Sävar. Tag därefter av på vägen mot Djäkneboda och Ratan och följ den i 6 km. I Ratan kan båt hyras för att ta sig ut på skäret.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 25 2014-05-07 09.48

Kvarkens sydport vid hav och land

Söder om Nordmaling i länets sydspets ligger skärgårdsområdet Kronören - Drivören. Här möter Västerbottens steniga moränkust den bördiga och klippiga Höga kusten.

Kronörens välskyltade stigar

Följ den markerade stigen från parkeringen vid vägen, utmed stigen finns informationsskyltar om områdets natur och kulturspår. Här kan du läsa om salpetersladan och gistvallarna, flador och grankloner. En grillstuga har byggts vid havsstranden på Rönnören och på Vedhällan finns ett vindskydd och en grillplats. På väg ut mot Vedhällan passerar du några vackra tjärnar och på stenstranden kan du hitta strandaster och ormtunga. På hällarna växer även kärleksört och gul fetknopp.

Längst ut på Långroudden leder en markerad stig över ett klapperstensfält och ut till en vacker strandäng med fackelblomster, strandglim och den sällsynta strandveronikan. På den exponerade stenstranden växer den taggiga busken havtorn med sina C-vitaminrika gula bär.

I Kronören finns den idag enda kända växtplatsen för ishavshästsvans. Arten växer som en upprätt svans i det grunda vattnet utanför stranden vid Stor-Sandskäret.

Rikt fågelliv

Vid Långroudden brukar fågelskådare samlas under vår, höst och vinter för att se sträckande fåglar. När isen ligger utanför Umeå är fortfarande Kronören och Långroudden ett bra alternativ för den som söker fåglar vid havet.

Johan Elmberg skriver i boken ”Fåglar i Nordmaling och Bjurholm”att Kronören är en av de få platser i Sverige där man till fots kan se mer än 100 fågelarter på en morgon.

Strandveronika
Veronica longifolia

Fakta om Kronören:

Reservatet omfattar 5 837 hektar och är ett av Västerbottens marina naturreservat.

Hitta: Från väg E4 ca 6 km söder om Nordmaling sväng söderut mot Långron.Vägen slutar strax innanför Långroudden. Promenera utmed den östra stranden eller längs sommarstugevägen ut till udden.

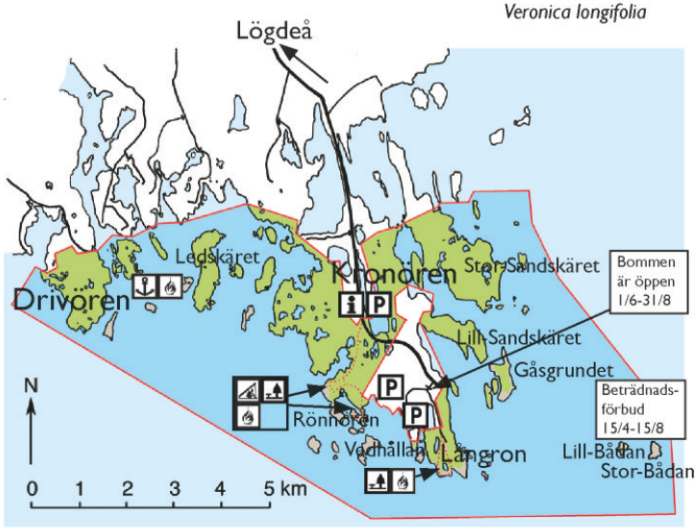

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 26 2014-05-07 09.48

Hemma hos Tjuv-Ante

Grottforskare har länge uppmärksammat Nordmalings speciella tunnelgrottor.

De vackra formerna i bergen är som en skulpturutställning! Grottor är spännande utflyktsmål för hela familjen. Vågar du gå in i en grotta där Tjuv-Ante höll till?

Storrisberget med Tjuv-Antes grotta

Enligt en sägen från 1800-talet använde stortjuven och fribrytaren Tjuv-Ante grottan som gömställe. Tjuv-Ante eller Anders Andersson, som han egentligen hette, stal verktyg, hästar och kläder samt brände ner en ladugård.

Från öppningen i Tjuv-Antes grotta leder en stege ner till en spricka som är 1,5 meter bred vid bottnen. Längst in leder ytterligare en stege ner till en djupare nivå. Totalt är grottan med gångar 30 meter lång. Utanför grottan kan man följa leden förbi höga bergväggar och klapperstensfält till bergets nordsida.

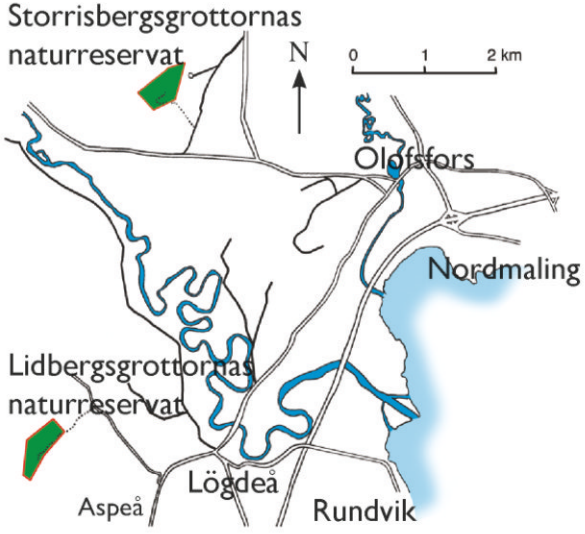

I Lidbergsgrottorna finns flera rundslipade sprickgrottor

Lidbergsgrottorna

Området är lättillgängligt och här hittar du vackert slipade sprickgrottor, som Stora Lidbergsgrottan och Marmitegrottan. Grottorna bildades av att stora block virvlade runt i havets bränningar och nötte mot klipporna för ungefär sju tusen år sedan.

Fakta om Lidbergs- och Storrisbergsgrottorna:

Naturreservaten är ca 20 hektar vardera.
Syftet är att bevara geovetenskapligt intressanta grottor och jättegrytor som exempel på glacial erosion. Det finns vandringsleder genom reservaten.

Hitta:

Storrisbergsgrottorna: Från E4, sväng västerut mot Olofsfors. Följ skyltning mot Norrfors. Efter ca 2 km är det skyltat ”Naturreservat”.

Lidbergsgrottorna: Kör från E4 mot Lögdeå. Vid trevägskorsningen mitt i byn kör man mot Aspeå. Direkt söder om bron över Aspån finns vägvisning mot naturreservatet.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 27 2014-05-07 09.48

Stäm träff med en myllrande stormyr

I Torsmyrans svällande vitmossatuvor lurar sileshåret småkryp i fördärvet. De glänsande dropparna på bladen är inte söt nektar – det är sileshårets klibbiga matsmältningsvätska. Den insekt som landar blir fast.

Sileshåret, en av våra insektsätande växter, är bara en av många arter som anpassats att leva i den till synes karga och enformiga myrmiljön. På den mäktiga Torsmyran, en av Norrlandskustens största och mest variationsrika myrar, kan du möta många fler.

Tranbär *Vaccinium oxycoccos*, rosling *Andromeda polifolia* och storsileshår *Droseraceae anglica*

Ett myllrande djurliv

Ute på myren häckar ljungpipare, grönbena, gluttsnäppa, storspov, smålom, sångsvan, ängspiplärka och gulärla.

Myren har också en rik insektsfauna. Man har hittat 16 olika jordlöpare, 27 olika vattenskalbaggar, 5 arter vattenskinnbaggar och 8 troll- och flicksländor! Bland de 24 dykarna kan särskilt den rödlistade dykarbaggen Laccophilus biguttatus nämnas. Denna hoppsprättande dykare är ovanlig i Sverige, men ändå spridd över hela norra halvklotet.

Martallar och sileshår

Ute bland mossar, kärr och myrar växer martallar, tuvor med rostvitmossa och dvärgbjörk. I de blöta höljorna växer ullvitmossa och sileshår. I de ännu blötare delarna på myren ska man inte gå alls. I dessa ”lösbottnar” - eller helt enkelt surhål - växer bara starr och dybläddra.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 28 2014-05-07 09.48

Fångstgropar

I reservatets västra del finns ett 370 meter långt fångstgropssystem med 12 fångstgropar. Idag är groparna en halvmeter djupa. När groparna användes var de rejält djupa, troligen upp mot två meter. Fångstgropar användes för att jaga älg från stenåldern fram till år 1864, då de förbjöds.

TECKENFÖRKLARING

- Reservatsgräns
- Myr
- Skog
- Vattendrag
- Ramp med utsiktsplattform
- Fångstgropar
- Rastplats
- Parkering

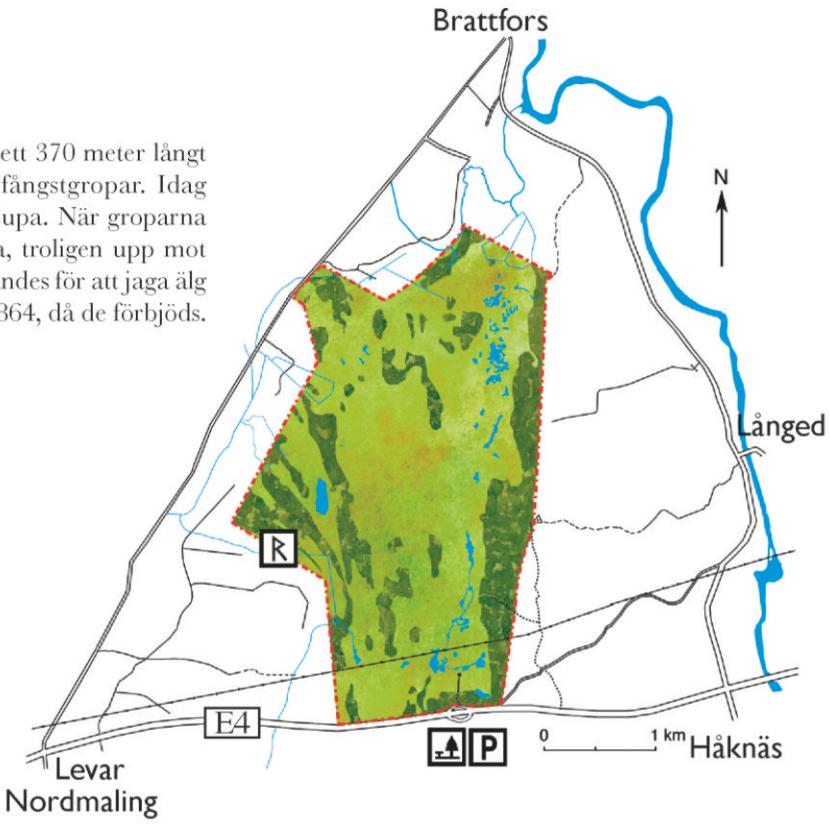

Fakta om Torsmyran:

Torsmyran ska bevaras som ett i huvudsak ostört myrkomplex med anslutande, delvis naturskogsartade skogar och dess naturliga flora och fauna. Reservatet är 834 hektar stort. Det ingår i EU:s nätverk av skyddade områden, Natura 2000.

Hitta: Reservatet ligger i Nordmalings kommun. Entrén till reservatet är i direkt anslutning till E4 sex km norr om Nordmaling. Från parkeringen går en stig, spång och ramp ut på myren till en utsiktsplats.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 29 2014-05-07 09.48

Rapport från Hummelholms ängder

I Hummelholm sköter byborna alltjämt lövängarna på gammalt sätt, med vårstädning och slåtter varje år. Tack vare det hålls det vackra landskapet öppet och somrarnas blomsterprakt kan bevaras.

Älvsallat och mandelpil gynnas av slam och sand som vårfloden för med sig.

Rödblära *Silene dioica*

Blomrika lövängar

Hummelholmsängarna är blomrika och frodiga. På försommaren blommar rödblära och åkerbär och på eftersommaren fibblor, gullris, renfana och älvsallat.

Delar av reservatets skogar får växa fritt. Där trivs fåglar som trädgårdssångare och lövsångare.

Naturreservat med lokalt engagemang

Hummelholm kulturförening utför på uppdrag av Länsstyrelsen årlig röjning och slåtter i lövängarna. Under två helger i augusti samlas ett 60-tal bybor, unga som gamla, för att med lie och höräfsa genomföra slåttern på Granholmen och Hästängsholmen. Slåtterdagarna är mycket uppskattade. De ger bybor, bekanta och släktingar tillfälle att träffas och skapar stor gemensksp. Samtidigt bevaras och sprids kunskap om hur man förr skördade med enkla redskap. Det finns också mycket tid över för prat, skratt, kaffe och god mat.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 30 2014-05-07 09.48

Häggblommor
Prunus padus

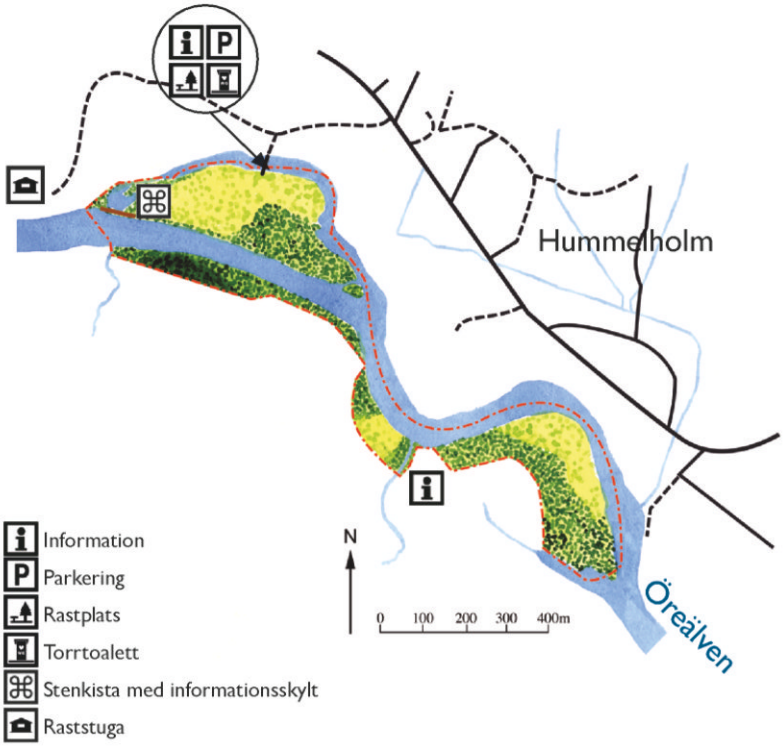

Storholme med skoglig slått

En karta över Hummelholm från 1793 visar att det som i dag är reservat då låg nästan helt under vatten. Allt som fanns var två öar i väster, ”Hollmarne”, som bestod av slåttermarker. År 1858 skiftades byns marker i laga skifte. Då fanns tolv öar i västra delen av byn. En av dem betecknades på lantmäterikartan som skoglig slått medan andra kallades hård- eller starrvall. Idag har Hummelholms lövängar växt samman med fastlandet.

Det är Öreälven som ständigt skapar om landskapet genom översvämningar, isrörelser och transport av sediment.

Fakta om Hummelholm:

Reservatet ligger vid Öreälven. Arealen är 27 hektar. Syftet är att bevara och sköta en naturfodermark med hundraåriga anor. Besök gärna Hummelholm första dagarna i juni då häggen blommar eller sista dagarna av juli när den gula renfanan eller den blå älvsallaten blommar.

Hitta: Lövängarna ligger i Hummelholms by vid Öreälven i Nordmalings kommun. Från Umeå kör man lättast via Hössjö och Gräsmyr. I Torrböle svänger man mot Hummelholms by. I Hummelholm är reservatet skyltat.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 31 2014-05-07 09.48

Skog med spännande historia

Långrumpskogen är en av Nordsveriges mest skyddsvärda naturskogar. Här är träden flera hundra år gamla. Många av de lavar, svampar och insekter du hittar här finns bara i skog som fått leva ostört under mycket lång tid.

Pollenstudier i sumpskogen

Genom att studera pollen och växtfossil i våtmarker kan man ta reda på vad som hänt långt tillbaka i tiden. Analyser visar att före 1200-talet dominerade gran, björk, sälg och al på kärret i Långrumpskogen. Bränder förekom regelbundet med omkring 100 års mellanrum. Det kan forskare utläsa av sot- och kolfynden i våtmarken och av pollen efter mjölkört, en art som brukar blomma upp i stor mängd på brandfält och hyggen.

Från 1500-talet och framåt ökade det småskaliga skogsbruket i området. Bränder och betande kreatur påverkade också skogen.

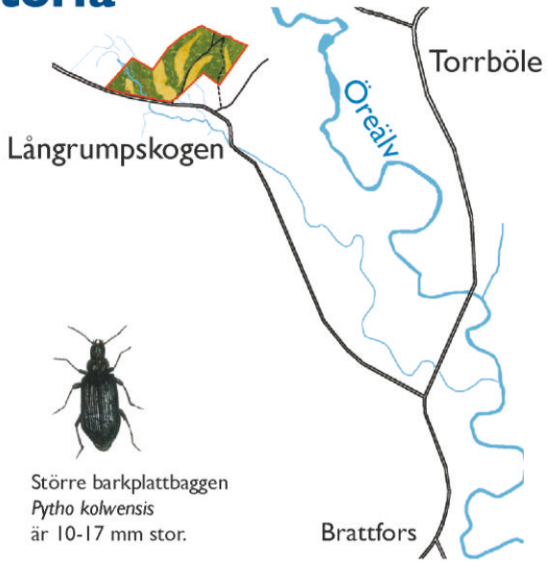

Större barkplattbaggen
Pytho kolwensis
är 10-17 mm stor.

När man på 1700-talet slutade med avverkningar och att ha kreaturen på skogen kunde granen åter börja etablera sig. I dag är de äldsta granarna 250 – 300 år.

Sällsynta insekter som större och mindre barkplattbagge och den lilla slemsvampmögelbaggen trivs i den fuktiga skogen. På de långsträckta, låga moränryggarna finner du mest stora gammelskogstallar blandat med döda och omkullfallna träd.

Sitter du stilla en stund kommer kanske lavskrikan och gör dig sällskap.

Fakta om Långrumpskogen:

Reservatet består av grov tallskog på moränryggar, gransumpskogar och myrmark. Reservatet omfattar 122 hektar.

Hitta: Ta av mot Gräsmyr från E4 i Nordmaling. Efter cirka nio kilometer, sväng vänster vid skyltning mot naturreservatet. Följ skogsbilvägen knappt sex kilometer. Parkeringsplats finns vid informationstavlan.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 32 2014-05-07 09.48

En våtmarksdröm

I Bråns jön nära Vännäsby kan rastande och häckande fåglar frossa i häpnadsväckande mängder insekter. Sjön är också en av Västerbottens riktiga pärlor för oss som uppskattar utflykter i naturen. Ta med välfylld fikakorg och kaffetermos. Vid sjöns fågeltorn njuter du sedan av vacker och rik Västerbottensnatur.

Stjärtand *Anas acuta*

En fågelsjö med hög biologisk mångfald

Vår, sommar och höst kokar det av fåglar i Bråns jön. Årta, skedand, stjärtand, brunand, sothöna och svarthakedopping ses regelbundet. Självklart finns vanliga arter som kricka, bläsand, grönbena och enkelbeckasin. Från mitten av april till mitten av maj är Bråns jön full av rastande änder och gäss. Bland sädgässen står då och då även ovanliga spetsbergsgäss. Till och med fjällgäss har setts i Bråns jön.

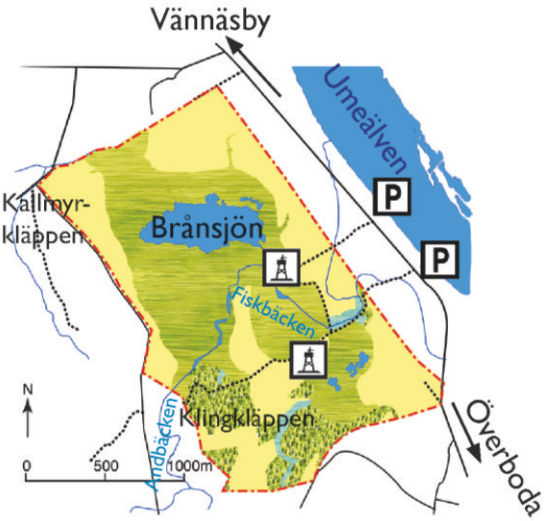

TECKENFÖRKLARING
- Reservatsgräns
- Väg
- Stig
- Vattendrag
- Skog
- Åkermark
- Betesmark
- Vattendrag
- Våtmark
- P Parkering
- Fågeltorn

Mat i europatoppen

Bråns jön har i forskningens namn blivit grundligt undersökt vad gäller änder och vad dessa äter. Det visade sig att Bråns jön är en riktig våtmarkspärla när det gäller insekter som sötvattengråsugga, dykarskalbaggar, mygg, knott och fjädermyggslarver. Dessa insekter är utmärkt mat för änder. Rikedomen i Bråns jön är så extrem att sjön ligger i toppklass även om man jämför med klassiska fågellokaler i Skåne, Normandie och Camargue.

Fakta om Bråns jön:

Bråns jöns utlopp mot Umeälven regleras för att hindra översvämningar i omkringliggande åkermarker. Naturreservatet Bråns jön omfattar 270 hektar. Två fågeltorn finns.

Hitta: Kör E12 till Vännäsby och över Umeälven mot Brån. Ett trevligt alternativ är att köra via Sörfors och Överboda till Brån. Man väljer sedan sida av sjön beroende på hur solen står. Det är svårt att kikarspana i motljus.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 33 2014-05-07 09.48

Fritt flöde

Stockarna hoppar i forsarna. Några åker upp på land. Flottarkarlarna är snabbt framme och knuffar ut dem igen i Vännforsens vatten. Många av dem kan knappt simma, ändå hoppar de orädda ut för att reda upp ”timmerbrötarna” som bildas vid land.

Så här såg det nog ut vid Vindelälven för 60 år sedan. Vännforsen är än idag en vild och otämjd fors i Vindelälven. Tur att den där Evert Taube tog med älven i sin visa om Änglamarken. Det ledde till att planerna på att reglera Vindelälven lades ner. Idag är den en av Sveriges fyra nationalälvar. De ska få fortsätta att forsa fritt.

Den största vårfloden

Till Vindelälven rinner vatten från ett mycket stort område. Ingen annan svensk fjälläv har så stor skillnad mellan högvattnet på våren och lågvattnet under vintern. Vattenmassorna river med sig träd och växter. De lämnas av som vita, nötta trädstammar längs stränderna, ibland långt inne i skogen längre nedströms. Bakom stammarna samlas döda växtdelar. Det blir som en kompost där mycket näring frigörs och där frön lätt kan gro.

Örtrik skog med älvstarr

Vid Vännforsen har älven skurit sig ned genom jordlagren. På den västra sidan ser man färska rasbranter, men på den östra sidan är de branta sluttningarna täckta med högväxt och örtrik skog. På fuktiga ställen växer den ovanliga älvstarren, en kraftig art som kan bli nästan meterhög. Den är som vanligast just vid Vindelälvens nedre delar. Älvstarren hotas av både vattenkraftsutbyggnad och skogsavverkning, men vid Vännforsen har den en fristad.

Fakta om Vännforsen:

Området omfattar 35 hektar. Naturreservatets syfte är att skydda Vännforsen med omgivande niplandskap. Ovanför de branta sluttningarna kan man gå på vältrampade stigar.

I söder finns en utsiktspunkt och mitt i reservatet finns en rastplats med grillstuga. Från rastplatsen kan man lätt gå ned till vattnet. Skogen är privat och brukas med ett försiktigt och anpassat skogsbruk.

Hitta: Reservatet ligger 8 km uppströms Vännäs på Vindelälvens östra strand.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 34 2014-05-07 09.48

En topp(en) tur

Pulsen stiger och dubbarna skrapar mot stenhällarna. När löparna når bergets topp 150 meter högre upp belönas de med utsikt över Vännäsby och den stora Vindelälven mellan de knotiga träden. Berget används flitigt av orienterare, men kan givetvis även bestigas i lugnare tempo.

Lavrika hällmarker

Här slog vågorna en gång för nästan 10 000 år sedan mot land och nötte på marken. All jord transporterades bort. Kvar blev hårda hällmarker på bergets topp. Marken är även mjuk på många ställen, klädd av fluffig gråvit renlav. Knotig tallskog breder ut sig. Vissa träd har stått här under 400 bistra vintrar, så inte undra på att de ser ut som de gör. Här uppe på toppen står också en gammal brandvaktarstuga som man använde förr när man skulle övervaka skogsbränder. Här kan du stanna och fika.

Lunglav
Lobaria pulmonaria

Örtrika granskogar med stora och små invånare

I bergets sydvästra sluttning är det frodigt i den grova granskogen. Här kom vågorna aldrig åt att spola bort jorden. Ormbunkarna färgar marken grön. Bland de stora granarna växer små örter som smultron, orkidén grönkulla och liljekonvalj. På lövträden hittar du den grönt lysande lunglaven. Kanske stöter du på vår största hackspett spillkråkan som är specialist på att äta myror från gamla döda träd.

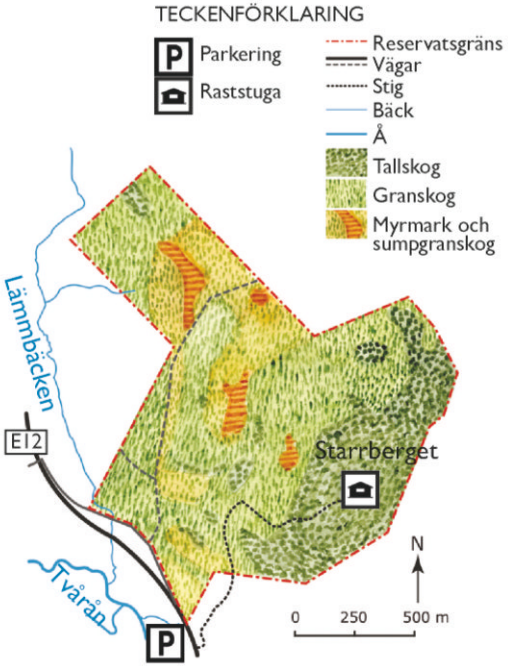

Fakta om Starrberget:

Starrbergets naturreservat är 158 ha och består av tallskogar på hällmark och granskogar på fuktigare mark. I de sydvästra delarna finns även rika granskogar med grova aspar. Syftet med Starrberget är att bevara ett i huvudsak opåverkat naturlandskap med värdefulla naturmiljöer.

Hitta: Starrberget ligger ca 3,5 km nordväst om Vännäsby. Följ väg E 12 från Vännäsby och ta av på den första avtagsvägen efter korsning mellan E 12 och väg 92. Följ den sedan ett par 100 meter. Här börjar en stig upp till toppen av berget.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 35 2014-05-07 09.48

Sveriges nordligaste hassel

Balbergets mäktiga sydbrant syns lång väg och är väl känd i bygden. En annan kändis vid Balberget är Sveriges nordligaste hasselbuske.

Sydlig hassel och nordlig fjällnejlika

Sveriges nordligaste hassel växer i en glänta vid Balbergets fot. Här har den blivit kvar sedan varmare tider för flera tusen år sedan. Hassel växer annars i södra Sverige tillsammans med ekar och andra ädellövträd.

I Balbergets naturreservat finns en spännande blandning av fjällväxter och arter man annars hittar i södra Sverige. Fjällhällebräken, blågröe, fjällnejlika och fjällbräcka samsas med brakved, liljekonvalj och nattviol. Den sydvända branten fångar upp solvärmen och skapar ett gynnsamt klimat för växter som annars inte klarar den norrländska kylan.

Hassel *Corylus avellana*

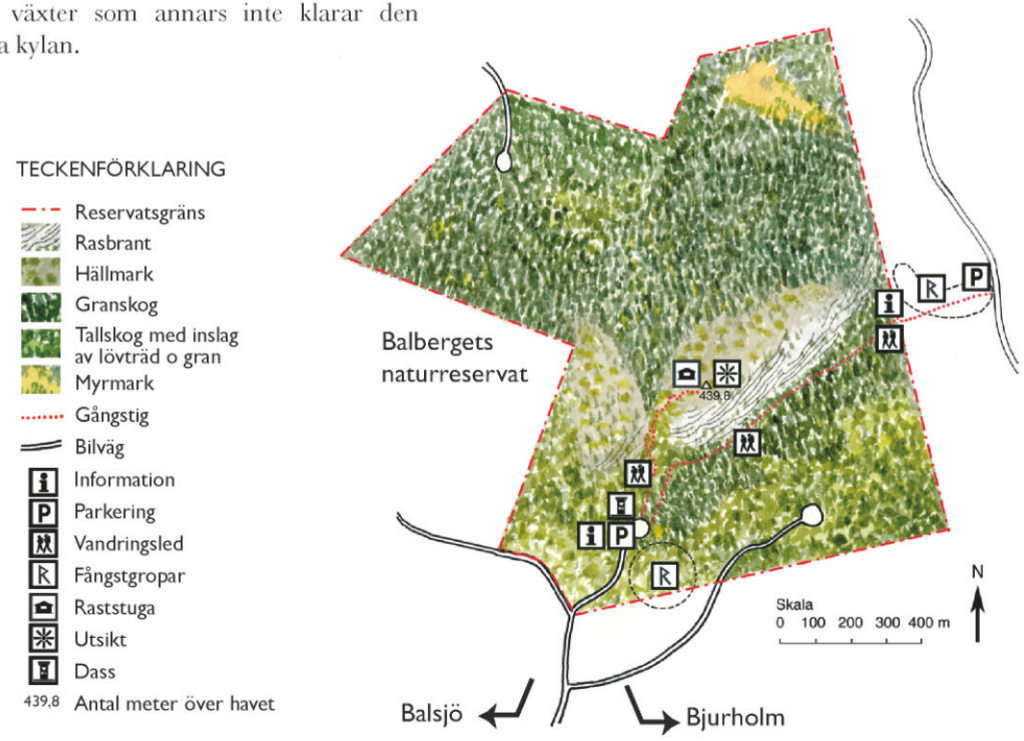

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 36 2014-05-07 09.48

Det var en gång en gosse

En skolklass vandrade i reservatet för några år sedan. Läraren lyckades med konststycket att tända barnens intresse för små knastriga lavar. En vetgirig gosse visade stolt en kvist med en lång, ranglig lav för en häpen lärare. Det var den mycket sällsynta laven långskägg, som man absolut inte får plocka. Kommunens naturvårdsansvarige ordnade sedan en återinplantering av lavkvisten på ett träd. Vad vi vet så trivs långskägget riktigt bra på sin nya kvist.

Raststuga på toppen

Stigen upp till Balbergets topp är ganska krävande och brant, men väl uppe väntar belöningen i form av vidunderlig utsikt över det västerbottniska skogslandskapet. Öreälvens djupa nedskärning syns vackert inte så långt från Balberget och skogen böljar kulligt.

Långskägg *Usnea longissima*

Balbergets naturstig

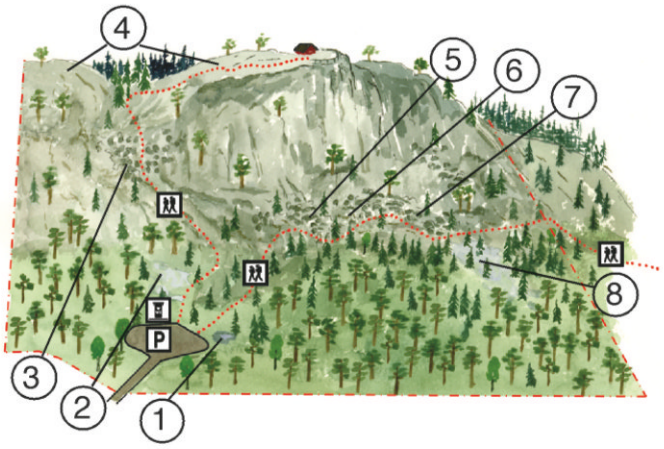

Följ stigen och läs mer om:

1 Källan
2 Utströmningsområde
3 Rasbrant
4 Hällmark
5 Talusbrant
6 Klipphyllor
7 Hassel
8 Utströmningsområde

Fakta om Balberget:

Arealen är 165 hektar. Vid reservatsentrén finns parkering, skyltar och dass. Det finns vandringsleder i reservatet. Uppe på Balklinten ligger en fin rastplats med grillplats och vindskydd.

Hitta:

Kör vägen mellan Umeå och Åsele. Passera Bjurholm. Några kilometer före Balsjö är det skyltat mot reservatet.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 37 2014-05-07 09.48

Vårt ostligaste fjäll

Stöttingfjället är som man förväntar sig Södra Lapplands inland. Långsträckta motlut, obefintliga medlut! Men när du nått backens topp öppnar sig granskog och myrar i ett vidsträckt landskap med berg, granlider och sagolikt vackra byar.

Arasjöfjällen

Rutger Sernander, professor i växtbiologi besökte Stöttingfjället sommaren 1914 och blev förtjust. Alsberget, Oxberget, Norra Spettliden och Lövträskberget kallade han tillsammans Arasjöfjällen. Sernander nämner särskilt en granskog på Alsbergets sydsida som är högvuxen med marken full av omkullfallna trädstammar. Han tyckte att skogen borde bli nationalpark.

Jungfru Marie nycklar
Dactylorhiza maculata

TECKENFÖRKLARING
- Reservatsgräns
- Väg
- Vattendrag
- Elledning
- Skog
- Myr
- Våtmark
- Sjöar

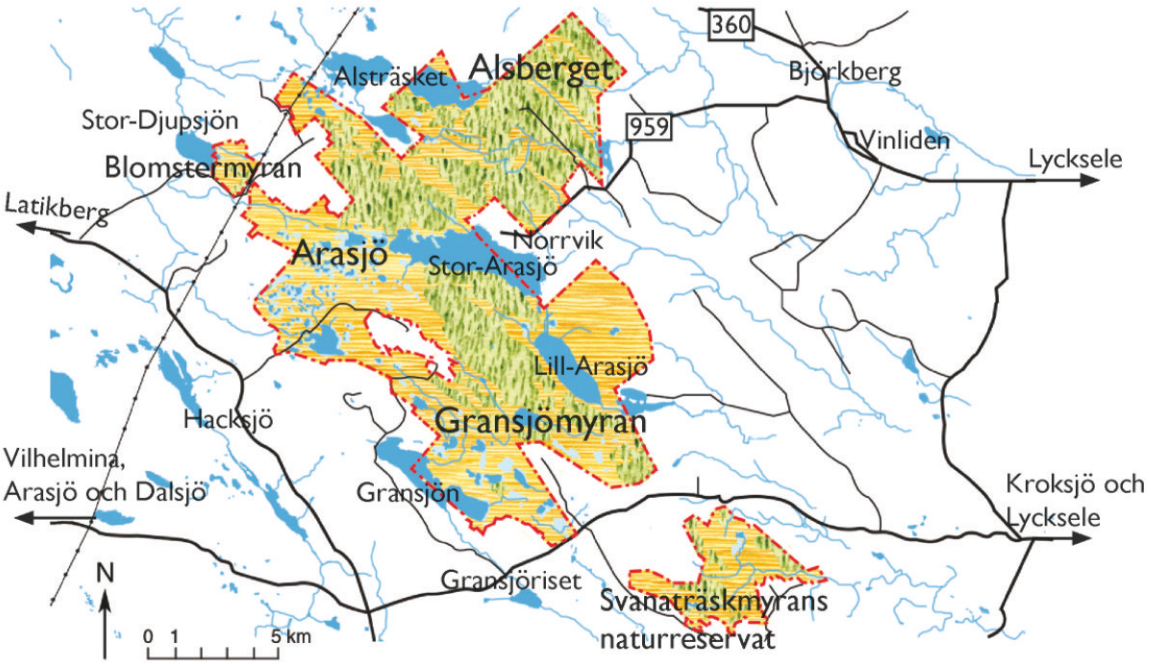

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 38 2014-05-07 09.48

Alsberget

Alsberget höjer sig över det i övrigt flacka landskapet på Stöttingfjället. Toppen ligger över barrskogsgränsen, 716 meter över havet, och här växer länets ostligaste fjällbjörkskog. Förutom den högvuxna granskogen i söder finns i nordost ett svagt sluttande område med myrar, gransumpskogar och ren granurskog.

Arasjö och Gransjömyran

I Arasjö är myrar och sumpskogar vanliga. På de tre friliggande skogsbergens topplatåer finns hällmarker med björk och lågvuxna, grova granar. Arasjö är med sitt granskogs- och myrlandskap en representativ del av Stöttingfjället. Sädgässen trivs i detta ostörda jätteområde av myrar och skogar.

På Gransjömyran häckar myrsnäppa och dvärgbeckasin tillsammans med andra myrfåglar.

Bebyggelse på hög höjd

I Stöttingfjällets byar klättrar ålderdomliga gårdar längs lidernas sydsidor. Där var risken för frost minst och den värmande solen mest drivande. Sädesodling förekom här upp till 600 meters höjd. Sevärt på Stöttingfjället är bland annat Risträsk by, skolan i Pauträsk, Latikbergs kyrka, dammvallen i Vinliden och Risträsket, en före detta sjöbottenäng.

Fakta om Stöttingfjällets naturreservat:

Stöttingfjällets naturreservat är hela 16 250 ha stort. Det är högsta klass på de myrar som står för enorma ytor i området. Skogarna har fina urskogskvalitéer. Alsberget, som berg med urskog kvar, är unikt. En väg går upp till Alsbergets topplatå, där det finns en markerad naturstig.

Hitta: Stöttingfjället ligger mitt i Västerbotten, mellan Vilhelmina och Lycksele.

Alsberget nås lättast från Vinliden, sedan längs väg 959 mot Norrvik. Arasjö och Gransjömyran kan nås från flera håll. Från Dalasjö kör man österut till Gransjöriset och Norrberg. Från Kroksjö är det ca 15 km västerut till Norrberg.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 39 2014-05-07 09.48

Där tallar barken vallar

***”Stora skogar av tall står öde och fåfäng, ty ingen behöver timret, som faller omkull och ruttnar bort”*, skrev Carl Linnéus vid sin resa genom Lycksele socken 1732. Idag är gammelskogar, där träden får leva och dö i sin egen takt, en stor sällsynthet. I Överbo kan man få en bild av hur de skogar Linné mötte såg ut.**

Döda träd är levande!

Överbo är ett bra exempel på hur det norrländska landskapet en gång kan ha sett ut.

Skogen är urskogsartad barrskog. På den torrare marken växer det mest tallar medan det vid bäcken och i andra blötare partier växer granar.

Här finns gott om döda träd – en viktig resurs i gammelskogen! Även de döda träden är levande. Innerbarken äts av insekter, svampar lever av ved, insekter lever av svampar, mossor växer på ved, fåglar äter insekter i ved, insekter och snäckor övervintrar i död ved, myror och bin bygger bo av ved, fladdermöss sover i hålträd och där bygger fåglar bon.

Skogsbrand

Det mesta av skogen har vuxit upp efter en skogsbrand i början av 1700-talet. Senare har mindre bränder förekommit omkring 1760 och 1850. Tallar med ärr i barken – ”brandljud” – från den senaste branden finns i södra delen av reservatet. Ny ved övervallar så småningom skadan. Här och där ser man ensamma stubbar, spår av att människor har huggit enstaka träd.

Fakta om Överbo:

Överbo är ett av Västerbottens äldsta naturreservat, bildat 1947. Det är 9 hektar stort. Syftet är att bevara områdets urskogsartade karaktär. En skyltad naturstig och rastplats finns i reservat.

Besök gärna närliggande reservaten Tuggensele och Tjäderberget. Skogsmuseet i Lycksele har mer information om skogshistoriken i området.

Hitta: Överbo ligger vid E12 ca 15 km söder om Lycksele. Parkering och informationsskylt finns vid vägen.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 40 2014-05-07 09.48

Skogslandskap att upptäcka

Tjäderberget är ett stort skogslandskap på gränsen mellan Lycksele och Vindelns kommun. Vid Inre Kroksjön och mot det dramatiska Vitberget kan du vandra eller skida i dagar.

Skogens mångfald

Att tjädern finns i Tjäderberget är ju självklart. Men här kan du också få se gråspett, järpe, mindre hackspett och spillkråka. Har du tur kan du känna doften av doftticka, som också kallas nordlig anisticka. För den skarpsynte avslöjas kortskaftad ärgspik på en gammal torrstubbe eller gelélavar på grova aspar. Titta riktigt nära på trädets ved och bark. På grova och solbelysta tallar kanske den ovanliga reliktbocken har lämnat sitt ytliga gnag och rödfnasiga bajs.

Det brinner i Tjäderberget

I Tjäderberget finns skogar med mycket höga naturvärden. Skogen är påverkad av brand i nästan hela reservatet. Som mest har forskare räknat sex övervallningar efter bränder i en levande tall. En övervallning – ett brandljud – är en skada i tallen, orsakad av brand. Ny ved övervallar så småningom skadan i trädet. 2007 genomförde länsstyrelsen en naturvårdsbränning i området. Innan det är den senaste branden daterad till år 1888.

Branden är ett naturligt inslag i nordliga barrskogar och en förutsättning för att inte tallen så småningom ska trängas undan av gran. En del av barrskogens växt- och djurarter är helt beroende av att skogen brinner då och då. Därför naturvårdsbränns mindre delar av Tjäderberget.

Fakta om Tjäderberget:

På reservatets 1115 hektar finns inga anläggningar utan här är det verkligen vildmark. På länsstyrelsens hemsida hittar du koordinater till åtta besöksvärda platser i reservatet. Punkterna visar dig till natursköna rastställen, läckra granskogar, tält- och utsiktsplatser.

Hitta: Reservatet genomkorsas av kommungränsen mellan Lycksele och Vindeln. Flera skogsbilvägar ansluter till reservatet. Från E12 går en skogsbilväg upp till Vitberget ca 19 km SO Lycksele. Mellan Innersjön och Ekorrträsk går en skogsbilväg söderut till Inre Kroksjön och Spoludden i reservatet.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 41 2014-05-07 09.48

Ringar på vattnet

På sensommaren vid lågvatten dyker de upp. Ett mönster av cirklar. Inte på vattnet utan under, på botten.

Hur kom ringarna hit är nog en fråga människor ställt sig i många år när de vandrat i området kring Stenringsavan. Förmodligen trodde de att det var en mänsklig konstruktion med de prydligt ordnade ringarna. Idag vet vi svaret. Frost och tjäle har lyft stenarna ur marken. Små stenar och grus har trillat ner i mitten och de stora stenarna har blivit kvar runt om. Men visst ser det ut som lämningar efter människor där de ligger.

Bästa tiden

Stenringsavan är en ava som torkar ut vid lågvatten. Avan har bara förbindelse med Vindelälven via en bäckmynning. Variationerna i vattenståndet i älven påverkar därför också vattenståndet i avan. Bästa tiden att se ringarna är under hösten när vattenståndet är lågt.

Mänskliga spår

Det finns också mänskliga spår i området. I utloppet mot älven ligger en gammal slåttermark som svämmas över på vårarna. Marken får då extra näring och förr gav det gott om hö till bönderna som levde längs Vindelälven.

Fakta om Stenringsavan:

Reservatet omfattar 10 ha. Området med stenringarna är 0,5 ha stort. Syftet med reservatet är att bevara ett område med denna typ av geologiska bildningar. De är ovanliga nedanför fjällregionen.

Hitta: Naturreservatet Stenringsavan ligger invid Vindelälven, vid väg 363 (Vindelälvsvägen) 5 km uppströms Björksele. Från bilvägen har man översikt över hela området.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 42 2014-05-07 09.48

Skogsfruns hemvist

I Vorrberget finns en skygg fru. Hon kommer upp genom jorden ibland, men inte varje år. Hon är ljus i färgen och svår att finna.

Den skygga frun i sumpskogen

Det är den lilla orkidén skogsfru som saknar det gröna klorofyllet och därför är så ljus. Istället för att ta upp solljus med klorofyll som andra gröna växter gör samarbetar hon med svampar i jorden. I den sumpiga gammelskogen som hon lever i trivs också många andra. Spår finns överallt längs stigen upp på berget. På granarnas stammar syns ringar av hack från den tretåiga hackspetten. Vedlevande svampar som lappticka och gammelgransskål växer här. Granarna är prydda med långa hänglavar. Döda gamla träd som elden en gång tagit ligger spridda. Vissa inslagna i ett frodigt täcke av vedtrappmossa och andra ovanliga mossor.

Skogsfru
Epipogium aphyllum

Lapptickan som växer på liggande lågor är en mycket ovanlig, rödlistad art.

Torrskog

Högre upp längs vandringen upp på berget syns tydliga spår av eldens härjningar på tallarna. Bergets topp ligger över högsta kustlinjen. Den torra hällmarken kan idag bara bebos av fluffiga renlavar och knotiga tallar. Vissa av tallarna är äldre än 300 år. Här uppe väntar utsikt över det böljande bergkullandskapet och ett vindskydd att rasta i.

Fakta om Vorrberget:

Reservatet är 55 hektar och består av hällmarkstallskog på toppen av berget och granskogar med inslag av gransumpskog vid bergets fot.

Syftet med reservatet är att bevara den biologiska mångfalden i området. Från parkeringsplatsen går en stig upp på Vorrberget.

Hitta:

Om du kommer från Umeå längs väg 363 kör över älven när kyrkan är passerad inne i Vindelns samhälle. Kör denna väg ca 3 km. Ta därefter vägen till vänster. Följ den ca 3 km. Här finns en parkering och en stig in i reservatet.

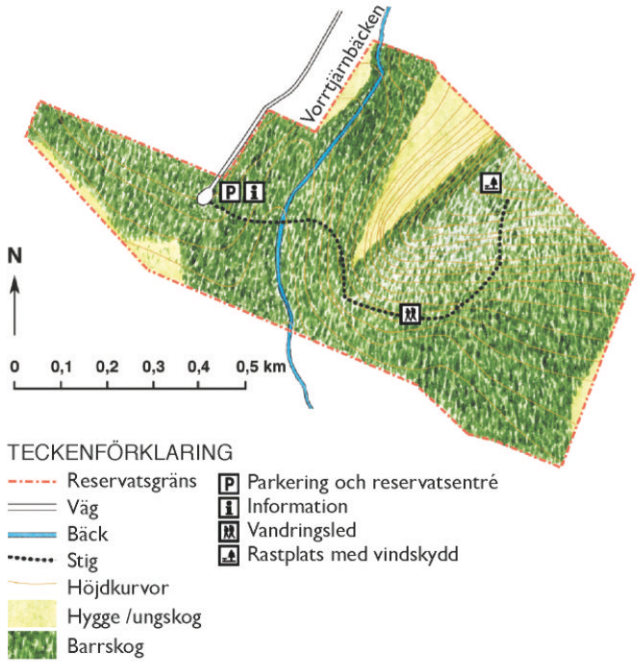

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 43 2014-05-07 09.48

En vandring i slåtterfolkets spår

Idag ska dammluckorna öppnas och sedan ska starren få växa hela sommaren.

Det är vår vid Nedre Krokmyran en tidig morgon i slutet av 1800-talet. Vid den här tiden ser området mer ut som en sjö. Det är bönderna vid Överrödå som dämt upp vattnet för att få en bättre höskörd. Under hösten kommer familjerna tillbaka och skördar och hässjar höet. Alla hjälps åt i det tuffa arbetet. När höet torkat läggs det in i ladorna.

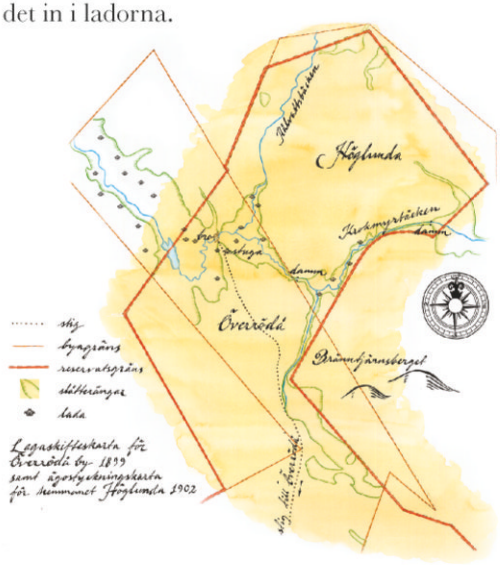

Den gamla stigen från Rödå upp till slåttermarkerna är fortfarande synlig idag. Den är markerad och lätt att vandra. Koj- och ladrester samt spår av den gamla dammen syns längs stigen.

Gott om gamla granar

Många av tallarna i området har huggits ner för att göra tjära av. Granarna användes inte i tjärdalarna utan fick stå kvar. Och de har blivit mycket gamla. Vissa har fallit men många står där än idag med sina långa lavar hängande från grenarna.

Fakta om Stor-Bränntjärnmyran: Reservatet är 293 hektar stort med mest granskog och myrar. Syftet med reservatet är att återställa och bevara de värdefulla naturmiljöerna. Reservatet besöks bäst under sensommaren och hösten när det torkat upp lite.

Hitta: Kör från Umeå mot Vindeln. Ta av till höger efter att Rödån passerats. Kör till Mickelsträsk, ca 15 km. Ta grusvägen till vänster och följ den i 6 kilometer. Ta därefter vänster igen. Efter ytterligare 1,5 km ligger parkeringen och entrén till naturreservatet.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 44 2014-05-07 09.48

Forsen ger kraft åt Vindeln

Vindelälven forsar så skummet yr upp på trärampen nära kvarnen. Det är som om den levande forsen ger kraft åt var och en som står eller går på stigarna kring Vindelforsen. Energin kommer väl till pass – här finns mycket att uppleva.

Vindelälvens forslandskap

Vindelforsarna vid Vindeln är ett av Vindelälvens allra mäktigaste forslandskap. Mest storslagna är forsarna under högvattenperioden i mitten av juni, men området bjuder besökare på storslagna naturupplevelser under alla årstider. Ostsidan av forsarna kantas av vackra nipor, raviner och älvterrasser med lövskog. På västsidan är landskapet planare och där växer äldre barrskog. Vanliga växter i området är klot- och ögonpyrola, vänderot, harsyra och kanelros. I strandsnåren kan man hitta landskapsblomman kung Karls spira.

Vid stränderna finns ett 30-tal lämningar efter flottningen i form av stenkistor och ledarmar.

Välanvänd stig

Det tar omkring en timme att gå den markerade stigen runt reservatet. Stigen följer älvstranden på båda sidor, det finns rastplatser och information. En lagom vandring kring vår nationalälv Vindelälven.

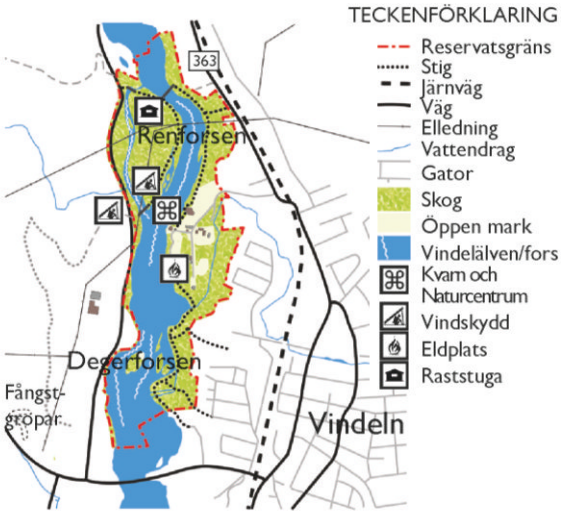

Islossning vid Renforsen

Fakta om Vindelforsarna:

I Vindelforsarnas naturreservat omfattar 76 hektar. Här finns välordnade strövstigar, grillplatser, vindskydd och broar. Det finns också ett naturcentrum, en konstutställning i kvarnen samt café och hotell.

Hitta: Reservatet nås från båda sidor av älven. Den bästa utgångsplatsen är Kvarnen-området. Kör västerut genom Vindeln på väg 363. Precis när man lämnat samhället, efter järnvägsövergången, svänger man vänster och kör ner mot älven.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 45 2014-05-07 09.48

Nationalälv är änglamark!

Högsommarens värme löser upp skog och Vindelälven i ett svävande flimmer. Heta dofter av kåda och svedda renlavar svider i näsan, en rödstjärt sjunger sin klingande strof från tallheden.

Någonstans i trakten utförs en skogsrestaurerande naturvårdsbränning; för insekterna och för kommande trädgenerationer. I Mårdselforsen skummar Vindelälven och tillför luften välbehagligt syre.

Kung Karls spira
Pedicularis sceptrum-carolinum

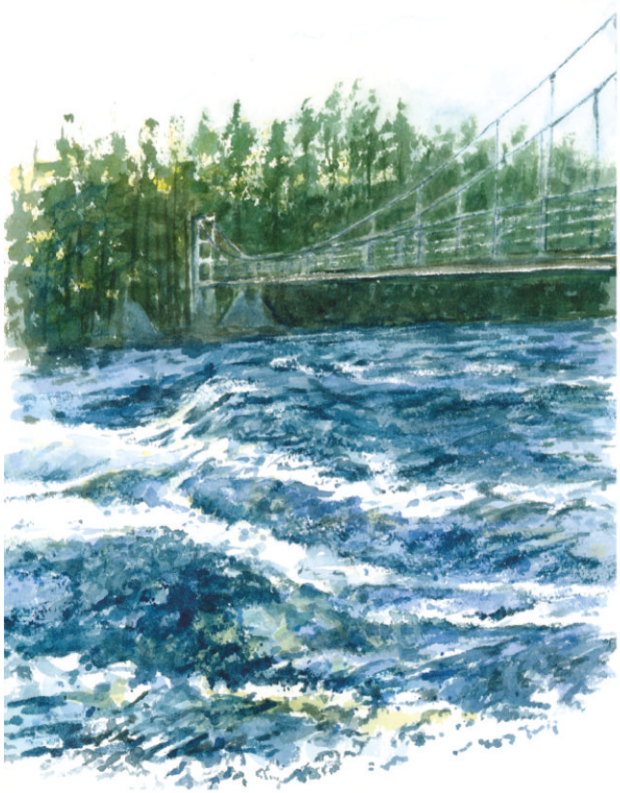

Hängbron över Vindelälven

Fjällbotanik vid älven

Mårdselforsens stränder är mycket rika på växter. Förutom vanliga skogsväxter finns här också fjällväxter som svarthö, fjällviol, kung Karls spira och fjällvedel. Mellan stenskravlen kan man hitta den vackra kanelrosen.

I anslutning till älven finns också rester efter flottarepoken. Stenkistor och ledarmar byggdes för att timret inte skulle fastna i strandkanterna under flottningen.

250-åriga tallar

På älvens södra sida är den gamla älvbotten blottad. Här har älvens vatten genom årtusenden slipat fram ett klipplandskap med jättegrytor.

Storlidens 250-åriga tallar bär spår av tidigare bränder. I svackor och bäckdråg växer hänglavsdraperad granskog med inslag av asp, björk och sälg. Längre upp i liden är terrängen allt blockigare för att till sist övergå till ett mindre tvärstup och därefter hällmarker med vresiga tallar.

Utsikten från toppen är fantastisk.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 46 2014-05-07 09.48

Mårdselforsens naturreservat

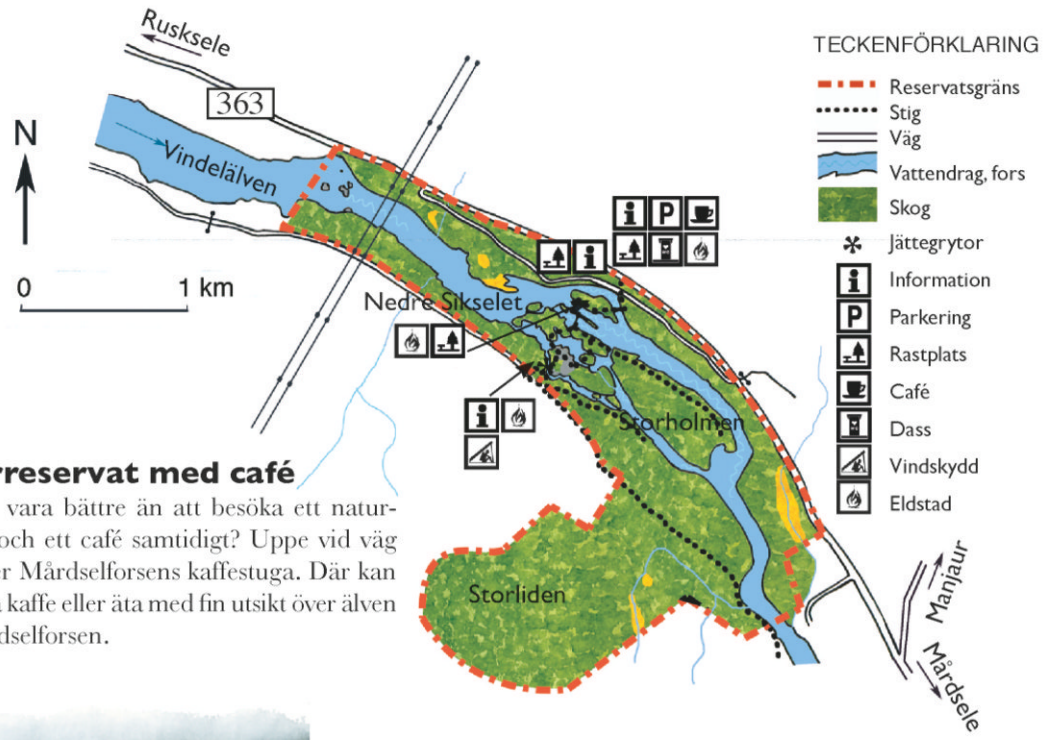

Naturreservat med café

Vad kan vara bättre än att besöka ett naturreservat och ett café samtidigt? Uppe vid väg 363 ligger Mårdselforsens kaffestuga. Där kan du dricka kaffe eller äta med fin utsikt över älven och Mårdselforsen.

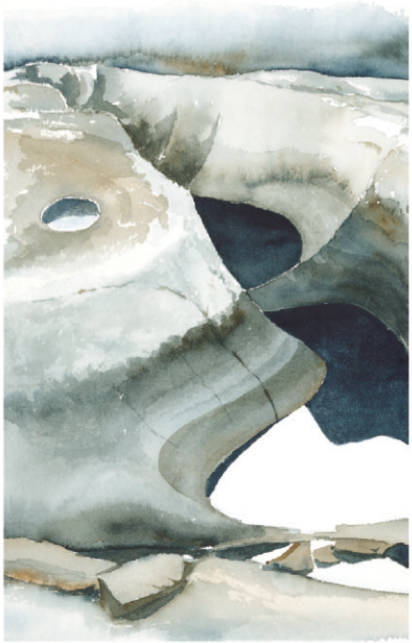

Jättegrytor på älvens södra sida

Fakta om Mårdselforsen:

Reservatet ligger vid Vindelälven. Arealen är 410 hektar. Förutom forsmiljöer finns här skogar med mycket höga naturvärden. Mårdselforsen är ett av länets viktigaste utflyktsmål. En tillgänglighetsanpassad ramp leder besökaren ut till första hängbron över älven. Sedan är det bara att följa den markerade stigen längs spänger, broar och ledarmar. Uppe vid väg 363 finns Mårdselforsens kaffestuga.

Hitta: Naturreservatet nås enkelt från väg 363. Åk mot Sorsele från Vindeln. När du passerat Mårdsele by, fortsätt vägen ytterligare 3 km och följ skyltningen vid reservatet. Parkering för bilar, husvagnar och bussar finns vid väg 363. Vid älven finns några parkeringsplatser nära den tillgänglighetsanpassade rampen.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 47 2014-05-07 09.48

Den ringlande åsens landskap

Kammens och Hjukenåsarnas naturreservat är delar av den mycket långa Vindelälvsåsen, en rullstensås som kan följas genom älvdalen hela vägen ned till Umeå. Längs åsen löper Isälvsleden som är fin och lättvandrad.

Reliktbocken
Nothorhina muricata
är 7-13 mm stor

Kammen

Åsens skog är som en pelarsal där jag går, ganska öppen och ljus. I den södra delen står de riktigt gamla träden som bär spår av flera skogsbränder. Vissa har stått här i 400 år. Här trivs den ovanliga reliktbocken. Det är en skalbagge som tycker om gammal gles tallskog, där solen värmer träden extra mycket.

Goda matsvampar som goliatmusseron och karljohansvamp finns ofta i sandiga tallskogar så det kan vara värt att ta en tur hit under tidig höst. Den sorts karljohansvamp som trivs i sandiga tallskogar heter egentligen rödbrun stensopp.

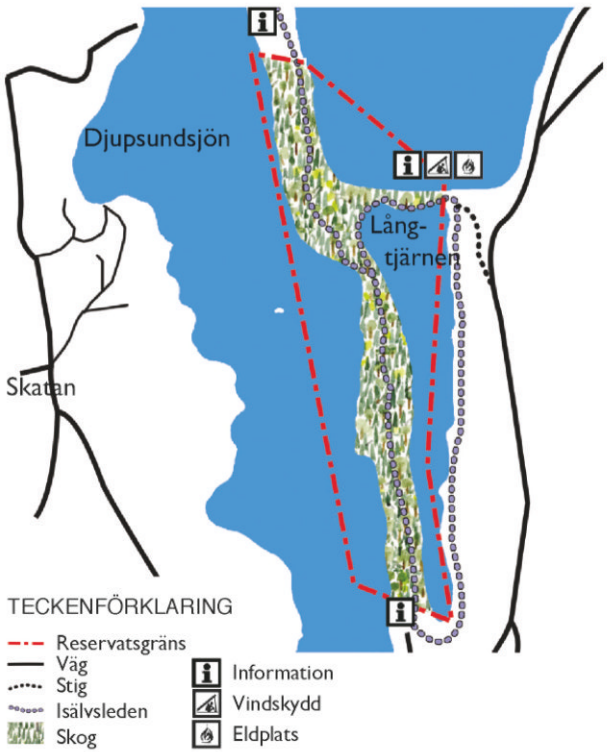

Fakta om Kammen:

Området är 40 hektar stort. Syftet med reservatet är att bevara den väl utformade grusåsen med brandpräglad tallskog. Reservatet ligger inom ekoparken Skatan där Svea skog satsar på naturvård och friluftsliv. Längs stigen i anslutning till reservatet finns ett vinskydd och en eldstad.

Hitta: Området ligger 17 km nordväst om Hällnäs. Följ väg 363 från Vindeln västerut. Ta höger in på en skogsbilväg 4 km efter Hällnäs. Följ skogsbilvägen 20 km. Tag vänster i korsningen och följ vägen ytterligare 2 km. Här ligger en parkering där en stig in i området börjar.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 48 2014-05-07 09.48

Hjukenåsarna

Här kan du följa skogsstigar genom ett landskap som du sällan annars får uppleva. De leder dig upp på tre rullstensåsar som brant och dramatiskt höjer sig över omgivningen: Åkeråsen, Huvudåsen och Kullen. Från Huvudåsens grillplats har du bra utsikt.

Åsgravar

Mellan Huvudåsen och Kullen kan du se några stora fördjupningar som kallas för åsgravar. Sådana förekommer ofta bredvid rullstensåsar. När is som blivit kvar från inlandsisen smälte skapades sänkorna. I botten av gravarna växer ingen skog, kanske för att kall luft samlas där under sommaren.

Goliatmusseron *Tricholoma matsutake*

Brandpräglad tallskog

En del av tallarna bär spår av bränder. Skogarna brann mycket oftare förr och de arter som lever här är anpassade till det. Motaggsvampen är en sådan art. Många insekter utnyttjar också träd som skadats av brand. Skogsbruk bedrivs i lite mer än halva reservatet, men den äldre skogen i reservatets östra del är skyddad och ska få utvecklas till en naturskog.

Fakta om Hjukenåsarna:

Naturreservatet är 115 ha. Syftet med reservatet är dels att bevara de geologiska bildningarna och ett vackert åslandskap och dels att bevara den gamla skogen i reservatets östra del. Genom reservatet går Isälvsleden.

Hitta: Följ väg 363 från Vindeln mot Hjuken 15 km. Stigar utgår från parkeringen i början av byn Hjuken och från parkeringen vid Åkeråsen strax nordväst om byn.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 49 2014-05-07 09.48

Ett skogslandskap från svunnen tid

Björnlandet är en av våra nationalparker - ett spännande landskap som bjuder på fina naturupplevelser. Knotiga gammeltallar och jätteblocken med vit lavhätta ger området karaktär. Du kan få se tjäder och lavskrika. Kanske känna anis i luften efter den ovanliga dofttickan.

Linnés skogar

Nu är naturen i Björnlandet skyddad som nationalpark. Skogen i Björnlandet liknar den Linné såg under sin Lappländska resa för drygt 280 år sedan. Tallskog är vanligast i parken. De äldsta tallarna är över 500 år men de flesta av trädens liv startade efter storbranden år 1831. Nästan överallt i parken kan man hitta spår efter tidigare skogsbränder. Utmed parkens stigar ses ofta förkolnade träd och i vissa tallstammar övervallas gamla brandskador med ny ved. Den äldsta daterade branden är från år 1165. Det har brunnit hela 23 gånger sedan vikingatiden.

Tjäderspel (*Tetrao urogallus*) och brandljud.

Hällmålning, skogssamer och nybyggare

Skogen i Björnlandet kan verka orörd av människor, men så är det inte. Här som nästan överallt i skogslandet har människor utnyttjat naturen för att försörja sig. Dammar vid Angsjöbäcken och Björkbäcken minner om både myrslåttern och flottningen. Mest spektakulärt av parkens kulturspår är hällmålningen i en grotta nära Häggsjö och spår efter samiska barktäkter på enstaka tallar.

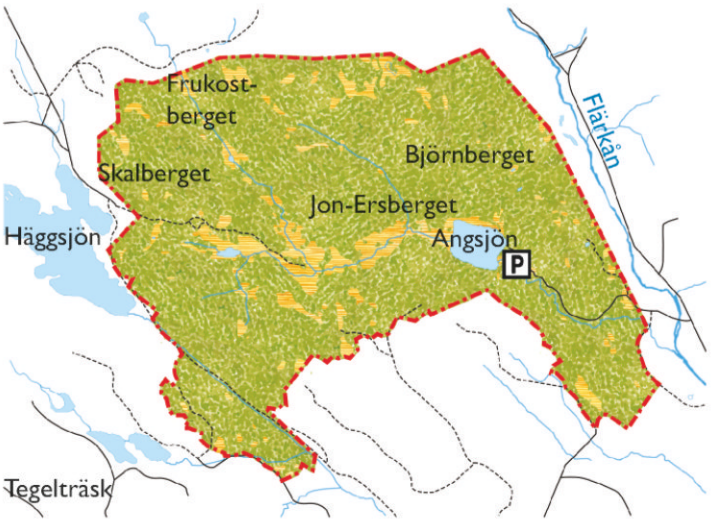

TECKENFÖRKLARING

- Reservatsgräns efter utvidgningen
- Vägar
- Vattendrag
- Tallskog
- Myr
- Sjöar
- P Parkering

Skogskovall
Melampyrum sylvaticum

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 50 2014-05-07 09.49

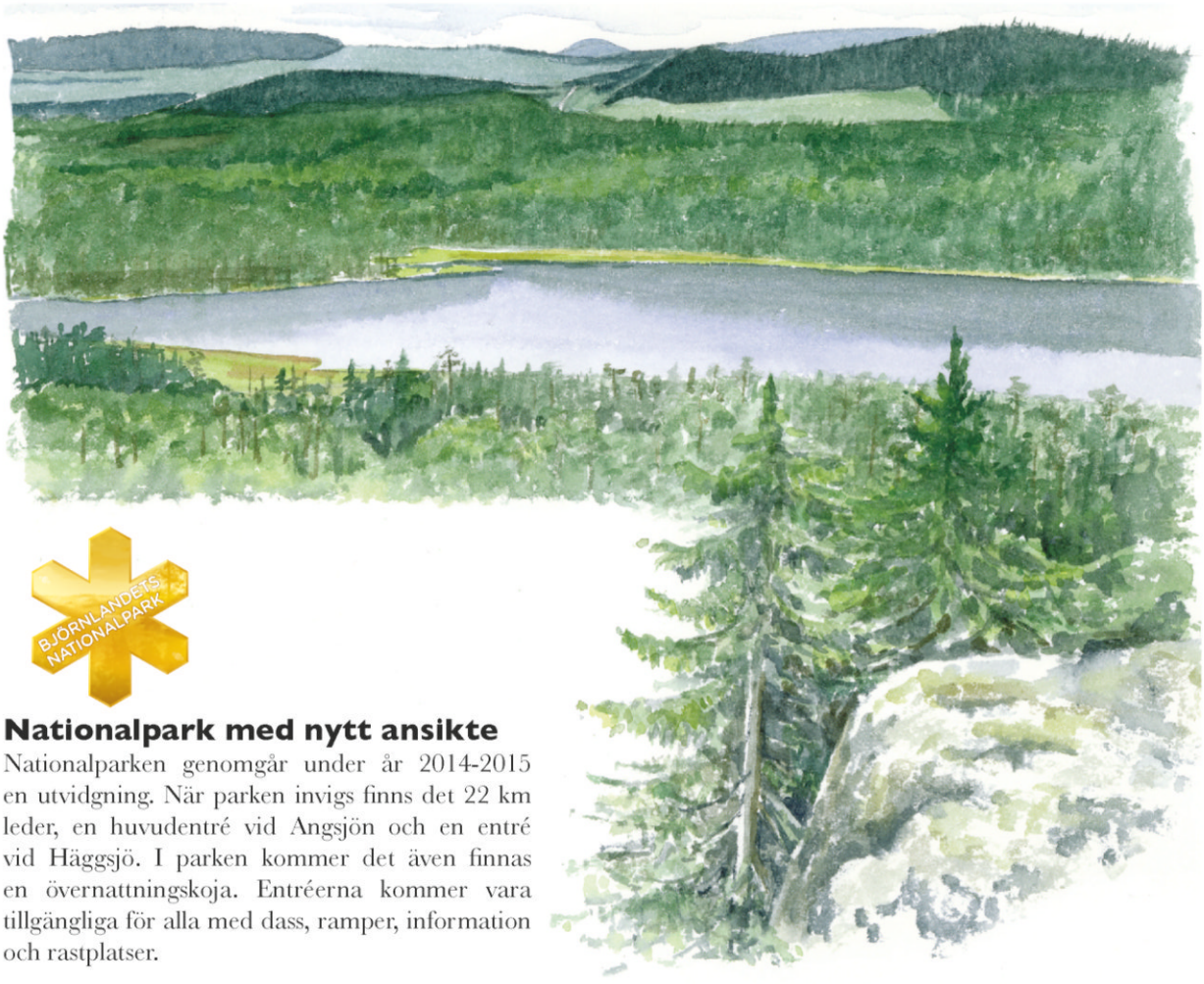

Nationalpark med nytt ansikte

Nationalparken genomgår under år 2014-2015 en utvidgning. När parken invigs finns det 22 km leder, en huvudentré vid Angsjön och en entré vid Häggsjö. I parken kommer det även finnas en övernattningskoja. Entréerna kommer vara tillgängliga för alla med dass, ramper, information och rastplatser.

Fakta om Björnlandet:

Björnlandets nationalpark inrättades 1991. Den utvidgade parken invigs sommaren 2015. Den totala arealen omfattar då ca 2 400 hektar. Efter invigningen kommer ledsystemet täcka stora delar av parken. Ta del i vad som händer i Björnlandets nationalpark på facebook för Björnlandet samt på Sverigesnationalparker.se.

Hitta:

Nationalparken nås bäst från vägen mellan Fredrika och Åsele. En avtagsväg söderut, någon mil efter Fredrika. Följ därefter skyltning 24 km till parken. Entrén vid Häggsjön nås från allmän väg mellan Åsele och Tegelträsk.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 51 2014-05-07 09.49

Stockholmsgata i storskogen

Det sägs att namnet Stockholmsgata syftar på de trånga gatorna i Gamla stan. Men ingen stadsgata kan ge samma mäktiga upplevelse som en vandring genom den djupa och långa kanjon som skär genom skogen just på gränsen mellan Västerbotten och Västernorrland.

Katastroftappning

Stockholmsgata är en storslagen kanjonbildning, 50 meter djup och 1,5 kilometer lång. Den bildades för 9 400 år sedan, då en mäktig isälv störtade ner i dalgången och gröpte ur en svaghetszon i urberget. Troligen skedde denna katastroftappning till följd av en jordbävning.

En tur genom kanjonbildningen är en hisnande upplevelse. De lodräta väggana är som mest 40 meter höga.

Grottor och jättegrytor

Förutom den mäktiga kanjonen finns andra spännande formationer i reservatet. Norr om Uvtjärn finns flera blockgrottor av olika storlek. Ett par av de större genomströmmas av en liten bäck.

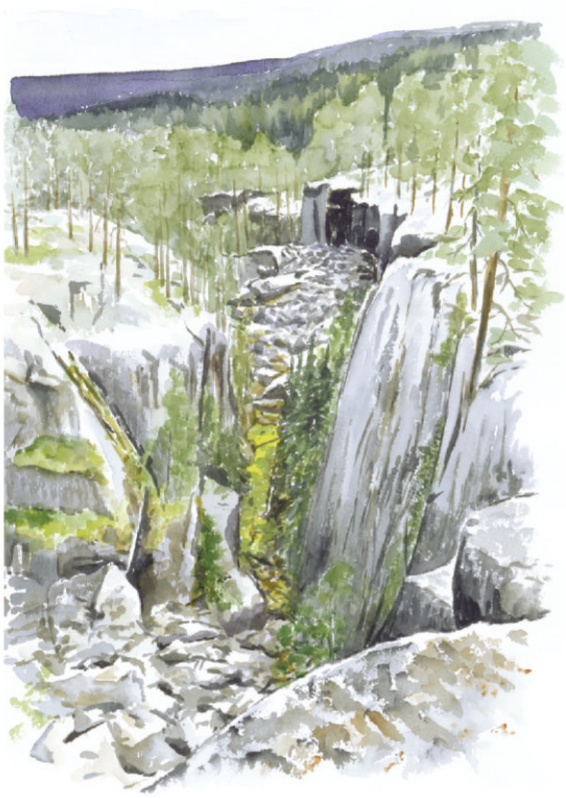

Stockholmsgata är en storslagen kanjonbildning

Kungsörn *Aquila chrysaetos*

I kanjonens mitt ligger nästa grottområde. Det är en rasbrant med en håla där is ligger kvar ända in i juni månad. Trånga gångar leder vidare till små salar i fem våningar. Grottans totala längd är ungefär 70 meter. I kanjonens norra del finns det flera blockgrottor. Där kan du via smala gångar komma ner tio meter under jorden.

Strax öster om kanjonens norra ände finns en fyra meter djup jättegryta. Den bildades när vattenströmmarna tvingade sig ner i berget. Jättegrytans botten har en diameter på drygt 5 meter.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 52 2014-05-07 09.49

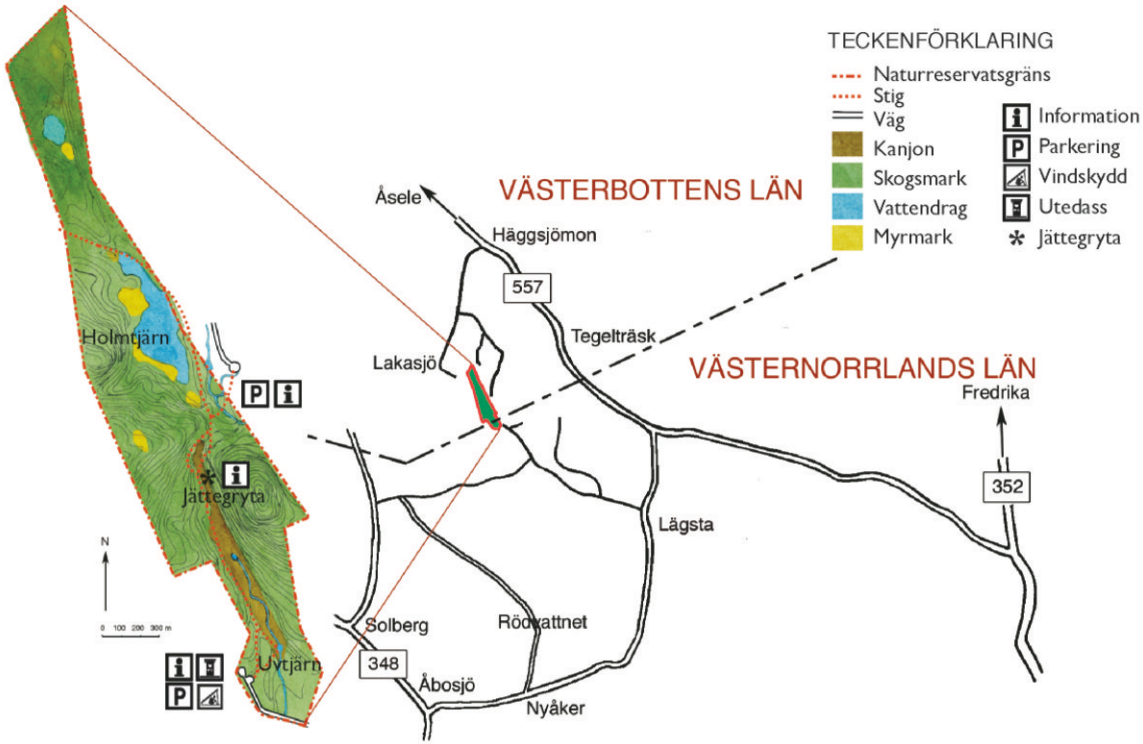

Sällsynta lavar

I den fuktiga kanjonbotten förekommer sällsynta arter som skuggblåslav och trådbrosklav. Lavskrika är vanlig i området. Här finns också tretåig hackspett, tjäder och goda gnagarår tornfalk och pärluggla. Med lite tur kan man få se kungsörn eller spår av björn eller lodjur.

Tretåig hackspett
Picoides tridactylus

Fakta om Stockholmsgata:

Naturreservatet är 150 hektar stort och beslutades år 1974. I reservatets entréer, både på Västernorrland- och Västerbottenssidan, finns rastplatser.

Hitta: Det är skyltat från Åselevägen (väg 557) vid Häggsjömon in mot Lakasjö. Efter cirka 5 km delar vägen sig. Du kan välja att ta vägen mot Lakasjö och sedan gå 3 km längs den uppmärkta vandringsleden. Väljer du den andra vägen, tag till vänster mot Hedlunda över Storberget - då kan man åka bil ända fram till reservatsgränsen där det finns ett vindskydd och utedass.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 53 2014-05-07 09.49

Granskogen i våra hjärtan

Stenbithöjden är ett vildmarksområde med granskog i ett kuperat landskap. Mellan de skogklädda höjderna ligger ödsliga myrar och tjärnar. Stenbithöjdens skogar lever och dör till nytta för gammelskogens alla innevånare.

Vindpinade björkar

De högst belägna delarna av Stenbithöjden ligger närmare 600 meter över havet. Där är granskogen gles och knotiga, vindpinade björkar bildar fjällbjörkskog. I den norra delen av reservatet, mellan Västra och Östra Stenbitsjön, finns den vackert belägna Höjdakojan, där besökare kan övernatta. Nordväst om Västra Stenbitsjön ligger den gamla fäboden Höjdavallen, som dock inte ingår i reservatet.

Järpe *Bonasa bonasia*

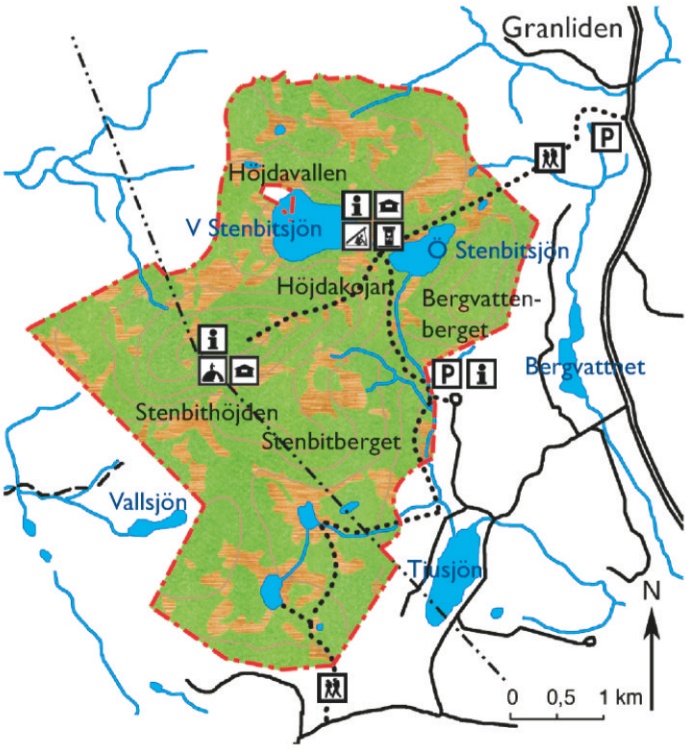

TECKENFÖRKLARING

- Reservatsgräns
- Stig
- Väg
- Skog
- Myr
- Vattendrag / Sjö
- Parkering och reservatsentré
- Information
- Koja
- Utedass
- Utsiktsplats
- Vandringsled
- Vindskydd

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 54 2014-05-07 09.49

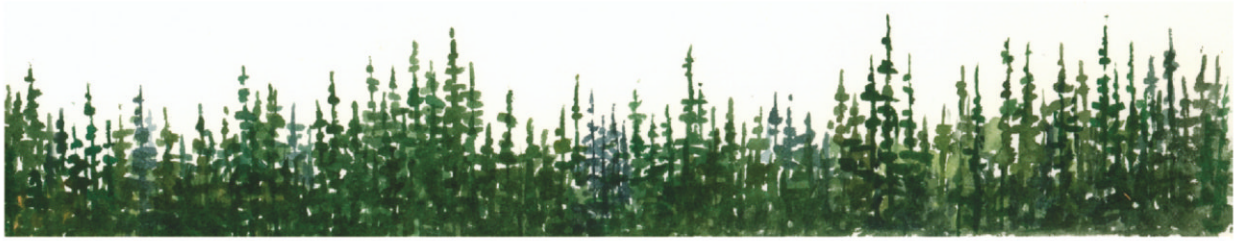

Skogarna

Granarna i Stenbithöjden står i en högländ urskog. Skogen är gles och trots hög ålder är träden inte så grova. Granarna är formade av stora snölaster, med nedåtriktade korta grenar, som nertill bildar en kjol mot marken. På marken ligger gott om döda träd, lågor. I lågorna trivs urskogens ovanliga svampar och insekter.

Fåglar och däggdjur i Stenbithöjden

Tjädern är en karaktärsart för Stenbithöjden. Den trivs bra i landskap som är en mosaik av gammelskog och myrar. Stenbithöjden och omgivande landskap är precis vad tjädern behöver. Har man tur visar sig även lavskrika, tretåig hackspett och järpe under ett besök. Mård, älg, björn och lodjur vistas regelbundet i reservatet.

Fakta om Stenbithöjden:

De högst belägna delarna av Stenbithöjden ligger närmare 600 meter över havet. I den norra delen finns Höjdakojan där besökare kan övernatta. Kojan är låst och nycklar lånas på OK i Åsele. På Stenbithöjden, 600 meter över havet, ligger Toppstugan. Denna koja står öppen för besökare och går också bra att övernatta i.

Hitta: Åk väg 92 västerut från Åsele, efter ca 20 km tag av till vänster mot Lomsjö, därefter vänster mot Forsnäs. När du passerat Forsnäs och Granliden är du snart framme vid den första parkeringen. Det finns två lämpliga stigar in mot Stenbitsjöarna och Höjdakojan.

Fortsätter du längre söderut och följer skyltningen så kommer du till den södra entrén. Vägarna till den södra entrén är inte plogade på vintern.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 55 2014-05-07 09.49

I Marsfjällets skugga

I Marsfjällets vidsträckta naturreservat finns både fjällets och barrskogarnas djur. Särskilt under lämmelår trivs arter som fjällräv och fjälluggla.

I myrlandet mellan fjäll och barrskog häckar spännande våtmarksfåglar som myrsnäppa och svartsnäppa. Tjäder och lappmes är riktiga barrskogsfåglar.

Vildmarkslandskap i Vilhelminafjällen

Marsfjällets naturreservat innehåller allt från kalfjäll och fjällbjörkskog i väster till höglänta myrplatåer och urskog i öster. Högfjällsmassivet Marsfjället domineras av den mäktiga, 1 587 meter höga Marsfjällstoppen, högst i södra Lappland. På platån öster om Marsfjället finns ungefär 10 000 hektar myr, som i de östra delarna övergår till skog.

Fjälluggla
Bubo Scandicus

Här finns 18 000 hektar gammelskog. Det är mest granskog kring Matskan, men i Styggrubba även brandpåverkad tallskog.

Spännande djurliv

Fågellivet är kanske allra rikast i områdets myrmarker. Här finns arter som sädgås, trana, småspov och brushane.

Vid vandringar och fiske i skogslandet är det möjligt att du träffar på björnar. Tänk då på att björnen är högst i rang i skogen. Ge dig till känna och gå lugnt ifrån björnen.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 56 2014-05-07 09.49

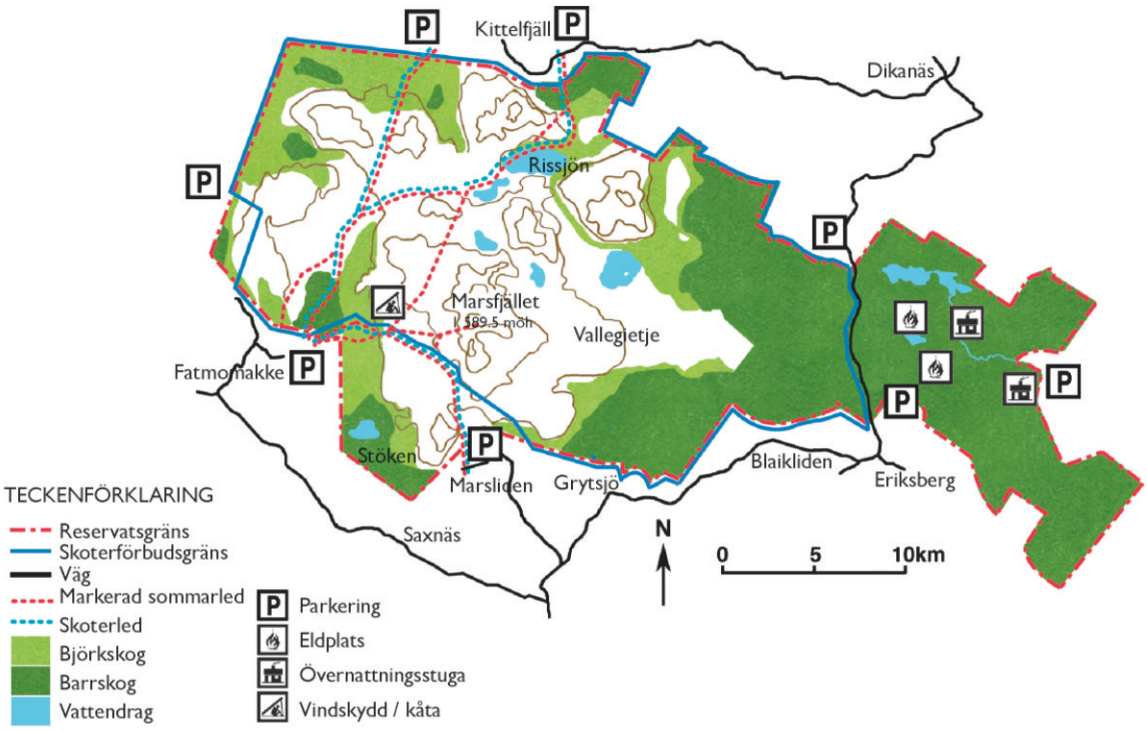

Sällsyntheter på serpentin

Graipesvare, Murfjället och Aunere väster om själva Marsfjället består delvis av serpentin, en mycket basisk bergart. På dessa serpentinfjäll växer sällsynta växter som isstarr, rödnörel, skrednarv, isdraba och lappgentiana.

Söder om Vojmån vid Kittelfjäll finns rödbruna serpentinmoräner där kal fjällarv växer bland förvridna tallar.

Fjällnejlika *Viscaria alpina*

Fakta om Marsfjället:

Marsfjällets naturreservat bildar ett obrutet vildmarksområde från högfjäll till skogsland. Reservatet omfattar 86 000 hektar. I reservatet finns markerade vinter- och sommarleder samt skogsstigar. I skogslandet finns kojor för övernattande besökare.

Hitta: Reservatet ligger i fjäll och förfjäll 10-15 mil från Vilhelmina. Ta väg 1067 mot Stekenjokk. Reservatet nås från Kittelfjäll i norr, från Marsliden i söder eller från Fatmomakke i väster. Vägen mellan Stalon och Dikanäs går genom reservatet och från den kan du kliva rakt in i fjällnära urskog. Flera stigar utgår från vägen.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 57 2014-05-07 09.49

Bland osttickor och taigaskinn

Här har en hotad gammelskog räddats till våra efterkommande. Efter en hård naturvårdsdebatt avsattes Njakafjäll som naturreservat år 2000.

Här ska granskogarna med garnlav, osttickor och tretåiga hackspettar få sköta sig själva.

Lappmes
Poecile cinctus

Kungen bland svampar

Njaka kommer från ordet njakka, ett samiskt ord för otillgängliga. Trots detta har stora delar av skogarna påverkats av äldre tiders plockhuggning. Det hindrar dock inte att 600-åriga granåldringar står kvar och att det finns mycket grova lågor - kullfallna stammar - med ovanliga svampar som lappticka, rosenticka och taigaskinn. En del av dessa märkliga organismer är torra, hårda tickor, andra är köttigt sega. Den camembertdoftande osttickan är kungen bland Njakafjälls svampar.

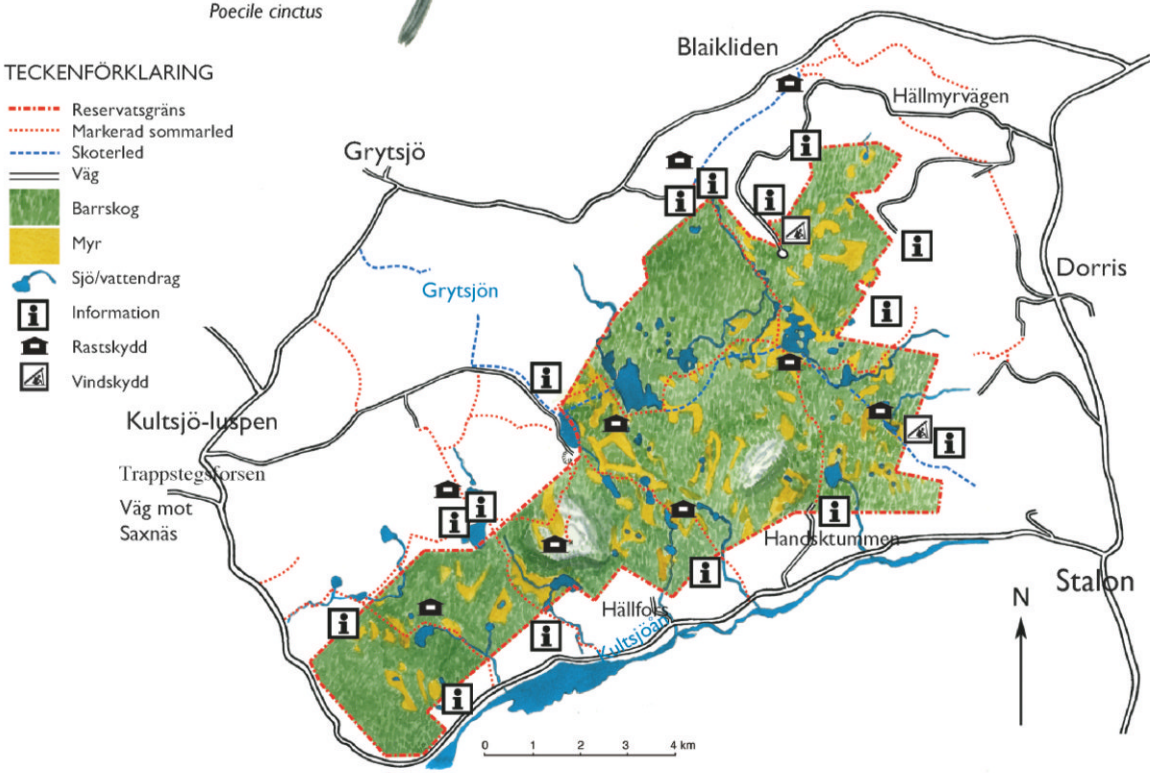

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 58 2014-05-07 09.49

Fåglar och djur i Njakafjäll

Njakafjäll ligger mellan Kultsjöåns och Marsåns dalgångar. Den högsta platån, Stora Njakafjäll, når med sina 828 meter över skogsgränsen. Mot söder ligger höga branter, Stalonskollan, som gräns för den östra delen av fjällen.

I Njakafjäll kan man möta både ren och älg och kanske hitta ett gammalt björnide. Varje vinter spåras järv och lodjur i Njakafjäll. Har man tur visar sig taigans stannfåglar, lavskrika, tretåig hackspett och lappmes, under ett besök.

Rosenticka *Fomitopsis rosea*
och lappticka *Amylocystis lapponica*

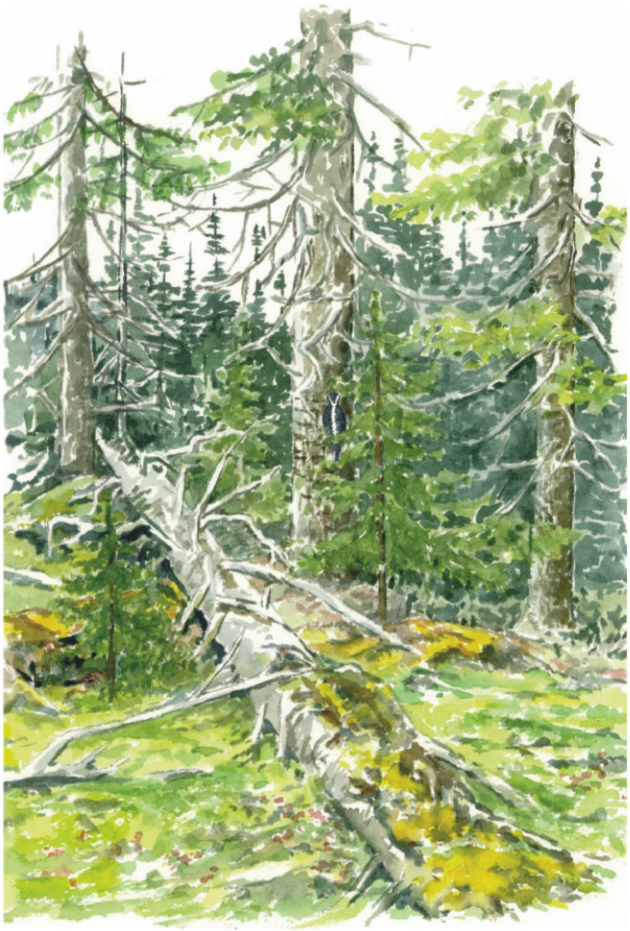

Fakta om Njakafjäll:

Reservatet omfattar 6 200 hektar. Det övergripande målet är att bevara ekosystemen och låta de naturliga processerna som format miljön löpa fritt. Kontakta Vilhelmina övre allmänningskog om jakt och fiske i Njakafjäll.

Hitta: Väg 1067 mot Saxnäs gränsar mot reservatet i söder. Väster om reservatet går en skogsbilväg in från Kultsjöluspen till Svartsjön. Skogsbilvägar går också in mot reservatet norrifrån mellan Grytsjö och Blaikliden samt österifrån via Hällmyrvägen söder om Marsån.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 59 2014-05-07 09.49

I hjortronlandet

På Blaikfjället finns ett av landets största myrkomplex. Fågellivet är mycket rikt med arter som myrsnäppa och dvärgbeckasin. På höstarna finns det goda förutsättningar att hitta hjortron på Blaikfjället.

Blaikfjället ligger mellan Malgomajs och Ormsjöns dalgångar. Reservatet sträcker sig drygt 45 km från Sagatun i sydost till Rönnäsmyran i nordväst. Väster om Gransjövägen vidtar Gitsfjällets naturreservat som omfattar allt från själva Gitsfjället till granurskogar och våtmarkernas kronjuvel: Rapksvuome.

Sveriges största hjortronmyr!

Myrkomplexet på Blaikfjället är 30 000 hektar stort. Här kan man studera i stort sett alla förekommande myrtyper, från näringsfattiga kärr till rika sumpskogar. På den blöta Rönnäsmyran i nordost är sädgås och trana vanliga, och i myrgölarna finns kricka och smalnäbbad simsnäppa.

Förr hade myrarna stor betydelse som slåttermarker. På många av Blaikfjällets myrar finns gamla sildiken, hässjestörar, lador och stigar ännu kvar.

Hjortron *Rubus chamaemorus*

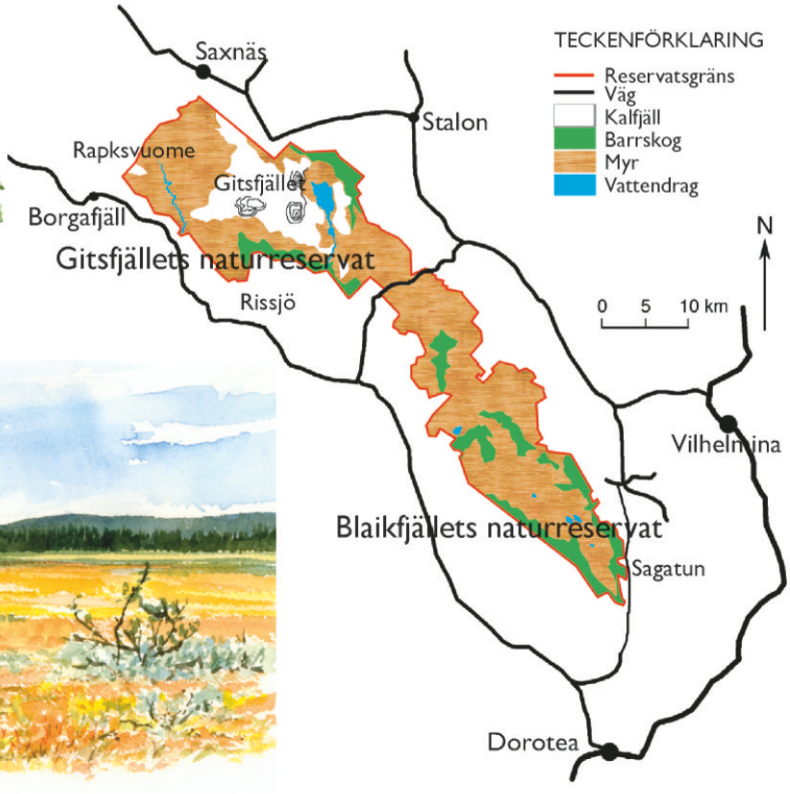

Grundsjömyran med Gitsfjället i bakgrunden

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 60 2014-05-07 09.49

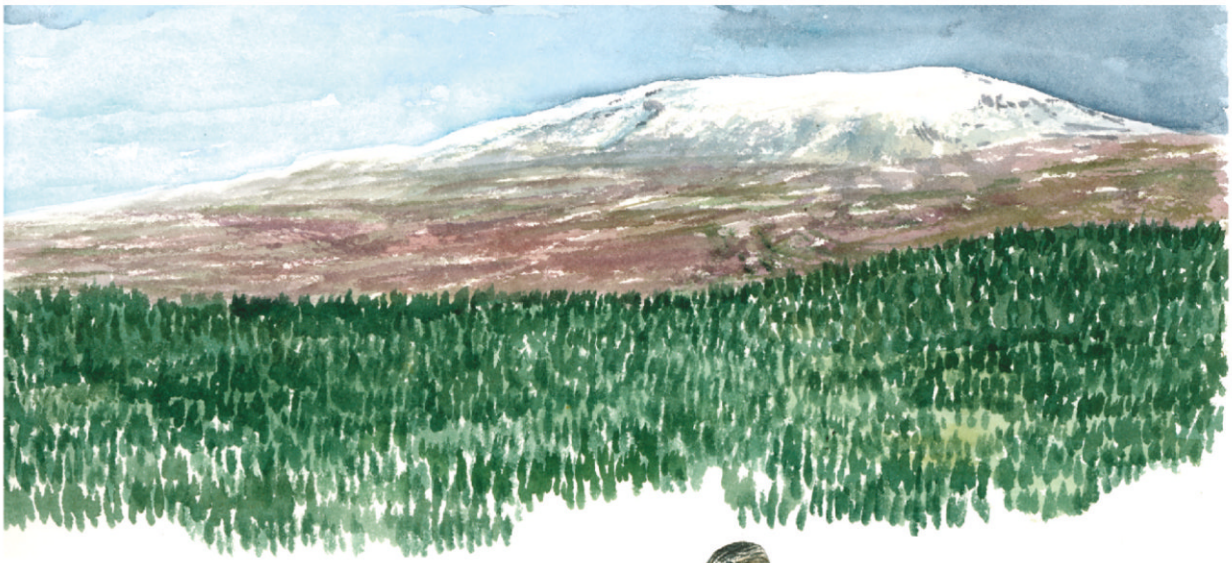

Grönbena
Tringa glareola

Rapksvuomes fågelliv

En mosaik av våtmarker och björkskogsklädda moränkullar och åsar utgör den fjällsänka inom Gitsfjällets naturreservat som kallas Rapksvuome. Området har ett mycket rikt fågelliv och har stor betydelse för häckande vadare. I Rapksvuome häckar myrsnäppa, grönbena, enkelbeckasin, rödbena och många fler.

Kalkrik alunskiffer och sumpskog

Granskogarna på sluttningarna är urskogsartade. På flera ställen, särskilt längst i öster där kalkrik alunskiffer går i dagen, finns rika och frodiga granskogar med arter som tolta, nordisk stormhatt och tibast. I bäckarna som rinner genom djupt nerskurna kanjoner i alunskiffern kan du hitta stenar med fosil, så kallade orstenar. Inslaget av sumpskogar är mycket stort. Sumpskogarna har stor betydelse för den biologiska mångfalden.

Fakta om Blaikfjället och Gitsfjället:

Blaikfjällets och Gitsfjällets naturreservat omfattar tillsammans 75 000 hektar.

Hitta: Reservaten kan nås från Vilhelminas eller Doroteas fjälldalar. Från Dorotea, ta väg 1052 mot Borgafjäll, därifrån finns vandringsleder in i naturreservatet. Från Vilhelmina, ta väg 1067 mot Saxnäs, varifrån vandringleder finns. Från Sagatun, dit det går väg, går tre stigar, stormyr-, sumpskogs- och glintstigen. Genom Gitsfjället går en vandringsled mellan Saxnäs och Rissjö.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 61 2014-05-07 09.49

Där fjäll möter skog

Ute på myren står de och slår sitt hö. Det har regnat under natten, men nu mitt på dagen är starren torr nog att slå på myrarna vid Kalvtjärnarna.

Kalvtjärnsområdet har länge brukats av människor både för slåtter och för att hämta hem virke och ved. Dessa människor har lämnat varliga spår efter sig. Därför har skogen behållit sitt naturliga utseende i det som idag blivit ett naturreservat.

En giftig hatt

Stigen går i öppen gammal granskog med träd som är uppemot 1 meter i diameter. Från grenarna hänger garnlavar som långa skägg. På stubbar och omkullfallna jätteträd trivs ovanliga svampar som den vackert rosa rosentickan och den ostdoftande osttickan. Stigen kantas av höga örter som stormhatt och tolta. Stormhatten är en av Sveriges giftigaste växter. Vid slutet av stigen finns ett vindskydd intill en tjärn.

Stormhatt *Aconitum lycoctonum ssp. septentrionale*

Stup med utsikt

Kalvbergets stup är spektakulärt där det reser sig 100 meter över marken. Berget består av kalksten. Från klippväggen hänger kalkkrävande växter som klippbräcka, taggbräken och grönbräken ut som bergsklättrare.

Att ta sig upp på själva berget kräver en ganska stor insats. Om du gör det möts du av en milsvid utsikt in över fjällen i väster. Här, där skogen möter fjällen.

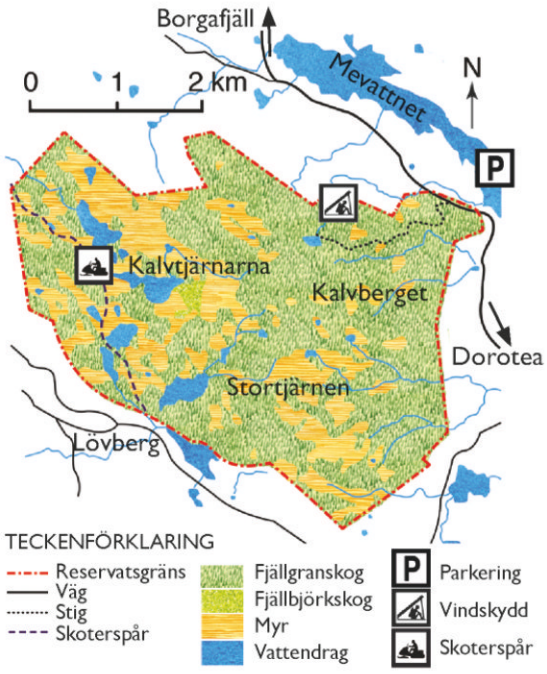

Fakta om Kalvtjärnarna:

Naturreservatet är 1510 hektar. Syftet med reservatet är att bevara områdets biologiska mångfald och ursprungliga karaktär av naturskog. Området består av gammal granskog, tjärnarna och omkringliggande myrmarker samt Kalvberget med sin spektakulära kalkstensbrant. En stig leder in i området från nordöst.

Hitta: Reservatet ligger 20 km sydost om Borgafjäll på vägen mot Dorotea. En parkering finns intill vägen vid bäcken som rinner in i Mevattnets västra del.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 62 2014-05-07 09.49

Vännernas fågelmarker

Norsjöborna har en fantastisk fågelsjö in på knuten. Föreningen Vajsjöns vänner värnar om sjön som utflyktsmål och värdefull fågelsjö.

Sjö med spännande historia

Vajsjön var tidigare en del av Norsjön. I slutet av 1800-talet sänkte man sjön för att öka avkastningen vid slåttern och då bildades Vajsjön. Enligt gamla handlingar var den årliga avkastningen 2000 skrindor hö. Det motsvarar 400 ton i dagens mått.

Bläsand *Anas penelope*

Kricka *Anas crecca*

Fakta om Vajsjön:

Naturreservatet är 265 hektar stort. Marken är privatägd. Reservatet förvaltas av Länsstyrelsen med stöd från Norsjö kommun och Vajsjöns vänner.

Hitta: Vajsjön ligger en kilometer från samhället Norsjö. Man når reservatet från sjöns norra sida. På vägen ut mot fågeltornet på Långudden finns tillgänglighetsanpassad rastplats, grillplats och torrdass. Från fågeltornet har man en god överblick över sjön och kan beskåda fågellivet.

Vajsjöns fåglar

Bästa tiden för ett besök vid Vajsjön är under våren när isen ligger kvar och smältvatten översvämmar gräsmarkerna. Sjöorre, sädgås, småspov, svartsnäppa och ibland smalnäbbad simsnäppa rastar då i sjön under sin resa upp till fjällen. Gräsand, bläsand och kricka är årliga häckare.

Den senaste fågelinventeringen visar på det rika fågellivet i Vajsjön. Det är unikt för en sjö så långt norrut och in i landet.

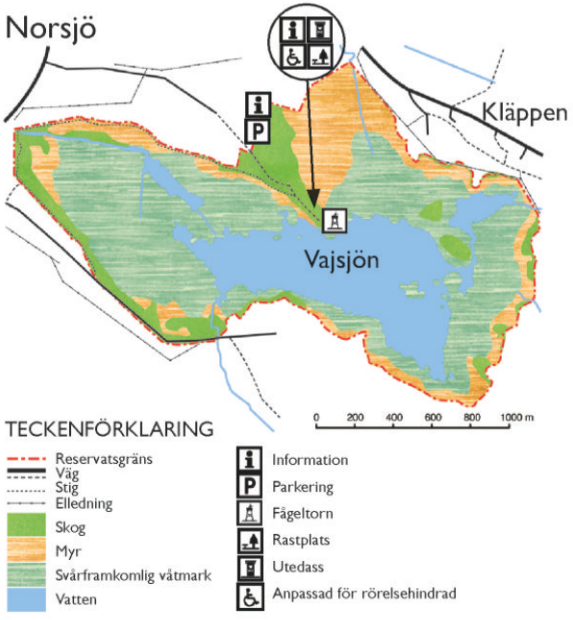

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 63 2014-05-07 09.49

Slingrande Petikå blir Svansele dammäng

Varje vinter däms Petikån och ängarna vid Svansele svämmas över. Slammet i vattnet göder ängarna. Detta sätt att öka höskörden var vanligt förr i tiden, men idag är slåtterängarna i Svansele unika.

Sensommar vid Petikån

Svanseles slåtterängar utmed Petikån

Byn Svansele ligger i Petikåns dalgång nordväst om Skellefteå. År 1764 började Svansele bebyggas och nybyggarna började med slåtter på närbelägna strandängar och myrar. Det var livsnödvändigt för att få vinterfoder till djuren.

Den första dammen byggdes 1825 nedströms myrängarna. Genom att tidvis dämma åns vatten över ängarna gödslades marken med näringsrikt slam, vilket ökade höskörden. Så sent som 1960 skördade man hö på de bästa partierna. Delar av ängarna slås fortfarande.

Året på dammängen

Under vintern är dammluckorna stängda och vattnet höjs. När våren kommer sänks vattennivån. Vattnet bidrar med gödning och syresättning av marken. Vasstarr, grenrör och fräken tillhör de växter som slås i dammängen. Sensommaren är skördetid. Gräset slås med en lång, vass, kragförsedd lie, räfsas ihop och torkas på hässjor. När höet är torrt bärs det in i ladorna. Dessa byggnader har en upp till två meter hög undertimring för att inte höet skulle bli blött vintertid.

Restaurering av lador

Idag är flera av ladorna restaurerade och du ser dem och ängarna bäst från Kortudden eller från vägen mellan Svansele och Petikträsk på västra sidan. Till Kortudden kan du promenera från dammen. Ladorna fortsätter att restaureras för att hållas i gott skick.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 64 2014-05-07 09.49

Svansele dammängars naturreservat

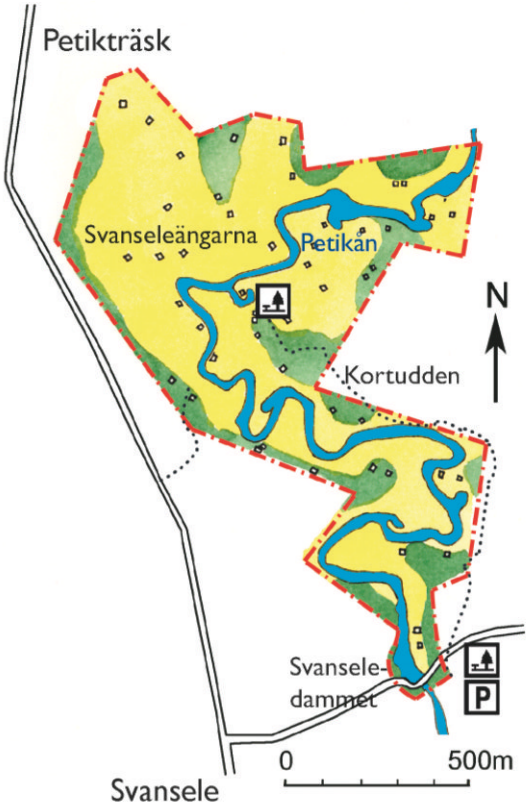

Ladorna har en upp till två meter hög undertimring

Höet räfsas ihop och torkas på hässjor

TECKENFÖRKLARING

- Reservatsgräns
- Väg
- Stig
- Slåtteräng med lador
- Skogsmark
- Vattendrag
- Parkering
- Rastplats

Trana *Grus grus*

Fakta om Svansele dammängar:

Naturreservatet är 92 hektar stort. Syftet med reservatet är att bevara ett ålderdomligt odlingslandskap. Bästa besökstid är under sommaren. Ängar, dammreglering och lador sköts av länsstyrelsen tillsammans med Svansele allaktivitetsförening.

Hitta: Om du kommer från Bolidenhållet åker du med fördel upp längs Skellefteälvens norra sida över Petiknäs. Där finns ett vackert odlingslandskap. Åk genom Svansele by, i riktning Petikträsk. Strax efter utfarten ur Svansele by finns en skylt åt nordost. På stickvägen når du Petikån med bro vid dammen och rastplats.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 65 2014-05-07 09.49

Skummande fors med vildmarkskänsla

Lockas du av vilda forsar, storöring och vildmarkskänsla? Då kan Malå-Storforsen vara något för dig. Naturreservatet är en två kilometer långsträckt sträcka av Malån.

Storforsen

Båtdrag vid Storforsens kanjon

Reservatet innehåller avsnitt som är unika för Malån, dels Storforsens kanjon och dels forssträckorna uppströms och nedströms. Kanjonen har utbildats ur ytvulkaniter som är det material det fasta berget består av. Det ger kanjonbildningen en skifferartad struktur med nästan lodräta stup.

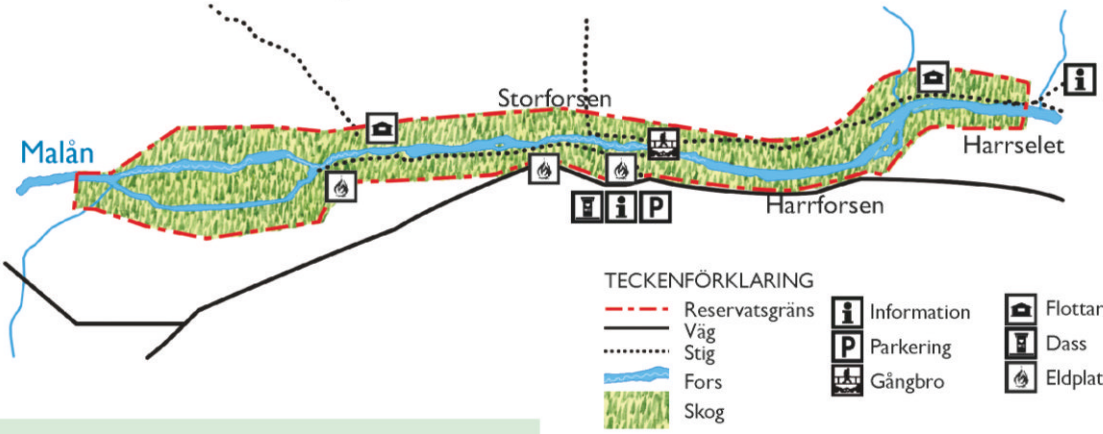

Fakta om Malå-Storforsen:

Naturreservatet omfattar 85 hektar. Stigar leder in i området från båda sidor ån och en hängbro förbinder dem. Enkla eldplatser finns på Malåns södra sida.

Hitta:

Reservatet ligger på gränsen mellan landskapen Lappland och Västerbotten. Kör söder om Mensträsket och följ skogsbilvägarna utmed Malån, västerut till reservatet.

Inom reservatet finns tydliga spår från flottningstiden, till exempel båtdraget vid Storforsen. Båtdraget användes för att dra flottarbåtarna förbi forsarna. Intill den norra stranden står två gamla flottarkojor.

Rik flora

För den botaniskt intresserade finns det mycket spännande vid Malå-Storforsen. Området är kalkrikt och här finns för trakten ovanliga arter som norna, pors, brakved, fjällruta, ängsruta och örnbräken.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 66 2014-05-07 09.49

Bland trehundraåriga träd

I Näsuddbergets naturreservat ser skogen ut som den gjorde förr. Här trivs tjäder, järpe och spillkråka. Här växer träden sig gamla och ståtliga och blir så småningom hem för gammelskogens tickor; ostticka, harticka och kötticka.

Blåbärsskogen

I Näsuddbergets blåbärsskog döljer sig spännande historier. De äldsta träden är nästan 300 år och har varit med om skogsbränder. Det finns fortfarande förkolnade trädrester.

En trädjätte som ligger på marken kan uppfattas som ett dött ting, men under barken myllrar insekter och svampar. Det kan ta flera hundra år innan trädstammen med hjälp av otaliga små organismer brutits ned och blivit jord på nytt.

Blåbär *Vaccinium myrtillus*

Fåglar och växter

Skogens gammelskogskaraktär gör området gynnsamt för orre, tjäder, järpe, tretåig hackspett, spillkråka och pärluggla. I sluttningen påträffas också näringsrika områden kring källor, där det växer fjällskära, korallrot, ekbräken, slidstarr, gyllenmossa, källmossa samt brunmossor.

Lämna växterna orörda men plocka gärna svamp och bär i reservatet.

Fakta om Näsuddberget:

Naturreservatet består av en 96 hektar stor nordsluttning från Näsuddberget mot Stora Skäppträsket. I reservatet växer 200-300 år gammal tall- och granskog med blåbärsris, men det finns också ett område med yngre skog med stort inslag av asp och mindre våtmarker.

Hitta: Reservatet ligger fyra km norr om Malå. Kör vägen genom Sunnanvik. Tag till vänster och sedan höger vid Näsudden. Bilvägen går genom reservatet.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 67 2014-05-07 09.49

På ravinens brant

Knotiga gamla tallar spanar ner i den djupa dalbotten. Plötsligt lyfter en kungsörn majestätiskt och försvinner seglande bort. Tallar står fastklamrade på kanterna av ravinen, gamla och grå med platta kronor.

Det är bara tallar äldre än 150 år som har platta kronor. Många av dem bär spår av skogsbränder, men har lyckats klara sig genom århundraden.

Isälven

Gimegolts bildades när en isälv drog fram för snart 9000 år sedan. Älven spolade loss mjukare berg och lämnade en trång ravin efter sig. Kanterna på Gimegolts är uppemot 25 meter höga. Isälven var 10 km lång och startade i den nuvarande Laisälven. Därifrån bröt den sin väg genom Loitoträsken och vidare till Gargån. På kanterna av dalen kan du än idag hitta skrapmärken efter isens framfart.

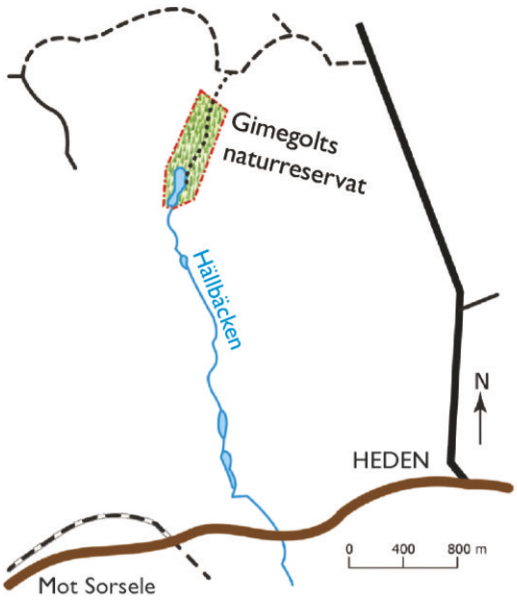

Dalbotten

Botten av dalgången täcks av myrar och kärr. I den fuktiga miljön trivs den ganska sällsynta gula lappranunkeln. Klippväggarna täcks av ormbunkar. Vid bergets kant mellan stenar och block ligger snön länge på våren. Det gör att dvärgvidet, som annars är en fjällväxt, kan klara sig här.

Fakta om Gimegolts:

Gimegolts är 19 ha stort. Ravinen går genom hela reservatet. I slutet av den 700 meter långa stigen som löper längs dalens östra kant finns ett vindskydd att stanna till och fika i.

Hitta: Området ligger 16 km nordväst om Sorsele. Ta väg E 45 12 kilometer från Sorsele. Sväng av mot Heden. Vid Södra Stenträskets ände tar du grusvägen in ca 1 km. Här börjar en stig in till reservatet.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 68 2014-05-07 09.49

På fjällens rand i skogens djup

Granskogens gamla farbröder står där. De är täckta med lavar och deras skägg vajar i vinden. Vissa är gamla och grå. Och några har rasat och lagt sig ner.

Kanske känner du en svag doft av lakrits. Det är dofttickan som kan kännas på mer än 10 meters avstånd. Där marken är öppen reser sig höga växter som torta och nordisk stormhatt. Den nordiska stormhatten är förresten en av Sveriges giftigaste växter. I torrare partier breder tallarna ut sig, vissa är så gamla som 300 år. Många av tallarna och granarna bär spår av bränder från tider som gått.

Stupet

Det branta berget syns väl från Storumans samhälle och är något av ett landmärke vid Umeälven. Känslan är svindlande vid det branta stupet. Här slutar fjällkedjan, eller börjar för den delen.

Fakta om Kyrkberget:

Reservatet är 529 hektar. Skogen är lik en urskog med mest tall och gran men också asp, sälg och björk. Syftet med naturreservatet är att bevara den biologiska mångfalden. Vid utsiktspunkten på berget finns en grillplats. Kyrkbergets naturreservat är inte beslutat vid tryckningen av Utflyktsguiden.

Hitta: Kyrkberget ligger 26 km nordväst om Storuman. Följ väg E 12 mot Tärnaby. Ta av vägen till vänster och följ den i 1,5 km. Ta därefter till höger och följ vägen ytterligare 500 meter så når du parkeringen. Härifrån går en stig till utsiktspunkten. Stigen går nära branten vissa delar.

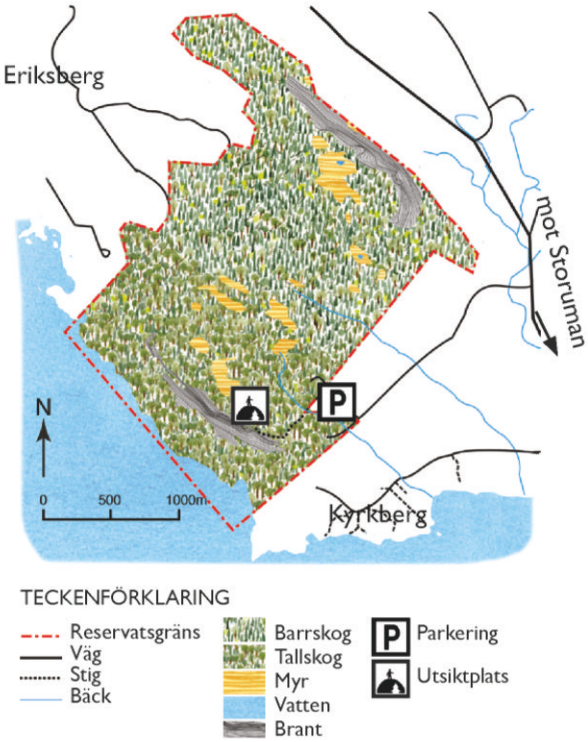

Kyrkberget är den sista utposten innan landskapet övergår i småberg och skogar. Här har några av fjällkedjans enda fossiler återfunnits väl gömda i bergets vägg. Berget ger inte bara milsvid utsikt utan även goda växtplatser och en utmaning för den klättersugne. Klättring är tillåtet på en del av bergets brant.

Sydbergsväxter

Under branten blir det varmt när solen ligger på berget. Många sydliga arter trivs vid bergets fot. Den giftiga tibasten blommar vackert på bar kvist tidigt i maj. Andra växter som trivs här är dvärghäxörten och stickelfröet.

Tibast
Daphne mezereum

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 69 2014-05-07 09.49

Vindelälvens rike

Vindelfjällen fick sitt namn av den fritt forsande Vindelälven. Den börjar vid norska gränsen och letar sig ner i en djup dalgång intill Ammarfjällets fot. När älven når Ammarnäs bildar den ett delta. Ett paradis för flyttande fåglar och för de bönder som en gång slog sig ner här.

Orkidéer i mängder

Forsen brusar och björkskogens löv viskar. Grönt vatten vindlar sig genom berget och de jättegrytor som svarvats ut under årtusenden. På myrarna lyser lappnycklarna. Brudkullan, Vindelfjällens ovanligaste orkidé, växer på gränsen till kalfjället och är alldeles purpurröd. På Artfjället finns inte mindre än 11 orkidéarter.

Syterskalet - Den södra Lapporten

Renarna står där med sina kalvar på en snölega i närheten av norra Sytertoppen, områdets högsta punkt på 1767 meter över havet. Vandrare kan ta sig fram genom Syterskalets stora dalgång och följa fjällens pulsåder Kungsleden, som startar i Hemavan. Längs den lättvandrade delen mellan Hemavan och Ammarnäs finns 5 bemannade stugor på en sträcka av 79 km. Hela Vindelfjällsområdet har många rastmöjligheter med hela 27 stugor och många rastskydd.

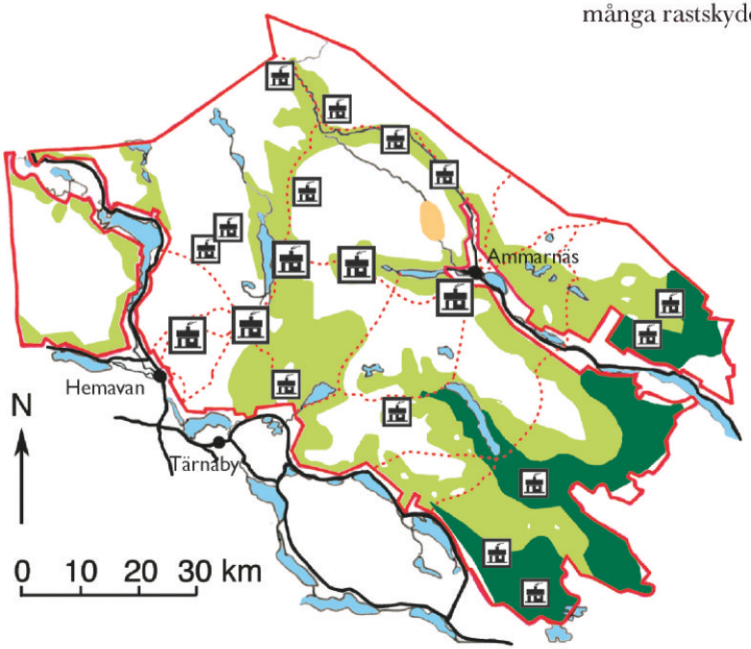

Blåhake *Luscinia svecica*

TECKENFÖRKLARING

- Reservatsgräns
- Väg
- Markerad sommarled
- Barrskog
- Björkskog
- Marsivaggie myrområde
- Vattendrag
- Stuga med stugvärd
- Övernattningsstuga

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 70 2014-05-07 09.49

Djupa skogar

I Vindelfjällen finns också djupa skogar, fyllda av liv. En skidtur mellan snötyngda granar är ett bra sätt att ta sig fram på i den täta skogen. Områdena Matsorliden, Kirjesålandet och Giertsbäcksdalen är till stor del stiglösa, så en del vana krävs.

Besök naturum - Porten till naturen

Naturum Vindelfjällen i Hemavan och Ammarnäs visar dig in i Vindelfjällens natur. Här kan du ta reda på mer om områdets natur och kultur. Du kan få tips om vandringsleder, gå på en guidad tur, titta på utställningen eller köpa kartor. I Hemavan finns också en fjällbotanisk trädgård med närmare 400 växtarter att botanisera bland.

Fakta om Vindelfjällen:

Vindelfjällens naturreservat är 560 000 hektar och ett av Europas största skyddade områden. Det bildades 1974 och utökades 1988 med urskogarna Giertsbäcksdalen, Matsorliden och Kirjesålandet. Vindelfjällen, Ammarnäsdeltat och hela Vindelälven ingår i EU:s nätverk Natura 2000. Vindelälven är en av Sveriges nationalälvar.
Mer info: www.vindelfjallen.se.
Naturum i Ammarnäs: 070-368 01 65 och
Naturum i Hemavan: 070-393 80 23.
Följ oss även på facebook.

Hitta:

Vindelfjällens naturreservat ligger i Sorsele och Storumans kommuner. Naturreservatet kan nås från flera håll. Vanligast är att man börjar i Hemavan eller Ammarnäs.

Utsikt mot Vindelälvens dalgång norr om Ammarnäs

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 71 2014-05-07 09.49

Bland lospår och lömska lavar

I Buberget lyser tofsar av skrikgula varglavar på myrens torrtallar. Varglaven är vår enda giftiga lav och just därför en av få lavar som nyttjats av människan. Här i Buberget har den sin nordligaste förekomst i landet.

Nordligaste varglavarna

Det sägs att varglaven använts som varg- och rävgift. Laven innehåller en syra som angriper nervsystemet och orsakar andningsförlamning. Laven mosades tillsammans med krossat glas och kött. Köttet lades sedan i en åtel och lockade till sig vargar och rävar. Man upphör aldrig att förvånas över människans uppfinningsrikedom när det gäller att döda djur. Bubergets alla gråvita, döda och barklösa tallar är en utmärkt miljö för varglaven.

Det brann i Buberget

Buberget domineras av gles blandskog med björkar och granar i flacka sluttningar. I reservatet finns spår efter flera skogsbränder på träden. Stammar med kol och skador som vallats över med bark, brandljud. Den senaste branden inträffade omkring år 1900. Antagligen brändes skogen avsiktligt för att förbättra skogsbetet. Det mesta av dagens skogar i området är omkring hundra år gamla och uppkom troligen efter denna brand. Myrarna i Buberget är fulla av torra tallar. Också de dödades troligen av branden år 1900. Storstensmyren i söder är en praktmyr av högsta klass i detta landskap av myrar.

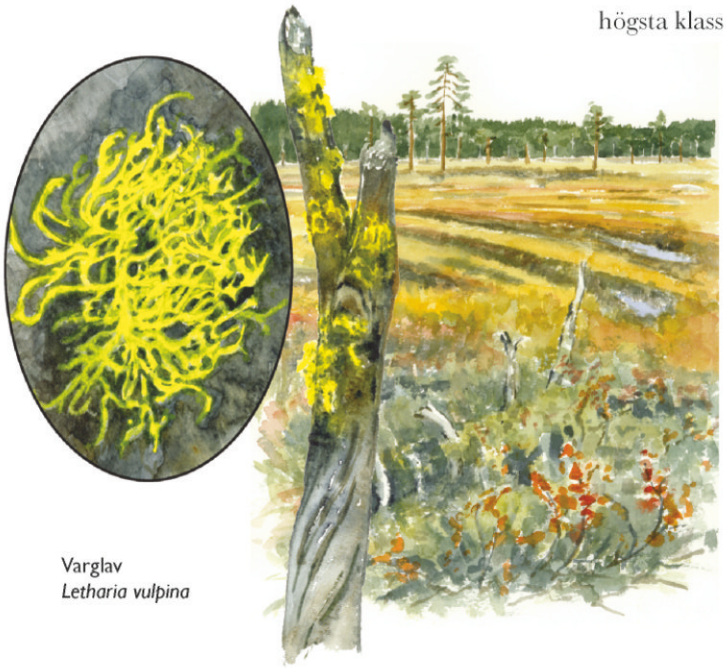

Varglav
Letharia vulpina

På skidor i taigan

Idag minskar skogarnas fåglar i antal. Nära en tätort kan exempelvis inte lavskrikan klara konkurrensen från andra kråkfåglar. Lavskrikan vill ha tät skog långt från boplundrande fåglar. Buberget är ett exempel på det skogslandskap som tjäder, lavskrika, talltita och andra fåglar behöver för att överleva. Här har du chansen att möta dem, varför inte under en skidtur vintertid. Med lite tur kan du då också spåra både lo, järv och mård.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 72 2014-05-07 09.49

Bubergets naturreservat

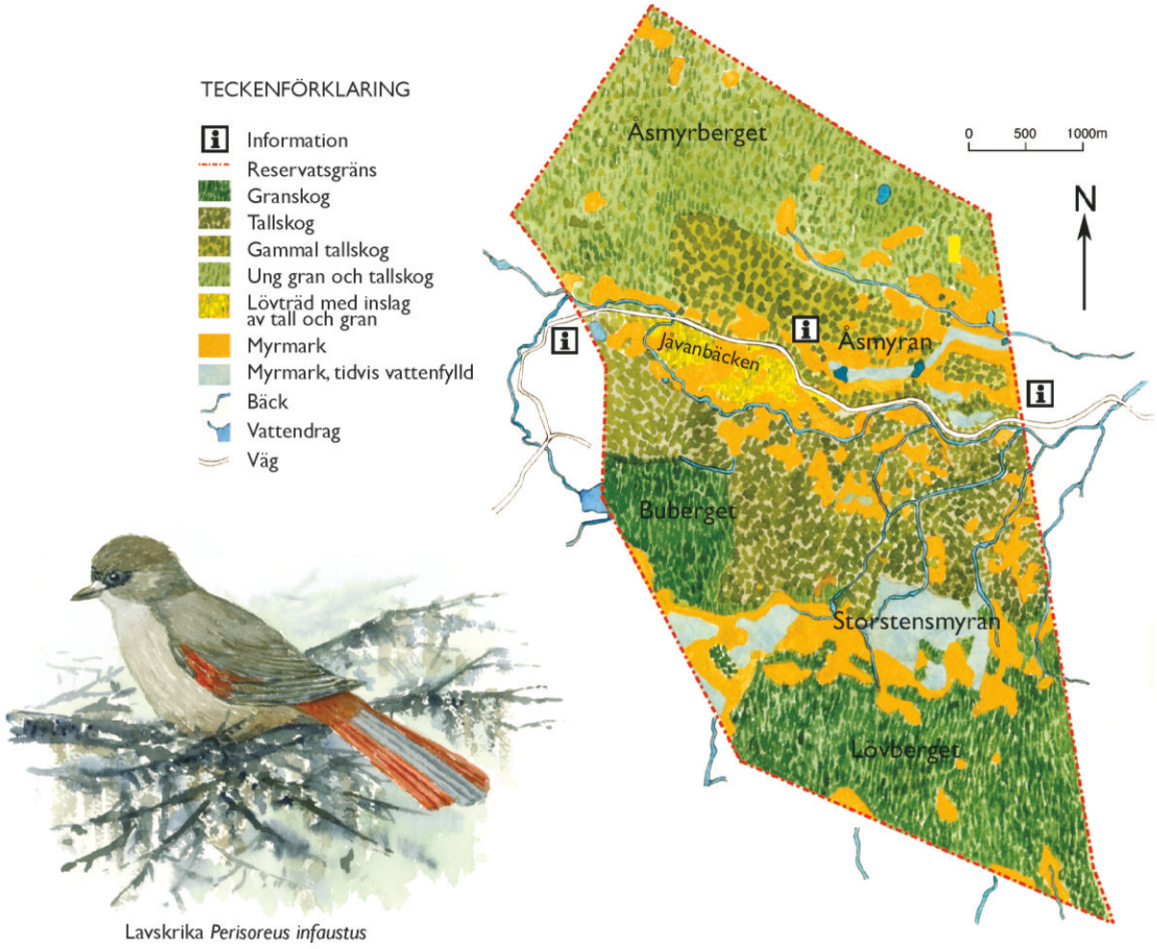

Lavskrika *Perisoreus infaustus*

Fakta om Buberget:

Naturreservatet Buberget är ett av länets största urskogsområden öster om fjällkedjan. Buberget blev domänreservat 1958 och naturreservat 1997. 2 270 hektar är idag skyddat. I anslutning till Buberget finns flera andra skogsområden med mycket höga naturvärden. Buberget ingår i Ekoparken Jovan, ett ca 10 000 hektar stort område. I ekoparker sätter Sveaskog natur- och kulturvård i centrum.

Hitta:

Reservatet ligger 3 km norr om Pauträsk i Storumans kommun. Området nås lätt från väg 45, Skarvsjöby eller från E12, Åskilje. Från vägen som genomkorsar reservatet är det lätt att vandra eller skida in i området.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 73 2014-05-07 09.49

Fjällens östra utpost

En vandring upp på Nalovardo tar dig till kalfjället. Berget ligger för sig själv, som en sista utpost öster om fjällkedjan.

Från den 762 meter höga toppen ser du skogar, myrar och sjöar ur samma perspektiv som fjällvråkarna. Långt där nedanför rinner Vindelälven och de norska fjälltopparna sticker upp vid horisonten.

Grönbena *Tringa glareola* och gluttsnäppor *Tringa nebularia*

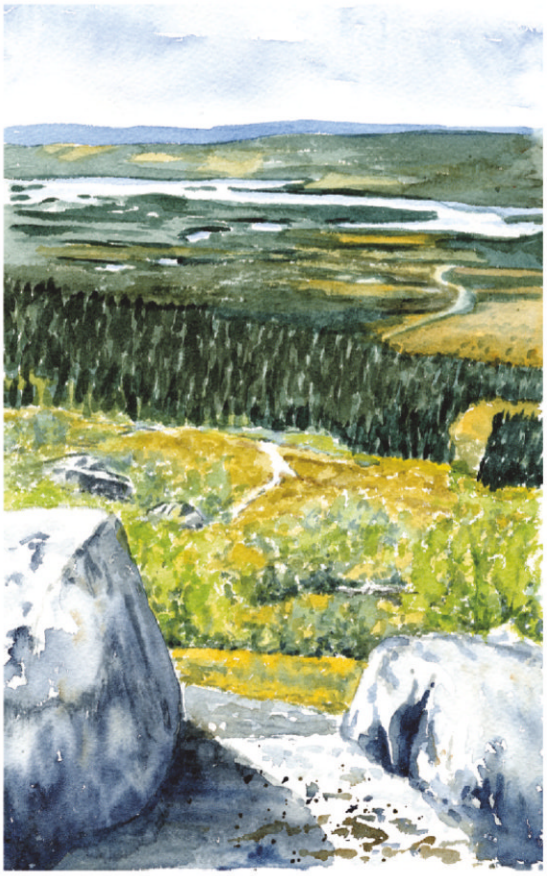

Värdefulla myrmarker

I hjärtat av reservatet breder en väldig myrmark ut sig. Sommartid traskar här grönbenor, gluttsnäppor och andra våtmarksfåglar bland starr och hjortron. I gamla tider var myrarna värdefullare än den omgivande skogen. Till myrarna vandrade nybyggarna för att slå hö till sina djur. Höet förvarades på myrarna tills det var vinterföre med häst och släde. Den uppmärksamme kan fortfarande hitta gamla hässjestörar och rester av lador.

Mitt i reservatet ligger Postmyran. Förr färdades brevbärarna till fots genom dalgången, lastade med post som skulle mellan Sorsele och Arjeplog.

Riktig gammelskog

På bergen kring myrarna står skog som fått sköta sig själv utan att avverkas. Granarna är skäggiga av lavar. De äldsta träden har växt här i 300 år. Så småningom faller de.

På de omkullfallna träden trivs sällsynta vedsvampar som ostticka och taigaskinn. En nyfiken lavskrika kan plötsligt dyka upp. Och den tretåiga hackspetten avslöjar sig med märken i granbarken.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 74 2014-05-07 09.49

Tecken i snön

Vintertid är skogen förvandlad till tysta och gnistrande snöskulpturer. Men allt står inte stilla, spåren i snön avslöjar lodjur, järvar och ripor och framåt vårvintern börjar ugglorna att ropa.

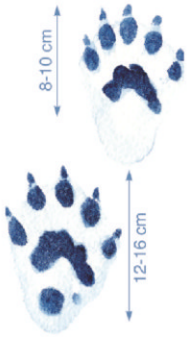

Spår av Lodjur

Spår av Järv vänster bak- och framfot

Skogen fortsätter

På andra sidan länsgränsen fortsätter gammelskogen in i Norrbotten. Reservatet Laisdalens fjällurskog sträcker sig tio mil upp längs Laisälven, en del av Vindelälvens oreglerade vattensystem. Älven rinner där kantad av gammelskog, så som den alltid har gjort genom fall, forsar och lugnvatten.

Fakta om Nalovardo:

Naturreservatet är 4 900 hektar stort och ingår i EU:s nätverk av skyddad natur, Natura 2000. Högsta toppen är lättillgänglig och det finns fina möjligheter att vandra, åka skidor, fiska och upptäcka fjällnaturen.

På bergets östra sida finns en bilväg upp till toppen. En vandringsled därifrån leder till sjön Bårriejávrrie. Vintertid är det ett skoter- och skidspår. På bergets sydsluttning finns en alpin skidanläggning. Därifrån leder en grusväg vidare till fiskecampen vid Bårriejávrrie.

Hitta: Naturreservatet Nalovardo ligger 15 kilometer norr om Sorsele på väg mot Ammarnäs.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 75 2014-05-07 09.49

Naturskydd i Västerbottens län

I Västerbottens län finns idag ca 270 naturreservat, 250 Natura 2000-områden, en nationalpark och två kulturreservat. Såväl länsstyrelsen som kommunerna kan bilda reservat. De kommande åren kommer länsstyrelsen att besluta om flera nya naturreservat, framförallt för att skydda värdefulla skogsområden. Arbete med att skydda och förvalta nya naturreservat styrs ytterst av nationella miljömål som fastställts av regering och riksdag. Länsstyrelsen och Naturvårdsverket betonar i programmet ”Värna, Vårda, Visa” vikten av att skyddade områden ska vara tillgängliga för medborgarna. Vi kan vistas i och försiktigt nyttja skyddad natur för friluftsliv, jakt och fiske, ett naturanpassat entreprenörskap och forskning.

Naturreservat, nationalpark och andra områdesskydd

Naturreservat är den vanligaste formen av skyddad natur. Reservat avsätts för att skydda och utveckla värdefulla naturmiljöer, för den biologiska mångfalden eller för att bevara områden för rekreation och friluftsliv. *Kulturreservat* bildas för att bevara värdefulla kulturmiljöer. För att skydda störningskänsligt djurliv kan *djurskyddsområden* avsättas. Det starkaste områdesskyddet är *nationalpark*. Syftet med nationalparker är att bevara större områden av en viss landskapstyp. Våra nationalparker utgör de allra finaste och mest skyddsvärda naturområdena i landet. Natura 2000 är EUs nätverk av skyddade områden. Nätverket består av de värdefullaste skyddade områdena i unionen. De flesta Natura 2000-områdena i länet är även skyddade som naturreservat. I Västerbottens län ingår också de flesta av våra outbyggda vattendrag i Natura 2000-nätverket.

Reservatsförvaltare planerar skötsel och information medan naturbevakare utför skötseln i naturreservaten.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 76 2014-05-07 09.49

Sköter och förvaltar

Många av de naturvärden som finns i våra reservat kräver skötsel för att bevaras eller utvecklas. Skötsel av naturreservat kan handla om att underlätta för friluftslivet genom att anlägga stigar och parkeringsplatser i anslutning till de skyddade områdena, att bygga leder och stugor i fjällen eller att bygga ramper för rörelsehindrade. Men det kan också handla om att vårda naturmiljön genom att genomföra kontrollerade naturvårdsbränningar av skog, se till att det finns betesdjur som håller betesmarker öppna och att artrika slåtterängar slås. I vårt län har Länsstyrelsen en naturvårdsenhet som sköter och förvaltar naturreservat. Reservatförvaltare planerar skötsel och information medan naturbevakare och upphandlade konsulter utför skötseln i naturreservaten. Vi samarbetar också med byar, föreningar och lokala entreprenörer i anslutning till reservaten.

Fakta om skyddade områden i Västerbottens län

- Länets största naturreservat är Vindelfjällen som är 560 000 hektar stort. Vindelfjällen är ett av Europas största skyddade områden.
- Fågelön Bonden har varit skyddat längst i länet. Bonden skyddades 1937 efter önskemål från jägare. Sedan 2012 ingår Bonden i det marina naturreservatet Örefjärden-Snöanskärgården.
- I Västerbottens län finns en nationalpark, Björnlandet i Åsele kommun. Björnlandets nationalpark inrättades för att bevara ett av landets värdefullaste urskogsområden.
- Naturum är porten till naturen. I Västerbotten finns Naturum Vindefjällen i Hemavan och i Ammarnäs.
- I Västerbottens län är cirka 870 000 hektar skyddat som naturreservat eller nationalpark, vilket motsvarar ca 13 procent av länets areal. Av skogen (nedanför gränsen för fjällnära skog) är lite drygt 1 procent skyddad som naturreservat eller nationalpark.
- Information om alla skyddade områden i länet hittar du på www.lansstyrelsen.se/vasterbotten/naturreservat

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 77 2014-05-07 09.49

Allemansrätten

Den svenska naturen står öppen för oss alla. Men du måste vara varsam med naturen och visa hänsyn till både människor och djur. Inte störa – inte förstöra, är huvudregeln i allemansrätten.

- Observera att allemansrätten kan ha begränsningar inom naturreservat och nationalparker. Särskilda föreskrifter finns anslagna i varje område.
- Du får ta dig fram till fots, cykla, rida, åka skidor och tillfälligt vistas i naturen om du inte riskerar att skada växande gröda, skogsplantering eller annan känslig mark.
- Du får passera genom inhägnad betesmark och liknande bara du inte skadar stängsel eller stör boskapen.
- Du får färdas över vatten, bada, tillfälligt förtöja din båt och gå iland nästan överallt, utom till exempel vid tomt och privat brygga. Tänk på att vissa öar kan ha beträdnadsförbud.
- Du som rider måste vara extra försiktig. Risken för markskador är stor, särskilt när man rider i grupp.
- Det är tillåtet att slå upp ett tält för något dygn på mark som inte används för jordbruk och som ligger avsides från boningshus.
- Du får göra upp eld om det inte är någon fara för brand. Släck noga. Vid torrt väder råder ofta eldningsförbud.
- Du får inte köra bil, fyrhjuling, moped eller andra motordrivna fordon på barmark i terrängen.
- Du får plocka vilda bär, blommor och svamp och ta nedfallna grenar och torrt ris på marken. Men du får inte ta kvistar, grenar, näver, bark eller löv. Tänk på att vissa växter är fridlysta.
- All nedskräpning utomhus är förbjuden.
- Hundar får under tiden 1 mars – 20 augusti inte springa lösa i skog och mark.
- Jakt och fiske ingår inte i allemansrätten.

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 78 2014-05-07 09.49

Översiktskarta

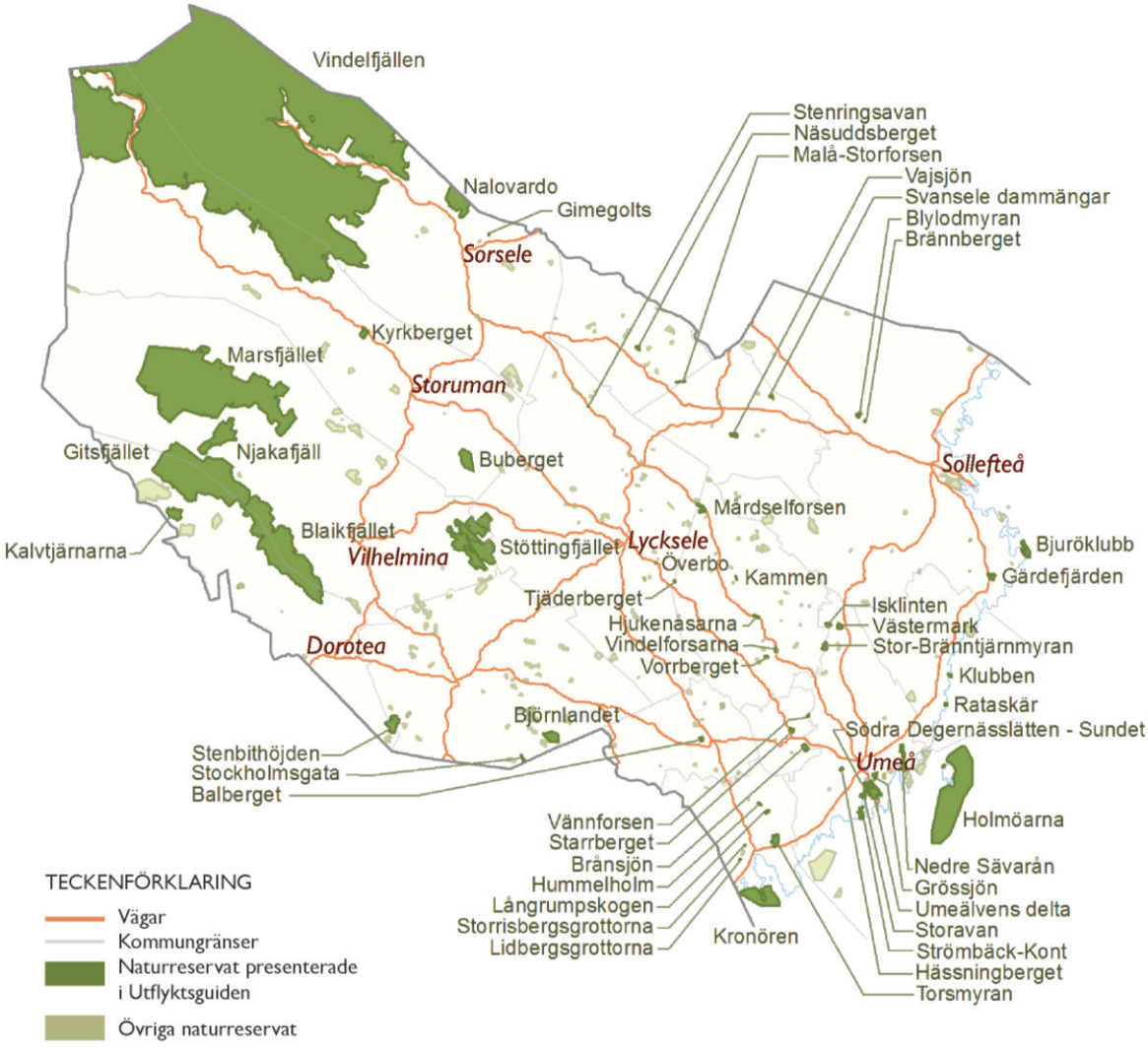

Kartan visar områdena som är med i Utflyktsguiden.
Vill du ha information om länets alla reservat hittar du det på länsstyrelsens hemsida.
www.lansstyrelsen.se/vasterbotten/naturreservat

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 79 2014-05-07 09.49

Översikt

Naturreservat	Kommun	Sidan	Service	Leder	Aktiviteter
Balberget	Bjurholm	36-37			
Bjuröklubb	Skellefteå	18-19			
Björnlandets Nationalpark	Åsele	50-51			
Blaikfjället	Dorotea/ Vilhelmina	60-61			
Blylodmyran	Skellefteå	22			
Bråsjön	Vännäs	32			
Brännberget	Skellefteå	22			
Buberget	Storuman	72-73			
Gimegolts	Sorsele	68			
Gitsfjället	Vilhelmina/ Dorotea	60-61			
Grössjön	Umeå	8			

TECKENFÖRKLARING

Service

- Vandrarhem
- Tältplats
- Övernattningskoja
- Övernattningsstuga
- Hotell
- Tillgänglighetsanpassat
- Torrdass tillgänglighets-anpassat
- Brygga
- Naturhamn

Leder

- Vandringsled lätt
- Vandringsled svår
- Vandringsled barnvänlig
- Vandringsled synskadade
- Vandringsled vintertid
- Naturstig
- Skidled

Aktiviteter

- Botaniskt intressant
- Svampmarker
- Hjortronmyr
- Geologiskt intressant
- Kulturminne
- Utsikt
- Fiske
- Fågelskådning
- Fågeltorn
- Eldplats
- Cykelväg
- Café
- Bad
- Paddling
- Klättring
- Ridning
- Motionsspår
- Bastu
- Barnvagns-vänligt

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 80 2014-05-07 09.49

Översikt

Naturreservat	Kommun	Sidan
Gärdefjärden	Skellefteå	20-21
Hjukenåsarna	Vindeln	48-49
Holmöarna	Umeå	10-13
Hummelholm	Nordmaling	30-31
Hässningberget	Umeå	14
Isklinten	Umeå	15
Kalvtjärnarna	Dorotea	62
Kammen	Vindeln	48-49
Klubben	Robertsfors	23
Kronören	Nordmaling	26
Kyrkberget	Storuman	69
Lidbergsgrottorna	Nordmaling	27
Långrumpskogen	Nordmaling	32
Malå-Storforsen	Malå/ Norsjö	66
Marsfjället	Vilhelmina	56-57
Mårdseleforsen	Vindeln	46-47
Nalovardo	Sorsele	74-75
Nedre Sävarån	Umeå	16-17
Njakafjäll	Vilhelmina	58-59
Näsuddberget	Malå	67
Rataskär	Robertsfors	24-25
Starrberget	Vännäs	35
Stenbithöjden	Åsele	54-55
Stenringsavan	Lycksele	42

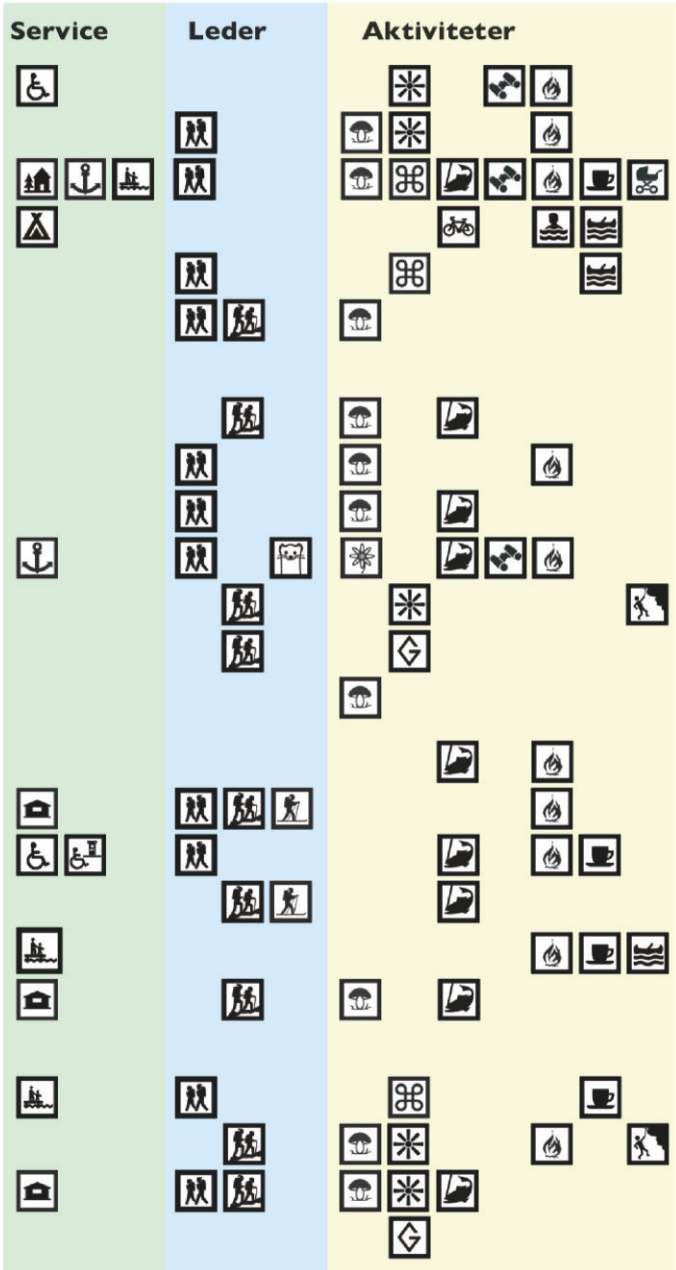

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 81 2014-05-07 09.49

Översikt

Naturreservat	Kommun	Sidan
Stockholmsgata	Åsele	52-53
Storavan	Umeå	4-7
Stor-Brännträrnmyran	Vindeln/ Umeå	44
Storrisbergsgrottorna	Nordmaling	27
Strömbäck-Kont	Umeå	9
Stöttingfjället	Vilhelmina/ Lycksele	38-39
Svansele dammängar	Norsjö	63-64
Södra Degernässlätten-Sundet	Umeå	4-7
Tjäderberget	Lycksele	41
Torsmyran	Nordmaling	28-29
Umeälvens delta	Umeå	4-7
Vajsjön	Norsjö	65
Vindelfjällen	Sorsele/ Storuman	70-71
Vindelforsarna	Vindeln	45
Vorrberget	Vindeln	43
Vännforsen	Vännäs	34
Västermark	Umeå	15
Överbo	Lycksele	40

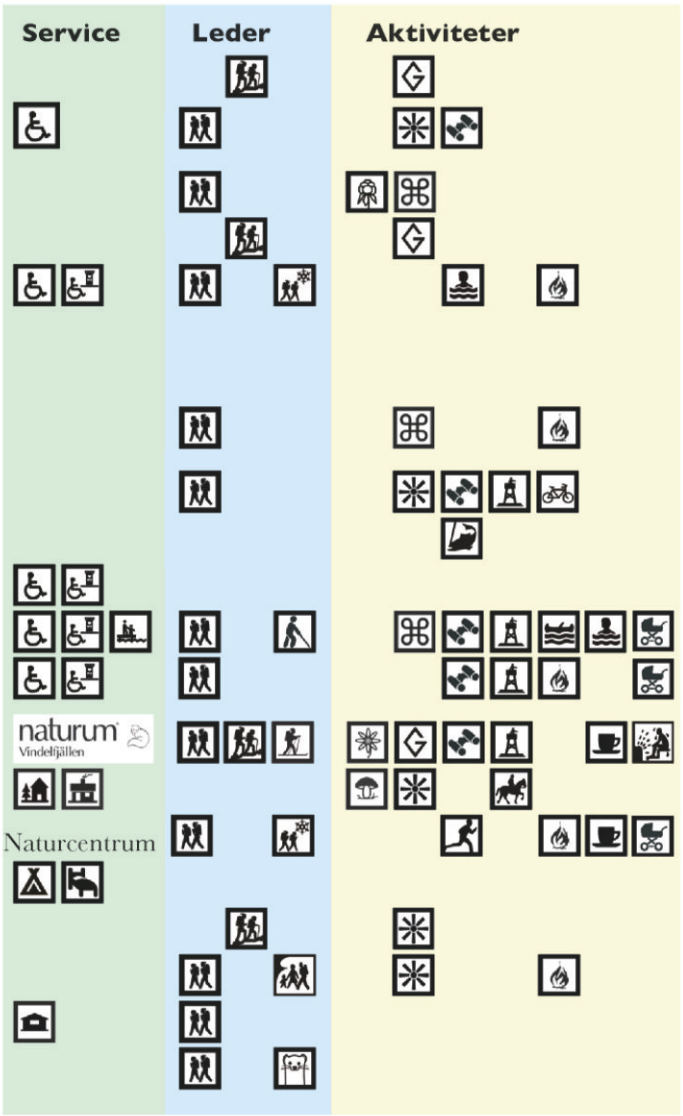

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 82 2014-05-07 09.49

Egna anteckningar:

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 83 2014-05-07 09.49

Egna anteckningar:

Utflyktsguide(3auppl)20140506-9.indd 84 2014-05-07 09.49

Omslag0507.indd 3 2014-05-07 10.22

I ”Utflyktsguide – från kust till fjäll” får du vägledning till 52 naturreservat och en nationalpark i länet. Totalt finns idag 267 naturreservat i Västerbottens län. Ta med dig guiden och ge dig ut i naturen. Njut av det du får se, höra och uppleva. Kring många av reservaten finns duktiga entreprenörer som kan hjälpa dig med arrangemang och guidning. Eller så tar du själv kartan och kompassen och traskar ut i våra naturreservat.

Ytterligare exemplar kan kostnadsfritt beställas från länsstyrelsen.
Ring 010-225 40 00 eller mejla vasterbotten@lansstyrelsen.se.
Guiden finns också som pdf på hemsidan, www.lansstyrelsen.se/vasterbotten.

Länsstyrelsen Västerbotten
Storgatan 71b
901 86 Umeå

Länsstyrelsen Västerbotten

NATURA 2000

Omslag0507.indd 4 2014-05-07 10.22